

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση

Μεταπτυχιακή εργασία

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΩΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

*ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ
ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ*

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΛΜΑΛΙΩΤΗ Σουσάννα

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. Γ. Ζαρίφης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Ιούνιος 2007

Στην πολυαγαπημένη μου γιαγιά,

Χρυσούλα Τροπίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	
	σελ:
Πρόλογος	5
1. Το Μουσείο, οι ρόλοι του και η σχέση του με την Εκπαίδευση Ενηλίκων	9
1.1 Εκπαίδευση Ενηλίκων – Πολιτιστικοί οργανισμοί	9
1.2 Ο θεσμός του μουσείου και οι ρόλοι του	18
1.2.1 Ιστορική προσέγγιση του θεσμού του μουσείου	18
1.2.2 Εννοιολογική οριοθέτηση του σύγχρονου μουσείου	24
1.3 Μουσειακή Εκπαίδευση	28
1.3.1 Ορισμός και μορφές της Μουσειακής Εκπαίδευσης	28
1.3.2 Η Μουσειοπαιδαγωγική	35
1.3.3 Θεωρίες μάθησης στα μουσεία	38
1.3.4 Η διαδικασία μάθησης στο μουσείο	43
1.3.5 Εκπαιδευτική προσφορά του σύγχρονου μουσείου	47
1.3.6 Το μουσείο και το ενήλικο κοινό του	51
1.3.6.1 Το μουσείο ως πηγή μάθησης για τους ενήλικους	56
1.3.6.2 Το μουσείο ως πηγή εκπαίδευσης ενηλίκων	58
1.3.6.3 Ιστορική αναδρομή της προσφοράς του μουσείου στην Εκπαίδευση Ενηλίκων	61

2. Εκπαιδευτικά Προγράμματα μουσείων για ενήλικους	66
2.1 Χαρακτηριστικά του μουσείου (ως οργανισμός) που επιδρούν στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους	66
2.2 Προϋποθέσεις για την επιτυχή ανάπτυξη προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο μουσείο	71
2.3 Οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ενηλίκων σε μουσεία	83
2.3.1 Ένα παράδειγμα οργάνωσης μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους	89
3. Παραδείγματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων ενηλίκων σε μουσεία	92
3.1 Προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε μουσεία του εξωτερικού	92
3.2 Προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε δύο Ελληνικά μουσεία	104
3.2.1 Μουσείο Μπενάκη	105
3.2.2 Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (Κ.Μ.Σ.Τ.)	108
3.3 Συγκριτική αποτίμηση των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων για ενήλικους του μουσείου Μπενάκη και του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης	113
Συμπεράσματα	124
Βιβλιογραφία	131
Παράρτημα	135

Πρόλογος

Στη σύγχρονη εποχή η ανάγκη για ικανοποίηση των μαθησιακών μας αναγκών καλύπτεται με ποικίλους τυπικούς ή/και μη-τυπικούς τρόπους, είτε μέσω της συμμετοχής μας σε οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, είτε μέσω της συμμετοχής μας σε δραστηριότητες οι οποίες δεν έχουν αμιγώς εκπαιδευτικό χαρακτήρα, αλλά έμμεσα συμβάλλουν στη μάθηση γιατί μας δίνουν τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τον κόσμο που μας περιβάλλει. Ένας τέτοιος χώρος που προσφέρει εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε άτομα όλων των ηλικιών είναι και το μουσείο.

Το μουσείο, ως οργανισμός συνδέεται άμεσα με την κοινωνία στην οποία εντάσσεται προσαρμόζοντας ανάλογα τόσο την μορφή του όσο και τους σκοπούς τους οποίους εξυπηρετεί.¹ Τα μουσεία επομένως, ως κοινωνικοί θεσμοί δεν αποτελούν διαχρονικές οντότητες αλλά διαφοροποιούνται σύμφωνα πάντοτε με το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Έτσι τα σύγχρονα μουσεία διαφέρουν ριζικά ως προς την μορφή και την λειτουργία τους από τις δημόσιες ή ιδιωτικές συλλογές άλλων χρονικών περιόδων.²

Μία από τις σημαντικότερες λειτουργίες του μέσω της οποίας το μουσείο αποτελεί χώρο 'ανοιχτό' και ωφέλιμο προς το κοινό του είναι η εκπαιδευτική του λειτουργία. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες μάλιστα που αναπτύσσει το σύγχρονο μουσείο μέσω οργανωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων έχουν λάβει μεγάλες διαστάσεις με αποτέλεσμα το μουσείο στις μέρες μας να κατέχει αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ρόλο. Νέες απαιτήσεις μάλιστα προστίθενται στον Εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου στον 21ο αιώνα. Η φιλοσοφία της δια βίου μάθησης και η

¹ Balle C. (2004) Museums: change, organization and society, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/reports/index.aspx>, σελ: 13.

² Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος σελ: 112-113.

αναγνώριση ότι η μάθηση δεν σταματά μετά την ολοκλήρωση της τυπικής εκπαίδευσης μπορούν να αποτελέσουν την θεωρητική βάση για την ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που θα απευθύνονται σε όλους.³

Ωστόσο, ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου ο οποίος αναγνωρίζεται σήμερα ως μία από τις σημαντικότερες λειτουργίες του, αν και περιορίζεται συχνά στο ανήλικο-μαθητικό κυρίως κοινό του, μπορεί να συμβάλλει στην ολοκλήρωση και την αυτο-εκτίμησή των επισκεπτών του μέσα από την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αποτελούν αντικείμενο μελέτης της μουσειοπαιδαγωγικής.⁴

Βασικός εξάλλου σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να καταστήσει φανερό το διευρυμένο εκπαιδευτικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το μουσείο μέσα από το σχεδιασμό, την οργάνωση και την παροχή εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων οι οποίες απευθύνονται σε ενηλίκους. Οι ενήλικοι λόγω των αλλαγών χαρακτηρίζονται από μία συνεχή ανάγκη για μάθηση η οποία μπορεί να ικανοποιηθεί τόσο μέσα από οργανωμένες (formal) εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όσο και μέσα από άτυπες (informal) ή / και μη τυπικές (non-formal) εκπαιδευτικές διαδικασίες που αναπτύσσονται σε οργανισμούς –όχι απαραίτητα εκπαιδευτικούς- όπως για παράδειγμα τα μουσεία.

Η δομή της εργασίας αποτελείται από τρία μέρη : Στο Α' Μέρος της εργασίας θα αναφερθούμε αρχικά στα χαρακτηριστικά της σύγχρονης εποχής η οποία χαρακτηρίζεται ως εποχή «μάθησης» ("learning" age) εξαιτίας των υψηλών μαθησιακών απαιτήσεων που προβάλλει απέναντι στον σύγχρονο πολίτη και στο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το μουσείο σε μια τέτοια κοινωνία ως πολιτιστικός οργανισμός. Αφού επίσης

³ Hooper – Greenhill E. (1994) *Museum and Gallery Education*, Leicester University Press σελ: 10

⁴ Taylor M. (1995) 'Museums Association', στο A. Chadwick, A. Stannett (eds), *Museums and the Education of Adults*, NIACE σελ: 1

εξεταστεί το μουσείο μέσα από την ιστορική του αναδρομή στη συνέχεια θα αναλυθεί ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου με έμφαση στην προσφορά του απέναντι στο ενήλικο κοινό μέσω εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με άτυπο ή μη τυπικό χαρακτήρα.

Στο Β' Μέρος θα γίνει αναφορά στα χαρακτηριστικά του μουσείου (ως οργανισμό) που επιδρούν στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους καθώς και στις προϋποθέσεις εκείνες βάσει των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί επιτυχώς η Εκπαίδευση Ενηλίκων στον χώρο του μουσείου. Έπειτα θα αναλυθούν τα στάδια εκείνα που θεωρούνται απαραίτητα για την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους στα μουσεία οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν προτάσεις ή πηγή έμπνευσης για την οργάνωση σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Στο Γ' Μέρος θα παρουσιαστούν συγκεκριμένα παραδείγματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων που έχουν αναπτυχθεί από μουσεία και οργανισμούς του εξωτερικού, τα οποία αποτελούν καινοτόμες προσπάθειες που ήδη έχουν αναπτυχθεί σε αυτόν τον τομέα. Επίσης παρατίθενται και εξετάζεται συγκριτικά η οργάνωση των προγραμμάτων δύο Ελληνικών μουσείων (Μουσείο Μπενάκη και Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Μονή Λαζαριστών) προς το ενήλικο κοινό τους επί χάρτου μέσα σε ένα συγκεκριμένο συγκριτικό πλαίσιο με σκοπό να διαπιστώσουμε τόσο την προσφορά τους όσο και τυχόν μειονεκτήματα και ελλείψεις.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί για την εκπόνηση της εργασίας περιλαμβάνει τη συλλογή πρωτογενούς και δευτερογενούς υλικού και την κριτική αποτίμησή του. Συγκεκριμένα η εργασία θα βασιστεί:

α) σε επιλεγμένη σχετική ξενόγλωσση και ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

β) σε πληροφοριακό υλικό και αρθρογραφία από φορείς σχετικούς με το με το θέμα της εργασίας (μουσεία, Unesco-Institute for Education, CLMG = “campaign for learning through museums and galleries”) και

γ) στη μελέτη εκπαιδευτικού υλικού από δύο Ελληνικά μουσεία (Μουσείο Μπενάκη και Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Μονή Λαζαριστών) και στη συγκριτική αποτίμηση επί χάρτου των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενηλίκους. Για την συγκέντρωση πληροφοριών για τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που διοργανώνουν τα δύο αυτά μουσεία για το ενήλικο κοινό τους απευθυνθήκαμε στις υπευθύνους τους την κ. Μπελεσιώτη, Υπεύθυνη Κέντρου Διαβίου Μάθησης του Μουσείου Μπενάκη και την κ. Τσιάρα, Επιμελήτρια Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης και υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου.

Κλείνοντας θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου αρχικά στον κ. Γεώργιο Ζαρίφη που υπήρξε ο επιβλέπων καθηγητής της εργασίας μου καθώς με βοήθησε σημαντικά για την εκπόνησή της μέσα από σχετικές με το θέμα συζητήσεις, ποικίλες προτάσεις και υποδείξεις. Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω τις κυρίες που προανέφερα, υπεύθυνες των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των συγκεκριμένων μουσείων οι οποίες πρόσφεραν σημαντικές πληροφορίες που με βοήθησαν να σχηματίσω μια εικόνα για το βαθμό στον οποίο τα Ελληνικά μουσεία έχουν κινητοποιηθεί σε αυτόν τον τομέα και να καταλήξω στα τελικά συμπεράσματα-προτάσεις.

1. Το μουσείο, οι ρόλοι του και η σχέση του με την Εκπαίδευση Ενηλίκων

Πριν αναφερθώ στα εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνουν τα μουσεία αποκλειστικά για το ενήλικο κοινό τους θα πρέπει να γίνει αναφορά στη φιλοσοφία που τα δημιούργησε. Βασική ιδέα της σύγχρονης εποχής που κυριαρχεί ολοένα και περισσότερο είναι η ιδέα της **δια βίου μάθησης** σύμφωνα με την οποία η μάθηση συνεχίζεται σε όλα τα ηλικιακά στάδια του ανθρώπου και πραγματοποιείται σε ποικίλα περιβάλλοντα. Ένα τέτοιο περιβάλλον συνιστά και το μουσείο το οποίο μέσα από τον εκπαιδευτικό του ρόλο καλείται να αποτελέσει χώρο εκπαίδευσης και των ενηλίκων και όχι μόνο του μαθητικού κοινού.

Κρίνεται επομένως, απαραίτητο στο κεφάλαιο αυτό να αναφερθούμε στο θεσμό του μουσείου και στην μετεξέλιξή του ενώ στην συνέχεια θα αναλύσουμε τον εκπαιδευτικό του ρόλο με έμφαση στην προσφορά του απέναντι στο ενήλικο κοινό μέσω εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με άτυπο ή μη τυπικό χαρακτήρα.

1.1 Εκπαίδευση Ενηλίκων – Πολιτιστικοί οργανισμοί

Κατά την διάρκεια των τελευταίων πενήντα ετών είναι εμφανής η μετάβαση από τη βιομηχανική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας και της πληροφόρησης. Η σταθερότητα πλέον δεν αποτελεί χαρακτηριστικό του επαγγελματικού χώρου, των κοινωνικών συναναστροφών, της κοινωνικής τάξης και επιβάλλεται η υιοθέτηση νέων στρατηγικών για την προσαρμογή και την επιβίωση σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνία. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο σημαντικές αλλαγές έχει υποστεί και ο εργασιακός χώρος καθώς δεν αποτελεί πλέον μόνο χώρο παραγωγής αλλά και χώρο κριτικής σκέψης. Η κριτική αυτή σκέψη

προωθεί και την ατομική δημιουργικότητα η οποία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο στην εργασιακή όσο και στην κοινωνική ζωή. Οι νέες αυτές συνθήκες απαιτούν την ανάπτυξη των κατάλληλων ικανοτήτων με τις οποίες το άτομο θα είναι σε θέση να επιλύει προβληματικές καταστάσεις και να λαμβάνει υπεύθυνα αποφάσεις. Κινούμαστε από την εποχή της πληροφορίας στην εποχή της μάθησης “learning age”.⁵

Σύμφωνα μάλιστα με την διακήρυξη της 5ης Διεθνούς Διάσκεψης για την Εκπαίδευση Ενηλίκων (Hamburg, 1997), οι σύγχρονες κοινωνίες δεν θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις τρέχουσες απαιτήσεις χωρίς την ενεργή και δημιουργική συμμετοχή των πολιτών τους. Και οι νέες αυτές απαιτήσεις αφορούν τους πολίτες του σήμερα.⁶ Η σύγχρονη κοινωνία στην οποία αναφερόμαστε χαρακτηρίζεται και ως «κοινωνία μάθησης» (learning society). Ο Schon D. συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός θεωρητικού πλαισίου για τον όρο “learning society” συνδέοντας την εμπειρία της επιβίωσης μέσα σε συνεχώς εξελισσόμενες συνθήκες, με την ανάγκη για μάθηση. Η αστάθεια που χαρακτηρίζει την σύγχρονη κοινωνία επιβάλλει την ύπαρξη συνεχών διαδικασιών προσαρμογής. Επομένως πρέπει να κατανοούμε και να διαχειριζόμαστε αυτές τις μεταβολές μέσα από διαδικασίες συνεχούς μάθησης. Η έννοια της «κοινωνίας μάθησης» ουσιαστικά συγκεντρώνει τα στοιχεία εκείνα που απαιτούνται από μία

⁵ Thinesse - Demel J. Adult education and the museum. New visions, trends and innovations for the visitor orientation after 2000, διαθέσιμο στο <http://www.idc.regione.emilia-romagna.it/pdf/struz-e.PDF>, σελ: 1

⁶ Thinesse-Demel J. (2003) ‘A Changing World, The importance of Museums as Learning Places’, στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 5

κοινωνία προκειμένου να παραμείνει ανταγωνιστική μέσα σε μία εποχή παγκοσμιοποίησης.⁷

Ο Edwards R. (1997) έχει διατυπώσει τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις του όρου “learning society”. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση «η κοινωνία μάθησης» είναι μια μορφωμένη κοινωνία αφοσιωμένη στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών μέσα από την παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης. Η δεύτερη προσέγγιση έχει περισσότερο οικονομικό χαρακτήρα καθώς η μάθηση θεωρείται κυρίως ως μέσο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του ατόμου που θα οδηγήσει σε οικονομικά οφέλη. Τέλος η τελευταία προσέγγιση φανερώνει ένα μεταμοντέρνο προσανατολισμό καθώς θεωρείται ότι οι πολίτες μιας «κοινωνίας μάθησης» έχουν υιοθετήσει τη μάθηση ως μια συνεχή διαδικασία στη ζωή τους.⁸

Ο όρος “learning society” αντιπροσωπεύει μια κοινωνία η οποία δεν χαρακτηρίζεται μόνο από την κατοχή γνώσεων αλλά προϋποθέτει την συνεχή επεξεργασία των γνώσεων αυτών με στόχο την ανανέωσή τους. Προκειμένου επομένως, το άτομο να αντεπεξέλθει μέσα στο πλαίσιο μιας «κοινωνίας μάθησης» θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από κριτική σκέψη και δημιουργικότητα, στοιχεία τα οποία θα του επιτρέψουν αρχικά να συνειδητοποιήσει τις συνεχείς εξελίξεις και στη συνέχεια να λάβει ενεργό ρόλο στη διαδικασία ανανέωσης της γνώσης.⁹

Μία βασική ιδέα η οποία κυριαρχεί και διέπει όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες της εποχής μας είναι η διαβίου μάθηση (lifelong learning). Η διαβίου μάθηση μπορεί να προσδιοριστεί ως μια διαδικασία ενεργούς αλληλεπίδρασης με την εμπειρία. Ενεργοποιείται εφόσον οι άνθρωποι

⁷ Smith M. K. (2000) The theory and rhetoric of the learnig society, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/lifelonglearnig/b-lmsoc.htm>

⁸ ό.π.

⁹ Jandhyala B. G. Tilak (2002) ‘Knowledge Society, Education and Aid’, στο *Compare*, Vol³², No³, British Association for International and Comparative Education, σελ: 299

θέλουν να κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους.¹⁰ Η έννοια της διαβίου μάθησης προέκυψε ως απάντηση στις σύγχρονες προκλήσεις. Οικονομικές, τεχνολογικές και κοινωνικές αλλαγές απαιτούν συνεχείς διαδικασίες μάθησης προκειμένου τα άτομα να εφοδιάζονται με τα κατάλληλα προσόντα προσαρμογής σε συνθήκες αβεβαιότητας. Η μάθηση επομένως αντιμετωπίζεται ως μια ευρεία διαδικασία που επεκτείνεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής και μπορεί να λάβει οργανωμένη ή άτυπη μορφή. Τέσσερις είναι οι βασικές αρχές που την χαρακτηρίζουν :

- Προσωπική αφοσίωση στη μάθηση, το άτομο αναλαμβάνει ουσιαστική ευθύνη για την μάθησή του.
- Κοινωνική αφοσίωση στη μάθηση, τα άτομα μοιράζονται τις μαθησιακές τους εμπειρίες και προσφέρουν ενθάρρυνση ο ένας στον άλλο.
- Σεβασμός στη μάθηση άλλων ατόμων.
- Σεβασμός στην αλήθεια, το άτομο είναι σε θέση να υιοθετήσει μια διαφορετική άποψη εφόσον του δοθούν λογικά και πειστικά επιχειρήματα.¹¹

Διεθνείς οργανισμοί έχουν προωθήσει την ιδέα της διαβίου μάθησης σε διαφορετικές χώρες με σκοπό την ενθάρρυνση ίσων ευκαιριών για συμμετοχή σε όλες τις μορφές μάθησης, έχοντας στο επίκεντρο κυρίως τις μη ευνοημένες και περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες.¹²

¹⁰ Cristina da Milano, (1989) Good practice in Lifelong Learning in museums and galleries, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx>, σελ: 1

¹¹ Chadwick A. (2003) 'Lifelong learning in museums : an overview with reference to museums and the post-school sector', στο *engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and Euroedult Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 30-31

¹² Cristina da Milano (1989) Good practice in Lifelong Learning in museums and galleries, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx>, σελ: 2

Μέσα σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο της διαβίου μάθησης η εκπαίδευση για όλους έγινε περισσότερο δικαίωμα παρά επιλογή. Στην εποχή μας άρχισε να διαπιστώνεται αυξημένη ανάγκη για μάθηση η οποία επικεντρώνεται όχι μόνο στις μικρότερες ηλικίες αλλά και στους ενήλικους μέσω οργανωμένων (τυπικών) διαδικασιών, μη τυπικών ή άτυπων.¹³ Στην πρώτη περίπτωση της τυπικής (formal) εκπαίδευσης αναφερόμαστε σε οργανωμένες εκπαιδευτικές διαδικασίες οι οποίες με την λήξη τους παρέχουν στους συμμετέχοντες αναγνωρισμένο από το κράτος πιστοποιητικό. Στην μη τυπική εκπαίδευση (nonformal) οι διαδικασίες μάθησης είναι πάλι οργανωμένες χωρίς όμως να καταλήγουν στην παροχή πιστοποιητικού ενώ οι άτυπες μορφές μάθησης (informal) ισοδυναμούν με τυχαίες, μη οργανωμένες διαδικασίες μάθησης που πραγματοποιούνται σε ποικίλα περιβάλλοντα καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του ατόμου.

Το 1926 ο Eduard Lindeman γράφει ότι «ολόκληρη η ζωή αποτελεί μια διαδικασία μάθησης, επομένως η εκπαίδευση δεν έχει όρια. Αυτό το νέο εγχείρημα ονομάζεται Εκπαίδευση Ενηλίκων, όχι γιατί απευθύνεται σε ενήλικους αλλά γιατί η ενηλικίωση και η ωριμότητα καθορίζουν τα όριά της». Σε ένα βιβλίο με θέμα την Εκπαίδευση Ενηλίκων που γράφτηκε τρία χρόνια αργότερα και είχε ως τίτλο *"A sketch of the Range and Significance of the Adult Education Movement"*, ο Basil Yeaxlee υποστήριξε ότι η εκπαίδευση ενηλίκων έχει στη βάση της ουμανιστικό χαρακτήρα γιατί ασχολείται περισσότερο με ανθρώπους και με καταστάσεις παρά με θεματικές ενότητες. Σκοπός της είναι η κατανόηση και ο εμπλουτισμός της

¹³ Lahav S. (2003) 'A special place, a learning place : Museums in the 21st century', στο *engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and Euroedult Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ:47

ανθρώπινης ύπαρξης με γνώσεις που διαρκώς ανανεώνονται.¹⁴ Βασικό επίσης χαρακτηριστικό της είναι ο μη ελιτιστικός της χαρακτήρας καθώς επιδιώκει να απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους που μπορούν να ωφεληθούν από αυτήν.¹⁵ Επομένως, η Εκπαίδευση Ενηλίκων περιλαμβάνει τις μαθησιακές διαδικασίες, τυπικές ή μη, οι οποίες απευθύνονται στους ενήλικους μιας κοινωνίας με σκοπό να αναπτύξουν τις ικανότητές τους, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους ή και να βελτιώσουν τα επαγγελματικά τους προσόντα.¹⁶

Η εκπαίδευση ενηλίκων είναι στην εποχή μας κάτι παραπάνω από δικαίωμα, είναι το «κλειδί» για τον 21ο αιώνα. Είναι ταυτόχρονα συνέπεια αλλά και προϋπόθεση για την ενεργή συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνία. Μέσω της Εκπαίδευσης Ενηλίκων το άτομο ενδυναμώνεται στην προσπάθειά του να αντεπεξέλθει στις μεταβολές που πραγματοποιούνται στην οικονομία, στον πολιτισμό και γενικότερα στην κοινωνία ενώ ταυτόχρονα του δίνεται η δυνατότητα, μέσω της ενεργούς συμμετοχής του, να καθορίσει ο ίδιος την μοίρα του.¹⁷

Τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει το άτομο από την εκπαίδευση ενηλίκων έχουν διατυπωθεί και από τον Malcolm Knowles, έναν από τους σημαντικότερους στον χώρο θεωρητικούς. Στην προσπάθειά του ο Knowles να στηρίξει την εκπαίδευση ενηλίκων και να συμβάλλει στη σύσταση ξεχωριστού επιστημονικού κλάδου καταγράφει τα οφέλη που απορρέουν από την εκπαίδευση ενηλίκων ως εξής :

¹⁴ Chadwick A. F. (2003) 'Lifelong learning in museums : an overview with reference to museums and the post-school sector', στο *engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and Euroedult Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 30

¹⁵ Chadwick A. F.(1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham, σελ: 101

¹⁶ Final Report, Fifth International Conference on Adult Education, Hamburg, Germany 14-18 July 1997, διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/pdf/finrepeng.pdf> , σελ: 29

¹⁷ ό.π. σελ: 29-30

- Οι ενήλικοι θα επιτύχουν την κατανόηση του εαυτού τους. Θα είναι σε θέση να κατανοούν τις ανάγκες, τα κίνητρα, τα ενδιαφέροντα, τις ικανότητες και τους στόχους τους. Θα μπορέσουν να αποδεκτούν τον εαυτό τους για αυτό που είναι προσπαθώντας παράλληλα να τον βελτιώσουν.
- Θα αναπτύξουν συναισθήματα αποδοχής και σεβασμού απέναντι στους άλλους. Θα τους δοθεί η δυνατότητα να κατανοήσουν τον διαχωρισμό ανάμεσα στους ανθρώπους και τις ιδέες ενώ επίσης θα μάθουν να θέτουν υπό αμφισβήτηση τις ιδέες χωρίς να απειλούν τους ανθρώπους.
- Θα αναπτύξουν μια δυναμική συμπεριφορά απέναντι στη ζωή. Θα αποδεκτούν επομένως το γεγονός της αλλαγής και θα είναι σε θέση να αποκομίσουν οφέλη από κάθε μαθησιακή εμπειρία.
- Θα αποκτήσουν τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Αυτός θα πρέπει να είναι ο στόχος κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας εφόσον η ολόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου θα ωφελήσει ιδιαίτερα και την κοινωνία στην οποία εντάσσεται.
- Θα κατανοήσουν την κοινωνία τους και θα έχουν τις ικανότητες να αντεπεξέλθουν στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Τα προβλήματα που προβάλλει η σύγχρονη κοινωνία χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης λόγω των διαρκώς εξελισσόμενων συνθηκών. Το μέσο εκείνο με το οποίο οι πολίτες μπορούν να εφοδιαστούν με ικανότητες που θα τους εξασφαλίσουν την ενεργό τους δράση στην κοινωνία είναι η εκπαίδευση ενηλίκων.¹⁸

Ως τώρα είδαμε και αποσαφηνίσαμε δύο βασικές έννοιες της εποχής μας, τη διαβίου μάθηση και την εκπαίδευση ενηλίκων οι οποίες αποδεικνύουν

¹⁸ Knowles M. Informal adult education, self-direction and andragogy, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/thinkers/et-knowl.htm>

ότι η μάθηση δεν σταματά στην παιδική ή την εφηβική ηλικία. Ποιοι είναι όμως οι λόγοι που οδηγούν τους ενήλικους στην μάθηση; Προκειμένου να αντεπεξέλθουν οι ενήλικοι στις συνθήκες της διαρκούς αβεβαιότητας χρειάζεται να μάθουν νέα πράγματα : δεξιότητες, γνώσεις, διαδικασίες και συμπεριφορές. Μερικοί άνθρωποι χρειάζονται περαιτέρω εκπαίδευση προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις αυξημένες απαιτήσεις των επαγγελματικών τους ρόλων. Επίσης υπάρχουν πολλά άτομα με διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο είτε επειδή έχουν συνταξιοδοτηθεί είτε επειδή είναι άνεργοι. Η επιθυμία για προσωπική φυσική και πνευματική ανάπτυξη και η κοινωνική συμμετοχή είναι άλλοι λόγοι για τους οποίους οι ενήλικοι αναμειγνύουν τον εαυτό τους με διαδικασίες μάθησης. Μία αναφορά της UNESCO (Delors, 1996) περιγράφει τους τέσσερις βασικούς σκοπούς ή λειτουργίες της εκπαίδευσης ενηλίκων χαρακτηρίζοντάς τους ως «στυλοβάτες» (pillars) της μάθησης.¹⁹

1. Το do: εδώ ανήκει κυρίως η επαγγελματική εκπαίδευση. Οι άνθρωποι επιδιώκουν να μάθουν νέες δεξιότητες για να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της εργασίας που ήδη έχουν ή προσπαθούν να αποκτήσουν μέσα σε διαρκώς εξελισσόμενες συνθήκες.
2. Το know: οι άνθρωποι συχνά επιδιώκουν να μάθουν χωρίς να επωφελούνται πρακτικά από αυτήν την γνώση. Επιδιώκουν απλά να κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους. Η περιέργεια είναι αυτή που τους οδηγεί στην απόκτηση γενικών γνώσεων όπως και στην απόκτηση περισσότερο εξειδικευμένης γνώσης. Αυτού του είδους η μάθηση έχει συνήθως μορφή μη τυπική ή άτυπη.
3. Το live together: η διαβίωση σε μια πολυπολιτισμική δημοκρατία οδηγεί στην ανάγκη για μάθηση. Τα θέματα τα οποία προκύπτουν συχνά

19 Goulborn B., Museum learning for adults, διαθέσιμο στο <http://melbourne.museum.vic.gov.au/pdf/adult-1.pdf> Melbourne museum

σχετίζονται με την εκμάθηση γλωσσών, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την αποδοχή της διαφορετικότητας.

4. Το *be*: η μάθηση σε αυτήν την περίπτωση έχει ως στόχο την ικανοποίηση των προσωπικών διανοητικών αναγκών. Οι άνθρωποι επιδιώκουν να μαθαίνουν για να έχουν τον έλεγχο στη ζωή τους, να βελτιώσουν την υγεία και τις σχέσεις τους και να διατηρήσουν σε καλή κατάσταση το μυαλό και το σώμα τους.²⁰

Για την διαμόρφωση αυτών των ατόμων που θα χαρακτηρίζονται από διευρυμένες πνευματικές γνώσεις και κριτική ικανότητα και θα έχουν υιοθετήσει στις επιλογές τους την ιδέα της δια βίου μάθησης δεν μπορεί να είναι αποκλειστικά υπεύθυνο το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα. Παράλληλα με αυτό σημαντικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν και οι πολιτιστικοί οργανισμοί και ειδικότερα το μουσείο, μέσω των άτυπων και μη τυπικών εκπαιδευτικών προσφορών τους.²¹

Ο εκπαιδευτικός ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν οι πολιτιστικοί οργανισμοί βρίσκεται σε αρμονία με την ιδέα τα διαβίου μάθησης καθώς απευθύνεται σε άτομα όλων των ηλικιών. Τα μουσεία, οι βιβλιοθήκες και οι αίθουσες τέχνης μολονότι δεν αποτελούν πρωταρχικά εκπαιδευτικούς οργανισμούς με την τυπική ερμηνεία του όρου, ωστόσο έχουν σημαντική εκπαιδευτική διάσταση μέσω της παροχής περισσότερο ευέλικτων και ποικίλων μαθησιακών προσφορών σε μη αρνητικά φορτισμένο χώρο.²² Στις μέρες μας η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να πραγματοποιηθεί όχι μόνο από τα τυπικά εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά

²⁰ ό.π. σελ: 6

²¹ Anderson D. (1997) 'Museums must recognise the needs of all users', στο *Adults Learning*, Mar1997, Vols, Issue 7, σελ:178

²² Gutierrez-Fernandez J. (2003) 'The role of cultural institutions in the European area of Lifelong Learning' στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 57

και από τους πολιτιστικούς οργανισμούς που συνιστούν χώρο άτυπης και μη τυπικής μάθησης.²³

1.2 Ο θεσμός του μουσείου και οι ρόλοι του

1.2.1 Ιστορική προσέγγιση του θεσμού του μουσείου

Μέσα στο πλαίσιο της ιστορικής προσέγγισης του μουσείου θα εξετάσουμε αρχικά την ετυμολογία του όρου. Ο όρος μουσείο παραπέμπει στις Μούσες της αρχαιότητας, τις κόρες δηλαδή του Δία και της Μνημοσύνης οι οποίες αποτελούσαν την έμπνευση των καλλιτεχνών στον χώρο της ποίησης και των άλλων τεχνών. Το μουσείο επομένως, σύμφωνα με αυτήν την ετυμολογική προσέγγιση αποτελεί τον χώρο ή την έδρα των Μουσών.²⁴

Μολονότι το μουσείο με βάση την σημερινή του μορφή, δεν μπορεί να συνδεθεί με την αρχαιότητα ωστόσο λόγω του περιεχομένου του δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι αντικρούει την ετυμολογική του σχέση με τις Μούσες της αρχαιότητας. Τα αντικείμενα που συγκροτούν το περιεχόμενό του αποτελούν έργα τέχνης ανθρώπων που δημιουργήθηκαν με την «έμπνευση των Μουσών». Μέσω αυτών των αντικειμένων κάθε μουσείο προσπαθεί να διαφυλάξει στην μνήμη μας το παρελθόν και να παρουσιάσει την εικόνα του.²⁵

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας ότι το μουσείο ως θεσμός εντάσσεται κάθε φορά μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο γι' αυτό και μια συνοπτική μελέτη της ιστορικής του εξέλιξης θα μας βοηθήσει να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη άποψη τόσο για

²³ Unesco, Adult learning, media and culture : Museums, libraries and cultural heritage : democratising culture, creating knowledge and building bridges, διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/booklets.html>

²⁴ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος , σελ: 111-112

²⁵ ό.π.

την έννοια του μουσείου όσο και για τους ρόλους τους οποίους επιτελεί.²⁶ Τα μουσεία επομένως, δεν αποτελούν διαχρονικές οντότητες αλλά επηρεάζονται κάθε φορά από τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες. Βασικό χαρακτηριστικό του θεσμού του μουσείου έτσι όπως εμφανίζεται σε πολλές κοινωνίες σε διαφορετικές χρονικές περιόδους είναι ότι συγκροτείται μέσω της συλλογής αντικειμένων ωστόσο το σύγχρονο μουσείο δεν παρουσιάζει καμία σχέση με τις δημόσιες ή ιδιωτικές συλλογές του παρελθόντος, τους θησαυρούς και τις πινακοθήκες.²⁷

Στα χρόνια της αρχαιότητας μια βασική μορφή συλλογής αντικειμένων αποτελούσαν οι «θησαυροί». Οι θησαυροί βρίσκονταν σε μικρά κτίσματα μέσα στον ιερό χώρο κάποιου ναού και αποτελούνταν από αντικείμενα αξίας που προέρχονταν από προσφορές των πολιτών ή αποτελούσαν λεία πολέμου. Σε περιόδους οικονομικής κρίσης, κυρίως σε περίοδο πολέμου, χρησιμοποιούσαν μέρος των θησαυρών για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες τους. Μετά την λήξη των κρίσεων οι θησαυροί γέμιζαν πάλι από προσφορές αποτελώντας κατά αυτόν τον τρόπο δείκτη της οικονομικής ευημερίας της κοινότητας.²⁸ Οι θησαυροί επομένως, αποτελούσαν συλλογή αντικειμένων στα οποία απέδιδαν οικονομική αξία.

Η εμφάνιση όμως, του πρώτου μουσείου τοποθετείται στα Ελληνιστικά χρόνια και συγκεκριμένα στην Αλεξάνδρεια όπου βρίσκεται και λειτουργεί το «Μουσείον». Το «Μουσείον» ιδρύθηκε από τους Πτολεμαίους και βρίσκονταν στο χώρο των ανακτόρων κοντά στη γνωστή Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Στην περίπτωση αυτή τα αντικείμενα αποτελούσαν αντικείμενα γνώσης και μελέτης για τους διανοούμενους

²⁶ Balle C. (2004) Museums: change, organization and society, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/reports/index.aspx>, σελ: 13

²⁷ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος, σελ: 112-113

²⁸ Chadwick A. F. (1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham, σελ: 4

της εποχής.²⁹ Το έργο αυτό φιλολόγων, ιστορικών, φιλοσόφων, μαθηματικών και άλλων διανοούμενων καθιστούσε την Αλεξάνδρεια ένα από τα σημαντικότερα πνευματικά κέντρα του Ελληνιστικού κόσμου. Το πρώτο επομένως, μουσείο συνδεόταν με την κρατική εξουσία, τη δυναστεία των Πτολεμαίων, και απευθυνόταν σε ένα κλειστό κύκλο ανθρώπων οι οποίοι μέσα από το έργο τους ενίσχυαν το κύρος και την αίγλη της δυναστείας.³⁰

Ένα άλλο σημαντικό είδος συλλογών που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των μουσείων, είναι οι συλλογές που προσέδιδαν κοινωνικό κύρος στους ιδιοκτήτες τους. Το Παλάτι των Μεδίκων στη Φλωρεντία (15^{ος}) αποτελεί μία τέτοια συλλογή και αποτέλεσε το πρότυπο των μουσείων που ιδρύθηκαν στην Ευρώπη κατά την Αναγέννηση. Το Παλάτι των Μεδίκων ιδρύθηκε από τον εύπορο έμπορο και τραπεζίτη Cosimo de' Medici ως σύμβολο της οικονομικής κυριαρχίας της οικογένειάς του. Τόσο το Παλάτι των Μεδίκων όσο και άλλα Αναγεννησιακά μουσεία της Ευρώπης αποτελούνταν από «περίεργα» αντικείμενα, σπάνια για την Ευρώπη ή και από αρχαία Ελληνικά και Ρωμαϊκά γλυπτά γι' αυτό ονομάζονταν "cabinet of curiosities", "cabinet de curiosites". Οι συλλογές αυτές είχαν ιδιωτικό χαρακτήρα και απευθύνονταν μόνο σε ένα περιορισμένο κύκλο ανθρώπων οικονομικά ισχυρών. Ο περιορισμένος αυτός αριθμός των επισκεπτών των αναγεννησιακών μουσείων προσέδιδε μεγαλύτερη ακόμα αξία στις συλλογές και κύρος στους ιδιοκτήτες τους οι οποίοι πέρα από την οικονομική δύναμη αποκτούσαν και τον έλεγχο της γνώσης.³¹

Όπως γίνεται κατανοητό ο Αναγεννησιακός τύπος μουσείων συνδεόταν με τους φορείς της εξουσίας καθώς αφορούσε μόνο τα άτομα εκείνα που

²⁹ Kaplan F. E. S. (1995) 'Exhibitions as communicative media', στο E. Hooper-Greenhill (ed), *Museum, Media, Message*, Routledge, σελ: 41

³⁰ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος, σελ: 113

³¹ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος, σελ: 113-115

κατείχαν τη δύναμη και τον πλούτο να συλλέγουν σπάνια και πολύτιμα αντικείμενα δίνοντάς τους την ευκαιρία να ενισχύσουν ακόμα περισσότερο τη θέση τους στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ανήκαν.³²

Από τον 17ο αιώνα όμως, εξαιτίας των ανακαλύψεων, της διεύρυνσης των πληροφοριών και της ανάπτυξης των επιστημών άρχισαν να πραγματοποιούνται σταδιακές αλλαγές και στον τύπο των μουσείων. Η πιο σημαντική αλλαγή ήταν ο μετασχηματισμός των μουσείων από ιδιωτικές συλλογές στα πρώτα εθνικά μουσεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πρώτο δημόσιο μουσείο (public museum) στην Αγγλία το οποίο ιδρύθηκε το 1625 από τον John Tradescant, κηπουρό, φυσιολόγο και ταξιδευτή που είχε αναλάβει την υποχρέωση από τον δούκα του Buckingham να συλλέξει παράξενα τέρατα, πουλιά, κοχύλια και γενικά παράξενα αντικείμενα από εμπόρους του εξωτερικού.³³ Ορόσημο για τον μετασχηματισμό αυτό υπήρξε η Γαλλική Επανάσταση (1805). Συγκεκριμένα το 1793 πραγματοποιήθηκε η μετατροπή του Λούβρου από σύμβολο της βασιλείας σε μουσείο της Γαλλικής Δημοκρατίας. Παρόμοιες κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις πραγματοποιήθηκαν και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες ευνοώντας την ίδρυση εθνικών μουσείων.³⁴

Βασικό χαρακτηριστικό των εθνικών μουσείων του 19ου αιώνα είναι η διευρυμένη αντίληψη του εκπαιδευτικού τους ρόλου που άρχισαν σταδιακά να υιοθετούν. Οι ιδιωτικές συλλογές μέχρι τότε εξυπηρετούσαν την ανάγκη για ευχαρίστηση και μάθηση λίγων ατόμων (ευνοημένων) ενώ τώρα θεωρείται ότι το μουσείο πρέπει να είναι προσβάσιμο σε όλους.³⁵ Ωστόσο ο επισκέπτης ενός μουσείου του 19ου αιώνα θα έπρεπε να ήταν

³² ό.π. σελ: 115

³³ Kelly T. (1970) A History of Adult Education in Great Britain, Liverpool University Press, σελ: 57

³⁴ ό.π. σελ: 115-116

³⁵ Hein E. G. (1998) Learning in the Museum, Routledge, σελ: 3

καλά ενημερωμένος όσον αφορά τα αντικείμενα του μουσείου προκειμένου να αποκομίσει κάποια γνώση και να κινητοποιηθεί για περισσότερη σκέψη.³⁶ Οι επιστημολογικές παραδοχές της εποχής επέβαλλαν συγκεκριμένα ακαδημαϊκά κριτήρια για τη συγκρότηση των συλλογών οι οποίες δεν αποτελούσαν απλά συσσώρευση αντικειμένων. Η επιστήμη της εποχής στηριζόταν στην κατάταξη, στις μετρήσεις και στη δημιουργία πινάκων κατηγοριών. Από τη στιγμή επομένως που το μουσείο θεωρείται ως χώρος μάθησης πρέπει να χαρακτηρίζεται από επιστημονικές παραδοχές που θα συνθέτουν μια «αντικειμενική αλήθεια». Η κατάταξη των μουσειακών αντικειμένων σε κλειστές εκθεσιακές ενότητες, σύμφωνα με επιστημονικούς ταξινομικούς κώδικες, συνδυάστηκε με αντίστοιχες χρονολογικές αντιλήψεις. Σύμφωνα με την ιδέα της χρονολογικής ταξινόμησης τα αντικείμενα παρουσιάζονται σε κλειστές ενότητες με βάση τα χρονολογικά τους χαρακτηριστικά τα οποία όμως γίνονται κατανοητά μόνο από τους ειδικούς.³⁷

Τα εθνικά μουσεία είχαν επίσης και συμβολικό χαρακτήρα. Αποτελούσαν την έκφραση και την εικόνα ενός έθνους και του πολιτισμού του αποτελώντας χώρο εθνικής παιδείας και υπερηφάνειας.³⁸ Τα μουσειακά αντικείμενα άρχισαν να θεωρούνται εθνική περιουσία και κληρονομιά που ενίσχυε το κύρος ενός έθνους. Το κύρος αυτό αυξανόταν ανάλογα με το μέγεθος του μουσείου γεγονός το οποίο νομιμοποίησε τις ακόρεστες συλλεκτικές τάσεις που εμφανίζονται την περίοδο αυτή. Λόγω του πλήθους των αντικειμένων πλέον εκθέτεται ένα μέρος από αυτά. Ενώ τα

³⁶ Chadwick A. F. (1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham, σελ: 8

³⁷ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος, σελ: 119

³⁸ Hooper – Greenhill E. (1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press, σελ: 1

υπόλοιπα αποθηκεύονται αφού βέβαια πρώτα έχουν καταγραφεί σε ειδικούς καταλόγους.³⁹

Τα μουσεία επομένως του 19ου αιώνα έφεραν «τάξη και σύστημα στο χάος» υιοθετώντας επιστημονικές αρχές για την κατάκτηση της αλήθειας. Η σύνδεση αυτή του μουσείου με την επιστήμη είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη εξειδικευμένων μουσείων που ασχολούνταν με συγκεκριμένους επιστημονικούς κλάδους. Έτσι δημιουργήθηκαν μουσεία ιστορίας, τέχνης, αρχαιολογικά, φυσικής ιστορίας κ.ά. σκοπός των μουσείων αυτών δεν είναι η συγκέντρωση παράξενων αντικειμένων που θα προκαλέσουν την έκπληξη και τον θαυμασμό του κοινού αλλά η αναπαράσταση μιας «αντικειμενικής πραγματικότητας» μέσω αντικειμένων που εντάσσονται σε επιστημονικές κατηγορίες. Τα αντικείμενα με την ένταξή τους στο μουσείο μετατρέπονται σε μουσειακά αντικείμενα, γίνονται δηλαδή φορείς γνώσης.⁴⁰

Όσον αφορά τον κοινωνικό και παιδευτικό τους χαρακτήρα, αυτός αντιπροσωπεύεται από τις λεγόμενες παραδοσιακές μουσειολογικές απόψεις. Έτσι τα μουσεία επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους κυρίως ή αποκλειστικά στη συλλογή, τη συντήρηση, την έρευνα και την φύλαξη των αντικειμένων τοποθετώντας την προσφορά τους προς τους επισκέπτες σε δεύτερη μοίρα. Τα μουσειακά αντικείμενα παρουσιάζονται ταξινομημένα σε «κλειστές» κατηγορίες οι οποίες μπορούν να γίνουν κατανοητές μόνο από τους ειδικούς. Ο απλός επισκέπτης όπως είναι φυσικό νιώθει αμήχανα μέσα στον χώρο του μουσείου καθώς όλα του φαίνονται άγνωστα και μη κατανοητά με αποτέλεσμα να μην θεωρεί το μουσείο χώρο ψυχαγωγίας και μάθησης.⁴¹

³⁹ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος, σελ: 118

⁴⁰ ό.π. σελ: 120

⁴¹ Νάκου Ε. (1998) 'Η αξιοποίηση του παιδευτικού χαρακτήρα των μουσείων και ο σχεδιασμός μίας σύγχρονης μουσειακής αγωγής', στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 102, σελ: 46

Στο τελευταίο μισό του 19ου αιώνα και καθώς η βιομηχανία αναπτύσσονταν ραγδαία, παρατηρήθηκε μια μεγάλη μετακίνηση του πληθυσμού προς τις πόλεις η οποία ανάγκασε τις κυβερνήσεις να αναλάβουν την ευθύνη για την ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών και την παροχή εκπαίδευσης. Τα μουσεία τότε άρχισαν να εκλαμβάνονται ως ένα είδος ιδρύματος που μπορεί να προσφέρει εκπαίδευση στο ευρύ κοινό. Τα μουσεία πλέον θεωρούσαν ότι μπορούσαν να συμβάλλουν στην προσπάθεια των ατόμων να βελτιώσουν τον εαυτό τους και να εκτιμήσουν την αξία της σύγχρονης ζωής.⁴² Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν τα μουσεία κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου πολέμου μέσω της παροχής εκπαίδευσης στα παιδιά και της μετάδοσης σημαντικών ιδεών στο ευρύ κοινό. Εκθέσεις που αφορούσαν θέματα υγείας και υγιεινής επισκέπτονταν με ενθουσιασμό το ευρύ κοινό στην προσπάθειά του να βελτιώσει τη ζωή του. Κατά τη διάρκεια μάλιστα του 20ου αιώνα η επιμέλεια / οργάνωση του μουσείου και η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού του ρόλου αποτέλεσαν δύο ξεχωριστούς τομείς εργασίας στο χώρο του μουσείου. Εξειδικευμένο πλέον προσωπικό σε θέματα μουσειοπαιδαγωγικής ήταν υπεύθυνο για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε σχολεία και σε ενήλικους επισκέπτες.⁴³

1.2.2 Εννοιολογική οριοθέτηση του σύγχρονου μουσείου

Οι κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν κατά τα τέλη του 20ου αιώνα, τοποθέτησαν το μουσείο σε ένα πλαίσιο και διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα του σύγχρονου μουσείου. Κύριο χαρακτηριστικό του σύγχρονου μουσείου είναι η επικοινωνιακή πολιτική που έχει αναπτύξει καθώς πλέον η κύρια μέριμνά του δεν είναι η συλλογή, η συντήρηση και η φύλαξη των

⁴² Hein E. G. (1998) Learning in the Museum, Routledge, σελ: 4

⁴³ Hooper – Greenhill E. (1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press, σελ:1-9

αντικειμένων αλλά η ανάπτυξη μιας ουσιαστικής επικοινωνίας με το κοινό τους. επίσης βασική αντίληψη η οποία επηρέασε τη φυσιογνωμία τους είναι η συνθετότητα της πραγματικότητας η οποία επιβάλλει την πολυπλοκότητα των αντικειμένων και την ύπαρξη πολλαπλών νοημάτων. Τα αντικείμενα μελετώνται και ερμηνεύονται με βάση τις πολύπλευρες σχέσεις τους με τις σύνθετες ψυχικές και κοινωνικές διαστάσεις της ανθρώπινης πραγματικότητας.⁴⁴

Η κοινωνική και παιδευτική λειτουργία των σύγχρονων μουσείων χαρακτηρίζεται από τις μοντέρνες και μεταμοντέρνες μουσειολογικές απόψεις. Σύμφωνα με τις μοντέρνες μουσειολογικές αντιλήψεις τα μουσεία δεν περιορίζονται μόνο στη συλλογή, συντήρηση, έρευνα και φύλαξη των μουσειακών αντικειμένων αλλά ενδιαφέρονται ιδιαίτερα και για την ψυχαγωγία και την εκπαίδευση των επισκεπτών τους. Επιπλέον τα αντικείμενα μπορούν να γίνουν περισσότερο κατανοητά από τον απλό επισκέπτη καθώς παρουσιάζονται ενταγμένα στο κοινωνικό πλαίσιο από το οποίο προέρχονται και απευθύνονται στην κοινωνία του παρόντος. Ο κοινωνικός αυτός χαρακτήρας των μουσείων τονίζεται ακόμα περισσότερο από τις μεταμοντέρνες μουσειολογικές αντιλήψεις οι οποίες αναγνωρίζουν την πολυπλοκότητα των αντικειμένων και την απόδοση διαφορετικών νοημάτων σε αυτά. Τα αντικείμενα δεν συνδέονται μόνο με συγκεκριμένους τομείς γνώσης αλλά είναι ανοικτά σε πολλαπλές εναλλακτικές ερμηνείες και σημασίες. Το σύγχρονο μουσείο με την υιοθέτηση αυτών των μουσειολογικών αντιλήψεων αναπτύσσει ουσιαστική επικοινωνία με τους επισκέπτες του συμβάλλοντας τόσο στην ψυχαγωγία όσο και στην εκπαίδευσή τους.⁴⁵

⁴⁴ Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος , σελ: 125

⁴⁵ Νάκου Ε. (1998) 'Η αξιοποίηση του παιδευτικού χαρακτήρα των μουσείων και ο σχεδιασμός μίας σύγχρονης μουσειακής αγωγής', στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 102, σελ: 46

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ορισμός του μουσείου όπως διατυπώθηκε το 1974 από το Διεθνές Συμβούλιο των Μουσείων (The International Council of Museums-ICOM) : «Ένα μουσείο είναι ένα μη κερδοσκοπικό ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της και ανοικτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, ερευνά, συντηρεί, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες για τους ανθρώπους και το περιβάλλον τους με το σκοπό της μελέτης, της εκπαίδευσης και της ψυχαγωγίας».⁴⁶

Σύμφωνα μάλιστα με το ICOM (2001) εκτός από τα προσδιοριζόμενα ως μουσεία στον παραπάνω ορισμό ανταποκρίνονται επίσης :

- i. Φυσικά τοπία, αρχαιολογικοί, εθνογραφικοί και ιστορικοί χώροι και αξιοθέατα που διασώζουν προς όφελος του κοινού αντικείμενα του υλικού πολιτισμού ή του φυσικού περιβάλλοντος.
- ii. Ιδρύματα που συγκεντρώνουν και εκθέτουν ζωντανά δείγματα φυτών ή ζώων, όπως βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι, ενυδρεία κ.ά.
- iii. Επιστημονικά κέντρα και πλανητάρια.
- iv. Μη- κερδοσκοπικές εκθέσεις έργων τέχνης.
- v. Μη- κερδοσκοπικά ιδρύματα ή οργανισμοί που αναλαμβάνουν τη συντήρηση, την έρευνα, την εκπαίδευση, τη δημοσιοποίηση και άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται με τα μουσεία και τη μουσειολογία.
- vi. Διεθνείς ή εθνικοί ή περιφερειακοί ή τοπικοί οργανισμοί μουσείων, υπουργεία ή τμήματα ή δημόσιες αντιπροσωπεΐες που είναι υπεύθυνες για τα μουσεία σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό.⁴⁷

Τα μουσεία ποικίλουν όσον αφορά το μέγεθός τους από μεγάλα πολιτιστικά ιδρύματα σε περισσότερο μικρές και εξειδικευμένες συλλογές. Επίσης με τον όρο μουσείο εννοούμε τον πολιτιστικό οργανισμό που παρουσιάζει ιδιαίτερη ποικιλία και ως προς τον

⁴⁶ ICOM, Development of the Museum definition according to ICOM statutes (1946-2001), διαθέσιμο στο http://icom.museum/hist_def_eng.html

⁴⁷ ό.π.

επιστημονικό κλάδο στον οποίο αναφέρεται. Με αυτήν την διευρυμένη αντίληψη αντιμετωπίζεται το μουσείο και στη συγκεκριμένη εργασία παραπέμποντας σε αρχαιολογικό ή ιστορικό χώρο, σε τεχνολογικό μουσείο, μουσείο φυσικής ιστορίας, τέχνης, ζωολογικό κήπο κ.ά.⁴⁸

Ο Osborne (1985) χωρίζει τα μουσεία σε δύο γενικές κατηγορίες : i) ιστορικά και ii) επιστημονικά ή αισθητικά. Τα πρώτα έχουν ως κύριο στόχο τους τη μετάδοση γνώσης στον επισκέπτη ενώ ο κόσμος επισκέπτεται τα δεύτερα κυρίως για να αποκτήσει μια εκτίμηση των έργων που εκθέτονται.⁴⁹ Οι ρόλοι τους οποίους διαδραματίζει ένα σύγχρονο μουσείο μπορούν να διατυπωθούν ως εξής : συλλογή αντικειμένων, έρευνα, συντήρηση και έκθεσή τους αλλά και εκπαίδευση των επισκεπτών τους.⁵⁰

Οι σκοποί τους οποίους εξυπηρετούν τα μουσεία μπορούν να παρουσιαστούν μέσα από τρεις διαφορετικές οπτικές :

1. Αισθητική-ψυχαγωγική οπτική : Τα μουσεία συνιστούν ένα χώρο όπου τα άτομα ευχαριστιούνται αισθητικά, ξεφεύγουν από την καθημερινότητα και ψυχαγωγούνται.
2. Εκπαιδευτική οπτική : Τα μουσεία αποτελούν χώρο στον οποίο τα άτομα μπορούν να εκπαιδευτούν αισθητικά, οπτικά, κοινωνικά και ιστορικά. Το κατά πόσο βέβαια, ένα μουσείο διατηρεί κλειστό και στατικό το περιεχόμενό του εξαρτάται από τη γνώση και την ικανότητα

⁴⁸ Falk H. I., Dierking D. L. (1992) *The museum experience*, Whalesback Books Washington, D.C. σελ: xiii

⁴⁹ Chobot M. C. (1989) 'Public libraries and museums' στο B. S. Merriam, P. M. Cunningham (eds), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey – Bass Publishers, σελ: 376

⁵⁰ Chandwick A., Stannett A., (eds) (1995) *Museums and the Education of Adults*, NIACE, The national organisation for adult learning, σελ: 6

του επιμελητή να μεταδώσει τις κρυμμένες αξίες των εκθεμάτων και να τις μετατρέψει σε κατανοητές προς τους επισκέπτες ιδέες.⁵¹

3. Πολιτική οπτική : Τα μουσεία ως κοινωνικά δομημένα ιδρύματα μεταφέρουν ιδεολογικές λειτουργίες ενισχύοντας τις καθιερωμένες ισχυρές δομές και σημασίες του πολιτισμού.⁵²

Όπως γίνεται κατανοητό το μουσείο αποτελούσε πάντοτε και θα αποτελεί ένα θεσμό που προσαρμόζεται πάντοτε στις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες. Η μορφή του αλλά και οι ρόλοι του συνδέονται με τις σύγχρονες τάσεις και απαιτήσεις και επηρεάζονται από αυτές δίνοντας τη δυνατότητα στο μουσείο να μην αποτελεί έναν απομακρυσμένο από τον άνθρωπο θεσμό αλλά ένα θεσμό που αναπροσαρμόζεται και βρίσκεται κοντά στις σύγχρονες αντιλήψεις. Παρά τη δυνατότητα αυτή όμως πρέπει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό, ότι δεν ακολουθούν όλα τα μουσεία στην εποχή μας τις αντιλήψεις του σύγχρονου μουσείου αλλά υπάρχουν ακόμα μουσεία δομημένα με τον παραδοσιακό τρόπο που ακολουθούν τις αξίες που είχε ο θεσμός τον 19ο αιώνα. Οι μοντέρνες όμως και μεταμοντέρνες μουσειολογικές αντιλήψεις δείχνουν τις νέες τάσεις που ολοένα και περισσότερα μουσεία στον κόσμο υιοθετούν.

1.3 Μουσειακή Εκπαίδευση

1.3.1. Ορισμός και μορφές της Μουσειακής Εκπαίδευσης

Η μουσειακή εκπαίδευση (museum education) μπορεί να γίνει κατανοητή μέσα από δύο βασικές προσεγγίσεις. Σύμφωνα με την πρώτη το μουσείο νοείται ως οργανισμός που επιτελεί αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ρόλο

⁵¹ Gregg C. (1960) 'Museums and Art Institutes and Adult Education', στο M. S. Knowles (ed), *Handbook of Adult Education in the United States*, Adult Education Association of U.S.A., Washington, σελ: 332

⁵² Barr J., (2004) Cultural entitlement and what museums and galleries can contribute to adult learning, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/reports/index.aspx>

ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη προσέγγιση η μουσειακή εκπαίδευση συνίσταται από οργανωμένες μόνο εκπαιδευτικές δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους. Για μερικούς ανθρώπους όλες οι δραστηριότητες των μουσείων ενέχουν κάποιο εκπαιδευτικό στόχο. Μέσα σε αυτές τις δραστηριότητες εντάσσεται η συλλογή των αντικειμένων, ο σχεδιασμός και η οργάνωση των εκθέσεων καθώς και η οργάνωση πιο συγκεκριμένων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που απευθύνονται σε παιδιά ή ενήλικους. Με αυτήν την διευρυμένη σημασία χρησιμοποιούμε την έννοια μουσειακή εκπαίδευση στο πλαίσιο αυτής της εργασίας.⁵³

Επομένως όταν μιλάμε για εκπαίδευση στα μουσεία εννοούμε :

- Εκπαίδευση για όλους ανεξάρτητα από φύλο, ηλικία ή καταγωγή.
- Εκπαίδευση σε ομάδες (σχολικές ομάδες, ενηλίκων, υπερηλίκων, ομάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες, μεμονωμένους επισκέπτες κ.ά.)
- Εκπαίδευση μέσα από την έκθεση, την παρουσίαση συλλογών, τα κείμενα των πινακίδων, την σηματοδότηση του χώρου κ.ά.
- Εκπαίδευση μέσα από καταλόγους, βιβλία, ενημερωτικά έντυπα, CD-ROM, δανειστικό υλικό, δηλαδή την εν γένει εκπαιδευτική και πληροφοριακή εκδοτική δραστηριότητα των μουσείων.⁵⁴

Εξαιτίας του εκπαιδευτικού τους ρόλου τα μουσεία μπορούν να κατέχουν σημαντική θέση στις σύγχρονες κοινωνίες μάθησης. Εφόσον οι οργανισμοί μάθησης οι οποίοι παρέχουν σημαντικές δραστηριότητες για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και του μαθησιακού επιπέδου, θεωρούνται ιδιαίτερα χρήσιμα μέσα στο πλαίσιο μιας κοινωνίας μάθησης (learning society), της οποίας οι μαθησιακές ανάγκες δεν μπορούν να

⁵³ Hooper – Greenhill E., (1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press, σελ: 1

⁵⁴ Χορταρέα Ε., (2002) 'Ιστορική εξέλιξη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μουσείων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό', στο Γ. Κόκκινος , Ε. Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*, Μεταίχμιο, σελ: 179

καλυφθούν μόνο από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα, τότε συνειδητοποιούμε τη βαρύτητα του εκπαιδευτικού ρόλου των μουσείων. Η ιδέα ότι η εκπαίδευση μπορεί να πραγματοποιηθεί από ένα ευρύ φάσμα οργανισμών που δεν έχουν αμιγώς εκπαιδευτικό χαρακτήρα, όπως η βιβλιοθήκη και το μουσείο, είναι γενικά αποδεκτή στις μέρες μας. Τα μουσεία συγκεκριμένα μπορούν να προσαρμοστούν στις ατομικές ανάγκες και προτιμήσεις συνιστώντας ενεργά περιβάλλοντα μάθησης για άτομα και ομάδες.⁵⁵

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες των μουσείων στις μέρες μας στηρίζονται στην επικοινωνία με το κοινό και πραγματοποιούνται μέσα από την εμπειρική μάθηση. Η μουσειακή εκπαίδευση δεν αποτελεί πλέον ένα πρόσθετο ρόλο των μουσείων αλλά έχει αναγνωριστεί ως κεντρική τους λειτουργία. Σε μία αναφορά μάλιστα του David Anderson το 1997 με τίτλο “A Common Wealth” τονίζεται ιδιαίτερα η σπουδαιότητα του εκπαιδευτικού ρόλου του μουσείου καθώς υποστηρίζεται ότι δεν πρέπει, λόγω έλλειψης χρημάτων, να ιδρύεται κανένα μουσείο που δεν είναι σε θέση να υποστηρίξει και να αναπτύξει την εκπαιδευτική του λειτουργία.⁵⁶

Η προσφορά πρόσβασης στην παραγωγή γνώσης τόσο στους ειδικούς όσο και στο ευρύτερο κοινό αποτελεί θεμελιώδη αποστολή του κάθε μουσείου. Η ύπαρξη και μελέτη των συλλογών είναι μόνο ένα εργαλείο, η διατήρησή τους μια κατάσταση ενώ η εκπαίδευση αποτελεί την πιο κεντρική και σημαντική του λειτουργία.⁵⁷ Κυρίαρχη είναι στις μέρες μας η αντίληψη ότι τα μουσεία υπάρχουν όχι μόνο για τα αντικείμενα που φυλάσσουν αλλά κυρίως για να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός

⁵⁵ Thinesse-Demel J., (2003) ‘A Changing World, The importance of Museums as Learning Places’, στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 5-6

⁵⁶ ό.π.

⁵⁷ ό.π. σ. 7

υψηλότερου επιπέδου ζωής για όλους. Χαρακτηριστικός της τάσης αυτής είναι ο ορισμός που αποδόθηκε στο μουσείο το 1998 από την Ένωση Μουσείων Αγγλίας ο οποίος εκφράζει την μετάθεση του ενδιαφέροντος από τα αντικείμενα στους ανθρώπους και τη διάθεση του μουσείου να βελτιώσει την επικοινωνία του με το υπάρχον κοινό και να διευρύνει τη βάση των επισκεπτών του. «Τα μουσεία δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές και να αντλούν έμπνευση, γνώση και ευχαρίστηση. Είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προσιτά αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας».⁵⁸ Τα μουσεία δεν μπορούν πλέον να περιορίζουν το ρόλο τους στη συντήρηση, μελέτη και έκθεση των συλλογών τους απορρίπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον κοινωνικό τους χαρακτήρα. Κρίνεται απαραίτητο να αναγνωριστεί ότι η κοινωνική διάσταση των μουσείων επιβάλλει την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής τους προσφοράς η οποία με την ευρύτερή της σημασία περιλαμβάνει την περιήγηση στις μουσειακές εκθέσεις, την παρατήρηση, την μελέτη, την κριτική σκέψη και την ανάπτυξη «διαλόγου» ανάμεσα στα αντικείμενα και τους επισκέπτες.⁵⁹

Οι βασικές αρχές που καθορίζουν τις εκπαιδευτικές προσφορές του μουσείου μπορούν να διατυπωθούν ως εξής :

- Τα μουσεία είναι δημόσια ιδρύματα, ανοιχτά για όλους όσους ενδιαφέρονται.
- Τα μουσεία προσφέρουν εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε όλους. Μέσα στο πλαίσιο αυτών των εκπαιδευτικών προσφορών είναι ευθύνη του μουσείου να μεταδίδει τα μηνύματά του με τρόπο κατανοητό και ταυτόχρονα ελκυστικό προς ένα έντονα διαφοροποιημένο κοινό.

⁵⁸ Μούλιου Μ., Μπούνια Α. (1999) 'Μουσείο και Επικοινωνία', στο *Αρχαιολογία και Τέχνες* τ. 72, σελ:42

⁵⁹ Excellence and Equity, (1992) Education and the Public Dimension of Museums, A Report from the American Association of Museums, σελ: 8

- Τα μουσεία σχετίζονται με τη διαβίου μάθηση καθώς αποτελούν χώρο στον οποίο μπορούν να αναπτύξουν γνώση και καλύτερη κατανόηση των πραγμάτων άτομα όλων των ηλικιών. Γενικά τα μουσεία έχουν τη δυνατότητα να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία διάδοσης του πολιτισμού και στην απόδοση νοήματος στη ζωή.
- Βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί τα μουσεία από τα άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα μιας κοινότητας είναι η δυνατότητα που προσφέρουν για επαφή με πρωτογενείς πηγές μάθησης που συνιστούν τα μουσειακά αντικείμενα.⁶⁰

Επίσης η μουσειακή εκπαίδευση μπορεί να έχει άτυπο (informal) χαρακτήρα ή μη τυπικό (nonformal) χαρακτήρα. Το μουσείο λόγω του περιεχομένου του είναι φυσικό να αποτελεί χώρο άτυπης μάθησης η οποία πραγματοποιείται καθημερινά μέσα από τις δραστηριότητες του ατόμου και την κοινωνική του συναναστροφή με άλλους ανθρώπους.⁶¹ Τέτοιου είδους δυνατότητες άτυπης μάθησης προσφέρουν τα μουσεία μέσα από τις εκθέσεις τους, τις επεξηγηματικές ταμπέλες που συνοδεύουν τα έργα, τυχόν προβολές ταινιών ή ενημερωτικών πληροφοριών, περιήγηση στις συλλογές με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας (εικονική πραγματικότητα, πολυμέσα κ.ά.), το έντυπο ενημερωτικό υλικό τους και τους καταλόγους των συλλογών τους.⁶²

Ταυτόχρονα όμως, η μουσειακή εκπαίδευση μπορεί να λάβει και μη τυπικό χαρακτήρα μέσα από οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εντός και εκτός του φυσικού του χώρου. Στην

⁶⁰ Munley M. E., (2000) 'Museum Education and the Genius of Improvisation' στο J.S. Hirsch , L.H. Silverman (eds) *Transforming practice, Selections from the Journal of Museum Education, 1992-1999*, Museum Education Roundtable , σελ: 58

⁶¹ Barr J., (2004) Cultural entitlement and what museums and galleries can contribute to adult learning, Collect and Share International Colloquium, (16 June 2004), διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/reports/index.aspx>

⁶² Hooper-Greenhill E., (1999) 'Education, communication and interpretation : towards a critical pedagogy in museums', στο E. Hooper – Greenhill (ed) *The educational role of the museum*, second edition, Routledge, σελ: 21

πρώτη κατηγορία ανήκουν εκπαιδευτικά προγράμματα, διαλέξεις, ξεναγήσεις, δραματοποίηση⁶³, οργάνωση ποικίλων πολιτιστικών εκδηλώσεων, εργαστήρια που επιτρέπουν τους συμμετέχοντες να πιάσουν και να χρησιμοποιήσουν αντικείμενα από τις μουσειακές συλλογές ή που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με το θέμα και τα αντικείμενα του μουσείου, επίσκεψη στους μέχρι πρότινος κλειστούς χώρους του μουσείου (αποθήκες, εργαστήρια συντήρησης κ.ά.). Εξίσου όμως σημαντικές και ποικίλες είναι οι δραστηριότητες που μπορεί να αναπτύξει το μουσείο και εκτός του φυσικού του χώρου προκειμένου να εκπαιδεύσει και να προσελκύσει ανθρώπους που συνήθως δεν επισκέπτονται το μουσείο λόγω φυσικών ή κοινωνικών περιορισμών (άτομα τρίτης ηλικίας, άτομα με μειωμένη κινητικότητα, μειονότητες κ.ά.). Σ' αυτήν την κατηγορία εντάσσονται : η οργάνωση εργαστηρίων/εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε εναλλακτικούς, μη μουσειακούς χώρους (εμπορικά κέντρα, νοσοκομεία, φυλακές, οίκοι ευγηρίας κ.ά.), μουσειοσκευές⁶⁴, τα μουσειολεωφορεία⁶⁵, η επαφή με τοπικά και εθνικά μέσα ενημέρωσης και η συνεργασία με διάφορες κοινωνικές ομάδες για την οργάνωση πρωτότυπων πολιτιστικών δράσεων.⁶⁶

Οι εκπαιδευτικές αυτές δραστηριότητες ενός μουσείου διαφοροποιούνται και ως προς το κοινό στο οποίο απευθύνονται. Κατά αυτόν τον τρόπο διαμορφώνονται τρεις βασικές κατηγορίες :

⁶³ Πρόκειται για τη βιωματική προσέγγιση των εκθεμάτων μέσα από αναπαραστάσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται ηθοποιοί. Η πρακτική αυτή είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε μουσεία του εξωτερικού. (Merriman N., Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό, στο Αρχαιολογία και Τέχνες, τ. 72, 1999, σ. 45)

⁶⁴ Οι μουσειοσκευές είναι βαλίτσες με εκπαιδευτικό υλικό όπως μακέτες αντίγραφα αντικειμένων, διαφάνειες ή και αυθεντικά αντικείμενα που δανείζονται από τα μουσεία και προορίζονται κυρίως για σχολική χρήση.

⁶⁵ Τα μουσειολεωφορεία αποτελούν κινητές εκθέσεις αυθεντικών αντικειμένων και αντιγράφων τους από τις συλλογές ενός μουσείου.

⁶⁶ Μούλιου Μ., Μπούνια Α. (1999) 'Μουσείο και Επικοινωνία', στο Αρχαιολογία και Τέχνες τ. 72, σελ: 42

1) ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ.

Αυτού του είδους οι εκπαιδευτικές προσφορές είναι οι πιο διαδεδομένες σε μουσεία τόσο του εξωτερικού όσο και της Ελλάδας. Μέσω αυτών τα μουσεία εξασφαλίζουν ένα σημαντικό αριθμό επισκεπτών κυρίως μάλιστα, τις καθημερινές /εργάσιμες μέρες όπου η επισκεψιμότητα των μουσείων συνήθως είναι μικρή. Παράλληλα όμως, στοχεύουν στην εξοικείωση των παιδιών από μικρή ηλικία με το χώρο του μουσείου και στην σταδιακή διαμόρφωση ενός ώριμου κοινού που θα έχει κατανοήσει τα οφέλη του μουσείου και θα αποτελεί τακτικό επισκέπτη του. Προκειμένου να οργανωθούν επιτυχημένες εκπαιδευτικές προσφορές σε σχολεία χρειάζεται κατά τη διάρκεια της οργάνωσής τους να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μαθητικού κοινού και του σχολικού τους προγράμματος μέσα από τη συνεργασία μουσειοπαιδαγωγών και εκπαιδευτικών.⁶⁷

2) ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ ΣΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ.

Πρόκειται για εκπαιδευτικές προσφορές του μουσείου σε οικογένειες ή γενικότερα σε ομάδες που αποτελούνται από ενήλικους και παιδιά. Μέσα από δραστηριότητες που εμπλέκουν τα παιδιά αλλά και τους ενήλικους που τα συνοδεύουν το μουσείο καθιερώνεται ως χώρος ψυχαγωγίας και μάθησης για τις οικογένειες.⁶⁸

3) ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ ΣΕ ΕΝΗΛΙΚΟΥΣ.

Η εκπαίδευση του μαθητικού κοινού έχει γνωρίσει σημαντική διάδοση μέσα στο πλαίσιο του μουσείου ωστόσο δεν πρέπει να μονοπωλεί τις εκπαιδευτικές του προσφορές όπως γίνεται συνήθως. Οι ενήλικοι αποτελούν σημαντικό ποσοστό των επισκεπτών του που παρουσιάζει ιδιαίτερα μαθησιακά χαρακτηριστικά και μπορεί να ευνοηθεί ιδιαίτερα

⁶⁷ Fincham G., (2003) Museums and community learning, NIACE, lifelines in adult learning, σελ: 10

⁶⁸ ό.π. σελ: 11

από το ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα ενός μουσείου. Αυτού του είδους οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας εργασίας και θα αναφερθούμε διεξοδικότερα σε αυτές στη συνέχεια.⁶⁹

Όπως γίνεται κατανοητό η εκπαίδευση στα μουσεία είναι μια πολύπλοκη λειτουργία για την επιτέλεση της οποίας κρίνεται απαραίτητη η συμμετοχή όλων των ατόμων που εργάζονται στο μουσείο (επιμελητές, συντηρητές, φύλακες κ.ά.) αλλά και η συνεργασία τους με φορείς της εκπαίδευσης. Χρειάζεται να διαφαίνεται σε κάθε δραστηριότητα η αφοσίωση στην εκπαίδευση ως κεντρικός στόχος. Μόνο μέσα από πλούσιες εκπαιδευτικές προσφορές τα μουσεία μπορούν να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κοινωνίας μας και να καλωσορίζουν διαφορετικά κοινά.⁷⁰

1.3.2 Η Μουσειοπαιδαγωγική

Η εκπαίδευση στο μουσείο στην οποία αναφερόμαστε αποτελεί αντικείμενο ενός ξεχωριστού ερευνητικού πεδίου, της μουσειοπαιδαγωγικής, στην οποία κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε διεξοδικότερα καθώς μέσα από την υιοθέτηση αρχών της και αρχών της Εκπαίδευσης Ενηλίκων μπορούν να αναπτυχθούν επιτυχώς εκπαιδευτικές δραστηριότητες που απευθύνονται σε ενήλικους. Συγκεκριμένα στα τέλη του 20^{ου} αιώνα λόγω της αναγνώρισης της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει το μουσείο ως χώρος εκπαίδευσης, διαμορφώθηκε η μουσειοπαιδαγωγική ως ξεχωριστό πεδίο έρευνας.⁷¹

⁶⁹ ό.π.

⁷⁰ Χορταρέα Ε. (2002) 'Ιστορική εξέλιξη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μουσείων στην Ελλάδα και το εξωτερικό', στο Γ. Κόκκινος, Ε. Αλεξάκη (επιμ.), Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή, Μεταίχμιο, σελ: 179

⁷¹ Hooper – Greenhill E. (1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press, σελ: 2

Αντικείμενό της είναι η επιστημονική διερεύνηση των παιδαγωγικών και μουσειολογικών αρχών και όρων που διέπουν την πολιτιστική και εκπαιδευτική πολιτική των μουσείων και καθορίζουν το πλαίσιο για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αποσκοπούν να καλλιεργούν στα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες, ανεξάρτητα από προέλευση, ικανότητες και ηλικία, δεξιότητες για πολύπλευρη δημιουργική αξιοποίηση του υλικού πολιτισμού γενικά και των μουσείων ειδικότερα. Η μουσειοπαιδαγωγική διαμορφώνει το πλαίσιο για τον καλύτερο σχεδιασμό, εφαρμογή και αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που διευκολύνουν άτομα όλων των ηλικιών στην προσέγγιση και την κατανόηση των μουσείων και γενικότερα του υλικού πολιτισμού, με σκοπό την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης αλλά και πολύπλευρων αισθητικών, συναισθηματικών, σωματικών και κοινωνικών παραστάσεων και κωδίκων επικοινωνίας, με ευρύτερο σκοπό την προώθηση της παιδείας στο σύνολο της κοινωνίας.⁷²

Για την εκπλήρωση των στόχων της η μουσειοπαιδαγωγική στηρίζεται στις αρχές της σύγχρονης μουσειολογίας και της θεωρίας του υλικού πολιτισμού και στα πορίσματα της σύγχρονης παιδαγωγικής που αφορούν κυρίως στην πολυσημία των μουσειακών χώρων και των αντικειμένων, στις ψυχικές, κοινωνικές και επιστημολογικές διαστάσεις της γνώσης, της σκέψης, της μάθησης, της επικοινωνίας και της ερμηνείας, στην ψυχική και κοινωνική συγκρότηση των ατόμων και των ομάδων καθώς και στις σύγχρονες μεθόδους της διδακτικής.⁷³

Επομένως η μουσειοπαιδαγωγική καλείται να αναλάβει μεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στο μουσείο και τους επισκέπτες, τις γνώσεις, τις εμπειρίες, τις αντιλήψεις και τα ενδιαφέροντα διαφορετικών ομάδων κοινού. Για την οργάνωση επιτυχών εκπαιδευτικών προγραμμάτων κρίνεται απαραίτητο

⁷² Νάκου Ε., Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος 2001, σ. 183

⁷³ ό.π. σσ. 183-184

η μουσειοπαιδαγωγική να ασχοληθεί με όλες τις διαφορετικές ομάδες, τα ενδιαφέροντά τους, τα βιώματά τους, τις γνώσεις τους, τους τρόπους αντίληψης και τις ανάγκες τους. στο έργο της αυτό μπορεί να συμβάλλει σημαντικά ο τομέας της εκπαίδευσης και η παιδαγωγική του θεωρία προκειμένου να προσεγγίσει διαφορετικά είδη κοινού όπως είναι τα παιδιά, οι ενήλικοι ή τα άτομα με ειδικές ανάγκες, μέσα από την ανάπτυξη συνεργασίας και αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην μουσειοπαιδαγωγική, την σχολική παιδαγωγική, την παιδαγωγική των ενηλίκων και την ειδική αγωγή.⁷⁴

⁷⁴ Νικονάνου Ν., Ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής στα σύγχρονα μουσεία στο Τετράδια Μουσειολογίας, τεύχος 2, 2005, σσ. 19-20

1.3.3 Θεωρίες μάθησης στα Μουσεία

Από τη στιγμή που μελετάμε τα μουσεία ως χώρους μάθησης κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να επισημάνουμε τις θεωρίες μάθησης που στηρίζουν το εκπαιδευτικό τους έργο. Κάθε θεωρία μάθησης αντικατοπτρίζει με διαφορετικό τρόπο τον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου και συνιστά τη βάση για την οργάνωση των εκπαιδευτικών του δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα κάθε θεωρία μουσειακής εκπαίδευσης παρουσιάζει μια διαφορετική οπτική των παρακάτω :

- i. Του εκπαιδευτικού ρόλου του μουσείου
- ii. Του επαγγελματικού ρόλου των εκπαιδευτών μέσα στον χώρο του μουσείου
- iii. Της εκπαιδευτικής πολιτικής του
- iv. Του τύπου των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που οργανώνει
- v. Των στρατηγικών που χρησιμοποιούνται για την οργάνωση και την εφαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- vi. Της σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στον εκπαιδευτή και στον επισκέπτη
- vii. Της θέσης που κατέχει ο επισκέπτης μέσα στο πλαίσιο του μουσείου⁷⁵

Διδακτική (instructive/didactic)

Σύμφωνα με τη διδακτική θεωρία ο εκπαιδευτικός είναι αυτός που οργανώνει ένα μάθημα, βασιζόμενο στο αντικείμενο διδασκαλίας, και προσπάθει να μεταδώσει στους μαθητές του.⁷⁶ Κατά τον ίδιο τρόπο το μουσείο γίνεται αντιληπτό ως ένας εκπαιδευτικός χώρος μέσα στο πλαίσιο του οποίου ο επισκέπτης πρέπει να μάθει τις έννοιες εκείνες που έχουν επιλεγεί από τον επιμελητή της έκθεσης. Ο εκπαιδευτής είναι

⁷⁵ Padro C. (2004) Mapping learning theories in museums, Collect and Share report, Barcelona, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx> , σελ: 1

⁷⁶ Hein E. G. (1998) Learning in the Museum, Routledge, σελ: 25

αυτός που θα μεταδώσει τις γνώσεις αυτές στους επισκέπτες. Η γνώση σε αυτή την περίπτωση γίνεται κατανοητή σαν να βρίσκεται έξω από τον εκπαιδευόμενο και μεταδίδεται σε αυτόν με τη βοήθεια ενός ειδικού⁷⁷.

Το επίκεντρο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων βρίσκεται στο αντικείμενο μάθησης το οποίο πρέπει να αφομοιωθεί μέσα από την παθητική στάση των επισκεπτών. Η αποστολή του εκπαιδευτικού τομέα του μουσείου είναι να οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες σχολείων ή ενηλίκων ακολουθώντας τις εξής στρατηγικές :

- Αντιληπτικές ερωτήσεις που στοχεύουν στην οργάνωση των δεδομένων και των αντικειμένων.
- Ερωτήσεις που να προέρχονται από τις ιδέες και τις γνώσεις του εκπαιδευτή. Αυτό σημαίνει ότι η προσέγγιση του εκπαιδευτή του μουσείου είναι η μόνη που παρουσιάζεται.
- Το ίδιο το μουσείο προσδιορίζει τι πρέπει να μάθουν οι επισκέπτες του και ο εκπαιδευτής απλά οργανώνει το υλικό με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει κατανοητό από το κοινό του.⁷⁸

Οι εκθέσεις, το ενημερωτικό υλικό και οι ξεναγήσεις έχουν μια συγκεκριμένη μορφή η οποία είναι γραμμική. Επίσης το εκπαιδευτικό υλικό οργανώνεται ανάλογα με την πολυπλοκότητά του, από το απλό στο περισσότερο σύνθετο.⁷⁹

Συνοψίζοντας μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα μουσεία που έχουν υιοθετήσει τη διδακτική θεωρία μάθησης χαρακτηρίζονται από :

- Διαδοχικές εκθέσεις, με ξεκάθαρη αρχή και τέλος και καθορισμένη σειρά.

⁷⁷ Padro C. (2004) Mapping theories in museums, Collect and Share report, Barcelona, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx> , σελ: 1

⁷⁸ ό.π. σελ: 2

⁷⁹ ό.π.

- Διδακτικά μέσα (πινακίδες, panels) που προσδιορίζουν τι πρέπει να μάθει ο επισκέπτης.
- Ιεραρχική διαμόρφωση του αντικειμένου μάθησης από το απλό στο σύνθετο.
- Σχολικά εκπαιδευτικά προγράμματα που ακολουθούν το παραδοσιακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα.
- Εκπαιδευτικά προγράμματα για ενήλικους με συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους που προσδιορίζονται από το ίδιο το αντικείμενο διδασκαλίας.⁸⁰

Μάθηση μέσω της ανακάλυψης (Discovery learning)

Η εκπαίδευση μέσω της ανακάλυψης έχει υιοθετήσει την ιδέα ότι η μάθηση αποτελεί μια ενεργή διαδικασία, ότι οι εκπαιδευόμενοι υπόκεινται σε αλλαγές καθώς μαθαίνουν, ότι αναπτύσσεται αλληλεπίδραση ανάμεσα στους εκπαιδευόμενους και στο αντικείμενο μάθησης και ότι κατά κάποιον τρόπο αλλάζουν τον τρόπο σκέψης τους καθώς μαθαίνουν. Η μάθηση σε αυτήν την περίπτωση είναι κάτι παραπάνω από αφομοίωση γνώσεων. Καθώς οι άνθρωποι μαθαίνουν η ανάγκη τους για μάθηση διευρύνεται.⁸¹

Επομένως, η εκπαίδευση στο μουσείο γίνεται αντιληπτή ως μια διαδικασία στην οποία συμμετέχει ενεργά ο επισκέπτης μέσα από την άμεση επαφή του με τα αντικείμενα. Το παίξιμο ρόλων, η έρευνα, η σύγκριση και η ανάλυση είναι μερικές από τις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται στην οργάνωση εκθέσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Μέσα από τέτοιου είδους εκπαιδευτικές δραστηριότητες δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να χρησιμοποιούν τις αισθήσεις τους και όχι να περιοριστούν στις γνώσεις που τους προσφέρουν οι ενημερωτικές πινακίδες και η παρατήρηση των

⁸⁰ Hein G. E. (1998) Learning in the Museum, Routledge, σελ: 27-28

⁸¹ ό.π. σελ: 30

μουσειακών αντικειμένων.⁸² Αυτή η θεωρία μάθησης χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα σε επιστημονικά μουσεία στις αρχές τη δεκαετίας του 70' με χαρακτηριστικό παράδειγμα το 'Exploratorium' στο San Francisco.⁸³

Συνοπτικά τα μουσεία που έχουν οργανωθεί σύμφωνα με την θεωρία μάθησης μέσω της ανακάλυψης χαρακτηρίζονται από :

1. Εκθέσεις που επιτρέπουν την ελεύθερη, χωρίς καθοδήγηση, περιπλάνηση ανάμεσα στα αντικείμενα.
2. Μεγάλο εύρος ενεργών τρόπων μάθησης.
3. Ενημερωτικά μέσα (πινακίδες, panels) που προκαλούν ερωτήματα στους επισκέπτες για να βρουν την απάντησή τους.
4. Διευρυμένη αντίληψη του αντικειμένου μάθησης καθώς επιτρέπεται στους επισκέπτες να δημιουργήσουν τα δικά τους νοήματα.
5. Σχολικά προγράμματα που εμπλέκουν τους μαθητές σε δραστηριότητες που θα τους οδηγήσουν σε αποδεκτά συμπεράσματα.
6. Εργαστηριακού τύπου εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τους ενήλικους που τους εμπλέκουν ενεργά προκειμένου να αποκομίσουν βαθύτερη κατανόηση των πραγμάτων.⁸⁴

Κονστρουκτιβισμός (constructivism)

Βασικός υποστηρικτής της θεωρίας του κονστρουκτιβισμού υπήρξε ο Jean Piaget ο οποίος υποστήριξε ότι οι άνθρωποι αναπτύσσουν δομές αντίληψης (cognitive structures) και προκειμένου να μάθουν πρέπει να εσωτερικεύσουν τις εμπειρίες τους εντάσσοντάς τις σε ένα πλαίσιο που προϋπάρχει. Ο Piaget και ο D. P. Ausubel, ένας ακόμη θεωρητικός του κονστρουκτιβισμού, τόνισαν τη σημασία της προϋπάρχουσας γνώσης στη διαδικασία της μάθησης. Σύμφωνα με τον Ausubel το πιο σημαντικό

⁸² ό.π. σελ: 31-32

⁸³ Padro C. (2004) Mapping learning theories in museums, Collect and Share report, Barcelona, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx> , σελ: 2

⁸⁴ Hein E. G. (1998) Learning in the Museum, Routledge, σελ: 33

στοιχείο που επηρεάζει τη μάθηση είναι αυτά που ήδη γνωρίζει ο εκπαιδευόμενος. Αυτά πρέπει να λάβει υπόψη του ο εκπαιδευτής και τον διδάξει ανάλογα.⁸⁵

Επομένως η θεωρία του κονστρουκτιβισμού αποδίδει μεγάλη σημασία στην προϋπάρχουσα μάθηση. Οι συμμετέχοντες σε μια εκπαιδευτική διαδικασία έχουν μια σημαντική ποσότητα οργανωμένης γνώσης. Πάνω σε αυτήν τη βάση δομούνται οι νέες πληροφορίες και εμπειρίες προκειμένου να αποτελέσουν νέα γνώση. Όσο πιο πολλοί δεσμοί αναπτύσσονται στις γνώσεις ενός ατόμου τόσο πιο ουσιαστική είναι η μάθηση του. Κατ' αυτόν τον τρόπο κάθε φορά που το άτομο συμμετέχει σε μια διαδικασία μάθησης αναδομεί το αντιληπτικό του σύστημα.⁸⁶

Προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή η κονστρουκτιβιστική θεωρία μάθησης κρίνονται απαραίτητες δύο βασικές προϋποθέσεις. Αρχικά χρειάζεται η αναγνώριση ότι για να μάθει κάποιος κάτι κρίνεται απαραίτητη η ενεργή συμμετοχή του. Μία εκπαιδευτική διαδικασία που είναι οργανωμένη με τη θεωρία του κονστρουκτιβισμού δίνει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να χρησιμοποιήσουν τόσο τα χέρια όσο και τη σκέψη τους, να αλληλεπιδράσουν με τον κόσμο γύρω τους, να πειραματιστούν, να διατυπώσουν τα συμπεράσματά τους και να αυξήσουν την κατανόησή τους.⁸⁷

Επίσης μία ακόμα βασική προϋπόθεση της κονστρουκτιβιστικής θεωρίας είναι τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει ο εκπαιδευόμενος να μην κρίνονται το κατά πόσο ανταποκρίνονται σε μια εξωτερική «αλήθεια». Η γνώση που παράγεται απλά θα πρέπει να γίνεται κατανοητή από το ίδιο

⁸⁵ Jeffery K. R. (2000) 'Costructivism in Museums: How museums create meaningful learning enviroments', στο S. Hirsh, L. H. Silverman (eds) *Transforming practice, selections from the Journal of Museum Education, 1992-1999*, Museum Education Roundtable, σελ: 212

⁸⁶ ό.π. σελ: 212-213

⁸⁷ Hein E. G. (1998) *Learning in the Museum*, Routledge, σελ: 34

το άτομο μέσα από τον συσχετισμό της με την προϋπάρχουσα γνώση του.⁸⁸

Λαμβάνοντας υπόψη μας τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το μουσείο μπορεί να αποτελέσει σημαντικό χώρο για την ανάπτυξη της κοστρουκτιβιστικής θεωρίας μάθησης. Σε αυτήν την περίπτωση η μουσειακή εκπαίδευση πρέπει να επικεντρώνεται στους εκπαιδευόμενους και όχι στα αντικείμενα. Επίσης το μουσείο πρέπει να προσφέρει ισότιμες ευκαιρίες μάθησης σε άτομα με διαφορετικό τρόπο μάθησης και διαφορετικό επίπεδο κατανόησης.⁸⁹

Συνοπτικά μία έκθεση οργανωμένη με βάση την κοστρουκτιβιστική θεωρία :

1. δεν θα έχει μια συγκεκριμένη διαδρομή με καθορισμένη αρχή και τέλος.
2. θα προσφέρει πολλές ευκαιρίες για ενεργό μάθηση.
3. θα χαρακτηρίζεται από ποικιλία απόψεων.
4. θα επιτρέπει τους επισκέπτες να αλληλεπιδρούν με τα αντικείμενα και τις ιδέες μέσα από ποικίλες δραστηριότητες που ενεργοποιούν τις προηγούμενες εμπειρίες τους.
5. θα παράγει εμπειρίες και υλικά που θα επιτρέπουν τους συμμετέχοντες σε εκπαιδευτικά προγράμματα να πειραματίζονται και να καταλήγουν στα δικά τους συμπεράσματα.⁹⁰

1.3.4 Η διαδικασία μάθησης στο μουσείο

Η μάθηση είναι μια διαδικασία που σχετίζεται άμεσα με την εμπειρία. Αποτελεί αυτό που πραγματοποιούν οι άνθρωποι στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους για την κατανόηση του κόσμου γύρω τους. Μπορεί να

⁸⁸ ό.π.

⁸⁹ Padro C. (2004) Mapping learning theories in museums, Collect and Share report, Barcelona, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx> , , σελ: 4

⁹⁰ Hein E. G. (1998) Learning in the Museum, Routledge, σελ: 35

αφορά την αύξηση ή περαιτέρω καλλιέργεια δεξιοτήτων, γνώσεων, κατανόησης, συνειδητοποίησης αξιών, ιδεών και συναισθημάτων ή την ενίσχυση της κριτικής σκέψης.⁹¹ Οφείλουμε επίσης, να τονίσουμε ότι η μάθηση είναι μια διαδικασία, απαιτεί επομένως χρόνο για να ολοκληρωθεί. Αρχικά η διαδικασία της μάθησης ξεκινά με μια μορφή κινητοποίησης (stimulation) : μια καινούρια ιδέα, πληροφορία ή μια νέα δεξιότητα. Στο επόμενο στάδιο τα νέα πράγματα γίνονται κατανοητά και δοκιμάζονται, δηλαδή χρησιμοποιούνται στην πράξη. Μόνο μέσα από την πράξη το άτομο μπορεί να υιοθετήσει μια πληροφορία και να την εντάξει στο γνωστικό του πεδίο.⁹² Οι προϋπάρχουσες εμπειρίες του διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σ' αυτό το στάδιο καθώς μέσα από αυτές αντιλαμβάνεται τις νέες εμπειρίες και υιοθετεί.⁹³

Τα μουσεία μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε κάθε φάση της διαδικασίας μάθησης. Αρχικά προσφέρουν το κίνητρο καθώς μέσα στο χώρο του μουσείου παρέχονται ποικίλες ιδέες και πληροφορίες στους επισκέπτες του, τις οποίες μπορούν να επεξεργαστούν και να μοιραστούν με άλλους ανθρώπους μέσα από τις εκθέσεις ή / και τα εκπαιδευτικά προγράμματα.⁹⁴ Πιο συγκεκριμένα, η μάθηση στα μουσεία πραγματοποιείται κυρίως μέσα από τα αντικείμενα. Τα αντικείμενα μπορούν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον για μάθηση αλλά και να εξάψουν την περιέργεια δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο συνθήκες για

⁹¹ Μούλιου Μ. (2005) 'Μουσεία : πεδία για την κατανόηση του κόσμου', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 11

⁹² Cross J., Adult learning and Museums, διαθέσιμο στο <http://www.amonline.net.au/amarc/pdf/conferences/johnc.pdf>, σελ: 2

⁹³ Falk H. I., Dierking D. L. (1995) 'Museums and Learning' στο H. I. Falk, D. L. Dierking (eds) *Public institutions for Personal Learning, Establishing a Research Agenda*, American Association of Museums, σελ: 10-11

⁹⁴ Cross J., Adult learning and Museums, διαθέσιμο στο <http://www.amonline.net.au/amarc/pdf/conferences/johnc.pdf>, σελ: 3

περαιτέρω μάθηση.⁹⁵ Μέσα από τη πολυδιάστατη φύση τους τα αντικείμενα επίσης, προσφέρουν πολλαπλές δυνατότητες ερμηνείας και συνιστούν κίνητρο για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των ατόμων.⁹⁶

Η μάθηση στο μουσείο όπως ήδη έχουμε αναφέρει μπορεί να πραγματοποιηθεί τόσο μέσα από άτυπες (informal) διαδικασίες (έκθεση, πληροφοριακό υλικό) όσο και μέσα από μη τυπικές (nonformal) μαθησιακές διαδικασίες όπως δραματοποίηση, επίδειξη ρούχων εποχής, εργαστήρια εκμάθησης δεξιοτήτων, επίσκεψη στους εργαστηριακούς χώρους του μουσείου, ξεναγήσεις κ.ά.⁹⁷

Προκειμένου όμως, να κατανοήσουμε ουσιαστικά τη διαδικασία μάθησης στο μουσείο θα πρέπει να αναφερθούμε και στους παράγοντες εκείνους που την επηρεάζουν :

➤ Προηγούμενη γνώση και εμπειρία (Prior knowledge and experience).

Μέσα στο πλαίσιο της μάθησης το άτομο στηρίζεται στο γνωστικό πεδίο που έχει διαμορφώσει προσθέτοντας πάνω σε αυτό νέες εμπειρίες. Επομένως η μαθησιακή εμπειρία στο μουσείο θα επηρεαστεί σίγουρα από τη γνώση που φέρνουν μαζί τους οι επισκέπτες.

➤ Κινητοποίηση ενδιαφέροντος (Motivation and attitudes). Μολονότι οι επισκέπτες των μουσείων εκτίθενται σε ένα πλήθος πληροφοριών ωστόσο συγκεκριμένα αντικείμενα τους κινητοποιούν για μάθηση προσελκύοντας το ενδιαφέρον τους. τα ενδιαφέροντα ενός ατόμου διαμορφώνονται σύμφωνα με την προηγούμενη γνώση του, τις

⁹⁵ Hooper-Greenhill E., (1999) 'Education, communication and interpretation : towards a critical pedagogy in museums', στο E. Hooper – Greenhill (ed) *The educational role of the museum*, second edition, Routledge, σελ: 21

⁹⁶ Nuijsl E. (2003) 'Adult Education in Museums : Museums as "Educational Tools"', στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 23

⁹⁷ Hooper-Greenhill E. (1999) 'Education, communication and interpretation : towards a critical pedagogy in museums', στο E. Hooper – Greenhill (ed) *The educational role of the museum*, second edition, Routledge, σελ: 21

εμπειρίες του και τα συναισθήματά του. Οι άνθρωποι μαθαίνουν καλύτερα τα πράγματα εκείνα για τα οποία κατέχουν ήδη μία γνώση και έλκουν το ενδιαφέρον τους, δηλαδή τα πράγματα που θα τους κινητοποιήσουν για μάθηση.

- Πολιτιστικό υπόβαθρο (Culture and background). Διαφορετικοί άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο με διαφορετικό τρόπο. Μία διάσταση αυτής της διαφορετικότητας οφείλεται στο πολιτιστικό υπόβαθρο του κάθε ανθρώπου καθώς οι ιδέες αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο επηρεάζονται από το πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο έχουμε γαλουχηθεί.
- Κοινωνική διάσταση της μάθησης (Social mediation). Η μάθηση είναι μια διαδικασία που πραγματοποιείται σχεδόν πάντοτε μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Τα άτομα ως κοινωνικά όντα μαθαίνουν καλύτερα καθώς μιλούν, ακούν ή παρατηρούν άλλους. Επομένως ο κοινωνικός χαρακτήρας του μουσείου μπορεί να επιδράσει στη μάθηση των επισκεπτών του.
- Σχεδιασμός και παρουσίαση (Design and presentation). Τα μουσεία μέσα από τις εκθέσεις τους, την παρουσία ταινιών και τη προσφορά οργανωμένων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων επιδρούν στη διαδικασία μάθησης των επισκεπτών τους. Μερικές φορές ο σχεδιασμός των εκθέσεων και τα εκπαιδευτικά μέσα του μουσείου κινητοποιούν το ενδιαφέρον και την προσοχή των επισκεπτών ενώ άλλες φορές όχι.
- Φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου (Physical setting). Σημαντική επίδραση στη διαδικασία της μάθησης ασκούν και τα φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου όπως ο φωτισμός, το περιβάλλον ακόμα και η μυρωδιά. Οι επιδράσεις αυτές είναι ιδιαίτερα σημαντικές και στον

χώρο του μουσείου μολονότι δεν έχουν μελετηθεί ιδιαίτερα λόγω της δυσκολίας που υπάρχει να προσδιοριστούν λεκτικά.⁹⁸

1.3.5 Εκπαιδευτική προσφορά του σύγχρονου μουσείου

Το μουσείο μέσα από τη σύγχρονη αντίληψή του, η οποία επικρατεί ολοένα και περισσότερο στην εποχή μας, έχει γνωρίσει χαρακτηρισμούς όπως ανθρωποκεντρικό ή εστιασμένο στους επισκέπτες μέσα από τους οποίους διαφαίνονται οι αλλαγές που το χαρακτηρίζουν στη φύση του και στην οργάνωσή του. Πρόκειται για το μουσείο που τοποθετεί στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων του τον επισκέπτη προσπαθώντας να αποτελέσει γι' αυτόν αναγνωρισμένο χώρο εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας.⁹⁹ Την εκπαιδευτική προσφορά του μουσείου θα παρουσιάσουμε παρακάτω :

✓ Το σύγχρονο μουσείο αποτελεί έναν οργανισμό με ενισχυμένο κοινωνικό ρόλο καθώς αποτελεί χώρο στον οποίο μπορεί να αναπτυχθεί κοινωνική αλληλεπίδραση ανάμεσα στους επισκέπτες του τόσο κατά τη διάρκεια της επίσκεψης μιας έκθεσης όσο και μέσα από τη συμμετοχή σε οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες.¹⁰⁰ Σύμφωνα με τον John Dewey μία από τις κύριες λειτουργίες των εκπαιδευτικών οργανισμών είναι η δυνατότητα που παρέχει στο άνθρωπο να ξεφύγει από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει και να επικοινωνήσει με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, δυνατότητα η οποία είναι ιδιαίτερα εμφανής στο χώρο του μουσείου.¹⁰¹ Η κοινωνική διάσταση του μουσείου είναι φανερή και

⁹⁸ Falk J. H., Dierking L. D. (1995) 'Museums and Learning' στο Falk H. I., Dierking D. L. (eds) *Public institutions for Personal Learning, Establishing a Research Agenda*, American Association of Museums, σελ: 11

⁹⁹ Μούλιου Μ. (2005) 'Μουσεία : πεδία για την κατανόηση του κόσμου', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 12

¹⁰⁰ Falk J. H., Dierking L. D. 'Museums and learning' στο J. H. Falk, L. D. Dierking (eds) *Public institutions for Personal Learning, establishing a Research agenda*, American Association of Museums, σελ: 10

¹⁰¹ ό.π. σελ:101

μέσα από τη δυνατότητα που παρέχει για προώθηση των κοινωνικών αλλαγών με απώτερο σκοπό τη δόμηση πιο δημοκρατικών και προοδευτικών κοινωνιών. Γι' αυτό ενστερνίζεται το κονστρουκτιβιστικό¹⁰² μοντέλο δημιουργίας νοημάτων, θέτοντας πολλαπλά ερωτήματα αντί για 'σωστές, κλειστού τύπου, απαντήσεις'. Το μουσείο επανατοποθετείται απέναντι στις μέχρι σήμερα γενικώς αποδεκτές αλήθειες, ρισκάρει μη αποζητώντας το ανώδυνο α-πολιτικό θέμα και έκθεμα, αναγνωρίζει τη σημασία των πολλαπλών ερμηνειών αντικειμένων και ιδεών και γι' αυτό τις αναζητά.¹⁰³ Επομένως οι επισκέπτες διατυπώνοντας τις προσωπικές τους ερμηνείες για τα αντικείμενα προσφέρουν εναλλακτικές προσεγγίσεις μέσα από τις οποίες μπορεί να προωθηθεί η αλλαγή.¹⁰⁴

✓ Ολοένα και περισσότερα μουσεία οργανώνουν ιδεο-κεντρικές εκθέσεις που επιτρέπουν την ανάπτυξη ενδοσκοπικού συλλογισμού. Τα θέματα που τους απασχολούν προωθούν τους επιστημολογικούς, μεταφυσικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να αλληλεπιδράσουν με τα αντικείμενα και να τα προσεγγίσουν κριτικά.¹⁰⁵

✓ Επίσης τα μουσεία μπορούν να ανταποκριθούν στην πρόκληση της πραγματικής κατανόησης του κόσμου. Ως χώροι διαφύλαξης και ερμηνείας της υλικής και άυλης κληρονομιάς εκφράζουν ποικίλες ιδέες για τον κόσμο που μπορεί να αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου. Μέσα από τους συμβολισμούς τους και τις εκπαιδευτικές δυνατότητες που προσφέρουν αποτελούν μια πλούσια πηγή γνώσης. Τα μουσεία μέσα από την ποικιλία των θεμάτων τους μπορούν να προσεγγίσουν ολιστικά τον

¹⁰² βλέπε στο 1.3.4 Κονστρουκτιβισμός

¹⁰³ Μούλιου Μ. (2005) 'Μουσεία : πεδία για την κατανόηση του κόσμου', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 12

¹⁰⁴ Excellence and Equity, (1992) Education and the Public Dimension of Museums, A Report from the American Association of Museums , σελ: 12

¹⁰⁵ Μούλιου Μ. (2005) 'Μουσεία : πεδία για την κατανόηση του κόσμου', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 12

κόσμο με στόχο την πραγματική κατανόησή του.¹⁰⁶ Τα αντικείμενα που εκθέτουν είναι δείγματα της ανθρώπινης εμπειρίας και του φυσικού κόσμου τα οποία μπορούν να κατανοήσουν οι επισκέπτες του καθώς τα παρατηρούν μέσα από το πέρασμά τους στο χρόνο.¹⁰⁷ Μέσα από την επαφή και τη γνωριμία με την ιστορία τα άτομα μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους και τον κόσμο ενώ ταυτόχρονα αποκομίζουν σημαντικά οφέλη για το μέλλον.¹⁰⁸

✓ Οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από πολυτισμικότητα μέσα στο πλαίσιο της οποίας υπάρχει ανάγκη να γνωρίσουμε τις πολιτιστικές διαφορές και να μάθουμε μέσα από αυτές. Τα μουσεία προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες πολυπολιτισμικής μάθησης καθώς μέσα από τις θεματικές των εκθέσεων τους παρουσιάζουν συχνά πολιτιστικά στοιχεία άλλων λαών με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνονται κατανοητά και σεβαστά από όλους.¹⁰⁹ Επίσης συχνά τα μουσεία περιλαμβάνουν αντικείμενα που αντιπροσωπεύουν τις εθνικές μειονότητες της περιοχής τους συνιστώντας κατ' αυτόν τον τρόπο χώρο προβολής και αποδοχής της διαφορετικότητας.¹¹⁰ Ιδιαίτερα σημαντική στον τομέα αυτό ήταν η έκθεση με τίτλο 'Ο εποικισμός του Λονδίνου' που διοργανώθηκε από το Μουσείο του Λονδίνου (1993-1994) η οποία εστίασε στο διαχρονικό φαινόμενο της μετανάστευσης, για να 'ξορκίσει' φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας

¹⁰⁶ ό.π. σελ: 10-11

¹⁰⁷ Excellence and Equity, (1992) Education and the Public Dimension of Museums, A Report from the American Association of Museums, σελ: 12

¹⁰⁸ Ammann J. C. 'Museums and Art Galleries as collective memory' στο Engageextra, (2003) *Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 28

¹⁰⁹ Belanger P. 'New visions of lifelong learning' στο Engageextra, (2003) *Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 20

¹¹⁰ Chadwick A. F. (1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham , σελ: 102

σε μια πόλη όπου η πολυπολιτισμικότητα δεν είναι μόνο δεδομένη, αλλά και ευεργετική. Επίσης το Μουσείο Μπενάκη, στο πλαίσιο της πολιτιστικής ολυμπιάδας φιλοξένησε το 2004 την έκθεση 'Ο τόπος μας : Η Αυστραλία των αυτοχθόνων σήμερα' που παρουσίαζε τον πολιτισμό των Αυστραλών αυτοχθόνων και τις επιρροές που δέχτηκε στη διάρκεια δύο αιώνων Ευρωπαϊκής αποίκησης.¹¹¹

✓ Σύμφωνα με το ICOM (2002) τα μουσεία πέρα από φορείς της κοινωνικής αλλαγής και της επιστημονικής ανάπτυξης συμβάλλουν σημαντικά και στη διάδοση της ιδέας της διαβίου μάθησης.¹¹² Τα ίδια τα αντικείμενα των εκθέσεων, ο τρόπος προβολής τους αλλά και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που οργανώνονται εξάπτουν την περιέργεια των επισκεπτών, δημιουργώντας τους νέα ερωτήματα που θα τους κινητοποιήσουν σε περαιτέρω εκπαιδευτικές διαδικασίες. Ταυτόχρονα και η ενεργή συμμετοχή των επισκεπτών στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες καλλιεργεί το αίσθημα της αυτοπεποίθησης αλλά και της οικειότητας σε μαθησιακά περιβάλλοντα, συμβάλλοντας στη διάδοση της διαβίου μάθησης.¹¹³ Γενικά τα μουσεία ενθαρρύνουν τη διαβίου μάθηση σε άτομα όλων των ηλικιών και των κοινωνικών στρωμάτων και όλων των επιπέδων ικανότητας, αντίληψης και ενδιαφέροντος.¹¹⁴

✓ Τα μουσεία βέβαια αποτελούσαν ήδη από τον 19^ο αιώνα, με τα πρώτα εθνικά μουσεία και θα αποτελούν χώρους στους οποίους προβάλλονται τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά ενός λαού, οι αξίες και η παράδοσή του. Μέσα από την επαφή του με την πολιτιστική του κληρονομιά το άτομο

¹¹¹ Μούλιου Μ. (2005) 'Μουσεία : πεδία για την κατανόηση του κόσμου', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 13

¹¹² Cristina da Milano, (1989) Good practice in Lifelong Learning in museums and galleries, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx>,

¹¹³ Falk J. H., Dierking L. D. (1995) 'Public institutions for personal learning' στο J. H. Falk, L.D. Dierking (eds) Public institutions for personal learning, Establishing a Research Agenda, American Association of Museums, σελ: 20

¹¹⁴ Excellence and Equity, (1992) Education and the Public Dimension of Museums, A Report from the American Association of Museums, σελ: 12

αποκτά καλύτερη αίσθηση της ταυτότητας του εαυτού του, της κοινότητας και του πολιτισμού του και ότι ανήκει κάπου.¹¹⁵

✓ Το μουσείο συμβάλλει στην Αισθητική Αγωγή. Φέροντας τους επισκέπτες σε επαφή με την τέχνη βοηθά στη καλλιέργεια της φαντασίας τους και του αισθητικού της κριτηρίου.¹¹⁶

✓ Το μουσείο λόγω του άτυπου και μη τυπικού εκπαιδευτικού του χαρακτήρα έχει το μοναδικό προνόμιο να σέβεται τους ρυθμούς των ατόμων, τις προτιμήσεις και την περιέργειά τους, συνιστώντας ένα ευχάριστο χώρο μάθησης ακόμα και για άτομα που δεν είναι εξοικειωμένα με εκπαιδευτικές δραστηριότητες.¹¹⁷

1.3.6 Το μουσείο και το ενήλικο κοινό του

Μέσα από την μελέτη της εκπαιδευτικής προσφοράς του μουσείου γίνεται κατανοητή η κεντρική θέση που κατέχει η εκπαιδευτική τους λειτουργία ανάμεσα στο σύνολο των υπόλοιπων λειτουργιών του. Το μουσείο σύμφωνα με τη σύγχρονή του αντίληψη συλλέγει, συντηρεί και εκθέτει αντικείμενα με κύριο σκοπό την ανάπτυξη δυνατοτήτων επικοινωνίας με το κοινό του μέσα από οργανωμένες ή όχι εκπαιδευτικές παροχές. Χρησιμοποιεί τα αντικείμενα για να 'διηγηθεί μια ιστορία', να ενισχύσει τη γνώση του ατόμου για τον κόσμο και να διαδώσει την ιδέα της διαβίου

¹¹⁵ Falk J. H., Dierking L. D. (1995) 'Public institutions for personal learning' στο J. H. Falk, L.D. Dierking (eds) *Public institutions for personal learning, Establishing a Research Agenda*, American Association of Museums, σελ: 20

¹¹⁶ Lahav S. 'A special place, a Learning Place: Museums in the 21st century', στο *Engageextra*, (2003) *Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 49

¹¹⁷ Thinesse - Demel J. Adult education and the museum. New visions, trends and innovations for the visitor orientation after 2000, διαθέσιμο στο <http://www.idc.regione.emilia-romagna.it/pdf/struz-e.PDF>

μάθησης.¹¹⁸ Η εκπαιδευτική όμως προσφορά του μουσείου θα πρέπει να απευθύνεται σε ολόκληρη τη κοινότητα στην οποία ανήκει, μέσα από την ανάπτυξη και τη διεύρυνση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που απευθύνονται αποκλειστικά σε ενήλικους. Αυτό στηρίζεται στην κεντρική θέση που κατέχει η εκπαιδευτική λειτουργία του μουσείου καθώς και στο αξίωμα της ίσης πρόσβασης σε όλες τις εκπαιδευτικές διαδικασίες που χαρακτηρίζει την εποχή μας. Τα μουσεία πρέπει να επιδιώκουν να προωθούν τη διαβίου μάθηση υπηρετώντας τόσο το ανήλικό όσο και το ενήλικό κοινό τους.¹¹⁹

Η διευρυμένη εκπαιδευτική τους δυνατότητα είναι αυτή που επιβάλλει τη διάδοση του εκπαιδευτικού τους ρόλου και ως προς το ενήλικό κοινό τους. Ως χώροι ευχάριστοι προς το κοινό και ως περιβάλλοντα που ενεργοποιούν μαθησιακές εμπειρίες, τα μουσεία, οι συλλογές και οι εκθέσεις τους μπορούν να αποτελέσουν την αρχή μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα μουσεία περιέχουν οικεία όσο και παράξενα αντικείμενα σε ίσο βαθμό : παρουσιάζουν το οικείο με τέτοιο τρόπο ώστε να δείχνει ιδιαίτερο ενώ ταυτόχρονα κάνουν το παράξενο να φαίνεται κατανοητό. Βασικό όφελος που προκύπτει μέσα από τη χρήση του μουσείου στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι ο εφοδιασμός του ατόμου με τις απαραίτητες δεξιότητες για την ανταπόκρισή του στις απαιτήσεις μιας 'κοινωνίας μάθησης': δημιουργικότητα, ανάπτυξη ενεργού ρόλου στις μαθησιακές διαδικασίες, κριτική σκέψη.¹²⁰ Σύμφωνα μάλιστα, με την Hooper-Greenhill, το μουσείο μπορεί να αποτελέσει τον μόνο αποτελεσματικό τρόπο για την

¹¹⁸ Bown L. 'A Adult Educator's Perspective' στο A. F. Chadwick, A. Stannett (eds), (1995) *Museums and the Education of Adults*, NIACE: The national organisation for adult learning, σελ: 36

¹¹⁹ Chadwick A., Stannett A. 'Introduction' στο A. F. Chadwick, A. Stannett (eds), (1995) *Museums and the Education of Adults*, NIACE: The national organisation for adult learning, σελ: 5

¹²⁰ Thinesse - Demel J. *Adult education and the museum. New visions, trends and innovations for the visitor orientation after 2000*, διαθέσιμο στο <http://www.idc.regione.emilia-romagna.it/pdf/struz-e.PDF>

εκπαίδευση του ενήλικου από τον οποίο δεν απαιτούμε τη συμμετοχή του σε τυπικές εκπαιδευτικές διαδικασίες που προσφέρει το σχολείο όπως γίνεται στην περίπτωση των ανηλίκων.¹²¹

Η οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για ενήλικους είναι κάτι ιδιαίτερα απαιτητικό, γεγονός το οποίο θα το διαπιστώσουμε στη συνέχεια, αλλά είναι μια πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπίσουν τα μουσεία αν θέλουν να ισχυρίζονται ότι ανήκουν σε μια πόλη, σ' ένα κράτος ή σ' ένα έθνος και πολύ περισσότερο αν στηρίζονται οικονομικά από αυτό το κράτος.¹²² Μόνο μέσα από την οργάνωση αυτών των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων τα μουσεία θα ολοκληρώσουν τον εκπαιδευτικό τους ρόλο ενώ παράλληλα θα αντέξουν τον οικονομικό ανταγωνισμό στον οποίο υπόκεινται από άλλους φορείς που προσφέρουν ψυχαγωγία μέσα στη 'βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου'.¹²³

Ωστόσο ακόμα και στις μέρες μας το εύρος των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων των μουσείων προς τους ενήλικους είναι ιδιαίτερα περιορισμένο με μερικές εξαιρέσεις κυρίως μουσείων του εξωτερικού, όπως θα δούμε αναλυτικά στη συνέχεια. Ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε για το National Report on Museum Education το 1994 και παρουσιάζει τις εκπαιδευτικές προσφορές των μουσείων της Αγγλίας στους ενήλικους. Συγκεκριμένα ανάμεσα στα 566 μουσεία διαφόρων τύπων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, το 46% προσφέρει διαλέξεις για ενήλικους, το 43% εκδόσεις και το 31% οργανωμένες δραστηριότητες για μαθητές αλλά και ενήλικους. Περίπου τα μισά μουσεία της Αγγλίας δεν προσφέρουν κανενός είδους

¹²¹ Hooper-Greenhill E. (1994) 'Learning from learning theory in museums', στο E. Hooper-Greenhill (ed) *The Educational role of the museum*, Routledge, σελ: 137

¹²² Cross J. Adult learning and Museums, διαθέσιμο στο <http://www.amonline.net.au/amarc/pdf/conferences/johnc.pdf>, σελ: 5

¹²³ Haase E. (2003) 'Museums and Adult Education' στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 62

εκπαιδευτική παροχή. Σε ακόμη μικρότερο ποσοστό (26%) προσφέρονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε άτομα με ειδικές ανάγκες ενώ μία ακόμα ιδιαίτερη ομάδα ατόμων την οποία συνήθως τα μουσεία δεν λαμβάνουν υπόψη τους κατά τον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων είναι οι άνεργοι. Λίγα είναι τα μουσεία που οργανώνουν προσπάθειες με σκοπό την ίση πρόσβαση και ωφέλεια του κοινού τους από αυτά. Είναι αμφίβολο το κατά πόσο μπορούν ακόμα τα μουσεία να αδιαφορούν γι' αυτές τις σημαντικές ομάδες κοινού.¹²⁴

Μία βασική αιτία της αδιαφορίας των μουσείων απέναντι στο ενήλικο κοινό τους είναι η αντίληψη που υπάρχει στα μουσεία των περισσότερων χωρών ότι ο εκπαιδευτικός ρόλος των μουσείων πρέπει να συνδέεται στενά με τη σχολική εκπαίδευση.¹²⁵ Γι' αυτό τον λόγο οι υπεύθυνοι στα τμήματα εκπαίδευσης των περισσότερων μουσείων υπολογίζουν την επιτυχία των προγραμμάτων τους μέσα από την παροχή δραστηριοτήτων και ομιλιών σε μαθητές μολονότι οι στατιστικές δείχνουν ότι η κατηγορία αυτή συνιστά λίγο παραπάνω από το 5% των επισκεπτών του μουσείου. Στα περισσότερα μουσεία ο μόνος ρόλος που αποδίδεται σε έναν ενήλικο είναι αυτός του συνοδού των παιδιών ενώ τα δικά του χαρακτηριστικά και οι ανάγκες του βρίσκονται στο περιθώριο.¹²⁶

Κάτω από αυτές τις συνθήκες με τη σειρά τους και οι ενήλικοι διαμορφώνουν αρνητική εικόνα για τα μουσεία θεωρώντας ότι αποτελούν απλά χώρο συλλογής και συντήρησης πολιτιστικών αντικειμένων. Από τη στιγμή που τα μουσεία δεν σέβονται τις ιδιαιτερότητες του κοινού

¹²⁴ Anderson D. (1997) 'Museums must recognise the needs of all users', στο *Adults Learning*, Mar1997, Vols, Issue 7, σελ: 178

¹²⁵ Cristina da Milano, (1989) Good practice in Lifelong Learning in museums and galleries, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx>

¹²⁶ Lahav S. (2003) 'A special place, A learning place: Museums in the 21st century' στο Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission, σελ: 47

απομακρύνονται από αυτό ζημιώνοντας σε μεγάλο βαθμό τον εκπαιδευτικό τους ρόλο.¹²⁷

Ήδη κατά το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα επέδρασαν αρκετοί παράγοντες που οδήγησαν σε προσπάθειες να απαλλαγούν τα μουσεία από την αρνητική εικόνα και να γίνουν προσιτά σε όσο γίνεται ευρύτερο κοινό. Ο πρώτος από αυτούς τους παράγοντες υπήρξε η συνειδητοποίηση του ανερχόμενου κοινωνικού ρόλου του μουσείου στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και τη εξέλιξης της κοινότητας. Ο δεύτερος παράγοντας υπήρξε η απαίτηση για περισσότερη υπευθυνότητα στη διαχείριση δημόσιων κονδυλίων. Οποιαδήποτε υπηρεσία του μουσείου χρειαζόνταν κρατική επιδότηση έπρεπε να αποδείξει την ωφελιμότητα των υπηρεσιών της. Έτσι τα μουσεία άρχισαν να πιέζονται να αποδείξουν ότι δεν είναι απλώς ‘ελιτιστικά’ ιδρύματα. Ο τελευταίος παράγοντας είναι ο αυξημένος που άρχισε να αντιμετωπίζει το μουσείο ανταγωνιζόμενο το σύνολο της ‘βιομηχανίας της ψυχαγωγίας’. Πολλά μουσεία είτε επειδή δεν επιδοτούνται από το δημόσιο είτε επειδή η επιδότησή τους είναι μειωμένη είναι υποχρεωμένα να στηρίζονται ολοένα και περισσότερο στα έσοδα από τους επισκέπτες για να επιβιώσουν. Στην προσπάθειά τους αυτή άρχισαν να προσφέρουν πιο ελκυστικές υπηρεσίες και να αναπτύσσουν τον τομέα της έρευνας του κοινού προκειμένου να κατανοήσουν τις ανάγκες των επισκεπτών τους.¹²⁸ Αποτέλεσμα της επίδρασης αυτών των παραγόντων ήταν η ανάπτυξη ορισμένων σημαντικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που απευθύνονται και στο ενήλικο κοινό από μουσεία του εξωτερικού και της Ελλάδας στα οποία θα αναφερθούμε αναλυτικά στη συνέχεια προκειμένου να αποτελέσουν τη βάση για τη βελτίωση και

¹²⁷ Chadwick A. F. (1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham

¹²⁸ Merriman N. (1999) ‘Ανοίγοντας τα Μουσεία στο κοινό’, στο *Αρχαιολογία και Τέχνες* τ. 72, 1999, σελ: 43

τη διεύρυνση των εκπαιδευτικών παροχών των μουσείων προς τους ενήλικους.

1.3.6.1 Το μουσείο ως πηγή μάθησης για τους ενήλικους

Στο παρελθόν τα μουσεία συσχετίζονταν συχνά με τις βιβλιοθήκες καθώς και τα δύο αποτελούσαν χώρο ατομικής μάθησης που στηρίζονταν σε κάποιο σχέδιο ή είχε αποκλειστικά άτυπη μορφή. Επιπρόσθετα όμως, τα μουσεία σε αντίθεση με τις βιβλιοθήκες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από ομάδες ενηλίκων που έχουν διαμορφώσει ένα σχέδιο μάθησης από μόνοι τους ή με την καθοδήγηση ενός εκπαιδευτή. Οι ενήλικοι έχουν πολύ περισσότερες ευκαιρίες μάθησης στο χώρο ενός μουσείου απ' ό,τι στο στενό πλαίσιο μιας τάξης καθώς τους δίνεται η δυνατότητα να επισκεπτούν περισσότερες φορές μια έκθεση προκειμένου να μελετήσουν ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ή μια εικόνα που τους κίνησε το ενδιαφέρον.¹²⁹

Βασικό εξάλλου χαρακτηριστικό των ενηλίκων είναι ότι δεν συμμετέχουν σε διαδικασίες μάθησης παρά μόνο αν αυτές κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον τους. τα μουσεία παρέχουν στους ενήλικους κίνητρα για μάθηση με την επικοινωνιακή τους λειτουργία μέσω των αντικειμένων. Αντικείμενα που σου δίνουν τη δυνατότητα να τα παρατηρήσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις να τα αγγίξεις αποτελούν το βασικό συστατικό όλων των μουσείων.¹³⁰ Τα αντικείμενα των μουσείων αποτελούν

¹²⁹ Bown L. (2003) 'An Adult Educator's Perspective' στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 36

¹³⁰ Goulborn B. Museum learning for adults, διαθέσιμο στο <http://melbourne.museum.vic.gov.au/pdf/adult-1.pdf> Melbourne museum

πρωτογενή πηγή μάθησης που έχει την ιδιότητα να ενθαρρύνει την αυτόνομη μάθηση, την έρευνα και την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης.¹³¹

Επίσης το γεγονός ότι η μάθηση πραγματοποιείται μέσα από τα αντικείμενα σημαίνει ότι οι μουσειακές συλλογές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από άτομα που δεν έχουν πρόσβαση στο γραπτό λόγο είτε γιατί δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση είτε γιατί χρησιμοποιούν μια άλλη γλώσσα. Τα μουσεία σε αυτήν την περίπτωση αποτελούν ένα εναλλακτικό τρόπο μάθησης επικοινωνώντας μέσω των αντικειμένων αντί μέσω του γραπτού ή προφορικού λόγου.¹³²

Ταυτόχρονα η μάθηση που μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα στο πλαίσιο του μουσείου είναι πολύπλευρη καθώς μπορεί να καλύψει θέματα που ανήκουν σε διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους. Υπάρχουν μουσεία γεωλογίας, αρχαιολογικά, ιστορίας, τέχνης, κοινωνιολογίας, αστρονομίας αλλά και μουσεία με ακόμα πιο εξειδικευμένα θέματα όπως του μουσείου του κινηματογράφου στο Bradford, το μουσείο του μαλλιού (Woollen Museum) στο National Museum of Wales, Dre-Fach Felindre, των θρησκειών στη Γλασκώβη κ.ά.¹³³

Επιπλέον τα μουσεία συνιστούν ευχάριστους χώρους μάθησης για τους ενήλικους λόγω της δυνατότητας αλληλεπίδρασης με άλλους αλλά και της ελευθερίας διαμόρφωσης της προσωπικής τους άποψης που τους παρέχουν. Επομένως η επαφή με τα αντικείμενα μπορεί να συνδυάσει και την επικοινωνία και ανταλλαγή απόψεων με άλλα άτομα που βρίσκονται στον χώρο. Ταυτόχρονα οι μουσειακές εκθέσεις μπορεί να συνιστούν ένα είδος ερμηνείας των αντικειμένων από τον επιμελητή της έκθεσης

¹³¹ Unesco, Adult learning, media and culture: Museums, libraries and cultural heritage: democratising culture, creating knowledge and building bridges, διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/booklets.html>, σελ: 8

¹³² Bown L. (2003) 'An Adult Educator's Perspective' στο *Engageextra, Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 37

¹³³ ό.π. σελ: 35

αφήνουν όμως και το περιθώριο της προσωπικής ερμηνείας των αντικειμένων θέτοντας ερωτήματα στον επισκέπτη που τον οδηγούν στην έρευνα και στη διαμόρφωση της προσωπικής του άποψης.¹³⁴

Όλα τα παραπάνω τονίζουν τις δυνατότητες που προσφέρει το μουσείο για ανεξάρτητη (άτυπη) μάθηση, ενθαρρύνοντας την έρευνα και την ανάλυση και ενισχύοντας το άτομο μόνο του ή σε ομάδα. Παράλληλα όμως, στο μουσείο μπορούν να αναπτυχθούν οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τους ενήλικους μετατρέποντάς τον κατ' αυτόν τον τρόπο σε χώρο μη τυπικής εκπαίδευσης.¹³⁵

1.3.6.2 Το μουσείο ως πηγή εκπαίδευσης ενηλίκων

Τα μουσεία επομένως, συνιστούν ένα ευχάριστο περιβάλλον μέσα στο οποίο ο ενήλικος δέχεται πολλαπλά ερεθίσματα για την ανάπτυξη άτυπων μαθησιακών διαδικασιών. Ταυτόχρονα όμως, το μουσείο μπορεί να αποτελέσει και πηγή διδασκαλίας για τους ενήλικους δηλαδή χώρο στον οποίο θα αναπτυχθούν οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες /προγράμματα με μη τυπικό χαρακτήρα, που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο θέμα, θέτουν μαθησιακούς στόχους και αναπτύσσουν τακτικές αποτελεσματικής προσέγγισης του κοινού τους. πιο συγκεκριμένα το μουσείο μπορεί να αποτελέσει χώρο εκπαίδευσης ενηλίκων καλύπτοντας ένα μεγάλο φάσμα γνωστικών πεδίων.¹³⁶

Για θέματα όπως η γεωλογία και η αρχαιολογία υπάρχουν πολλά μουσεία τα οποία με τις συλλογές τους προσφέρουν μεγάλη ποικιλία δειγμάτων, απολιθώματα που δείχνουν την εξέλιξη των φυτών και των ζώων και ανθρώπινα εργαλεία σε διαφορετικά στάδια τεχνογνωσίας. Τέτοιου είδους συλλογές προσφέρουν μια πολύ πιο ζωντανή εικόνα απ' ότι ένα γραπτό κείμενο και μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο εκπαιδευτικών

¹³⁴ ό.π. σελ: 38

¹³⁵ ό.π.

¹³⁶ ό.π. σελ: 39

προγραμμάτων. Το μουσείο γενικά αποτελεί μία από τις πιο αποτελεσματικές πηγές διδασκαλίας της εξέλιξης τόσο στο φυσικό περιβάλλον όσο και στο χώρο της τεχνολογίας και των επιστημών. Ορισμένα τέτοια παραδείγματα γνωστών μουσείων είναι το Oxford History of Science Museum καθώς και το μουσείο Μεταφοράς στο Glasgow.¹³⁷

Επίσης οι δυνατότητες που προσφέρει ένα μουσείο για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων που σχετίζονται με την ιστορία είναι πολλές. Οι συλλογές πολλών μουσείων έχουν τη δυνατότητα να αποτελέσουν ζωντανή αναπαράσταση της οικιακής ζωής αλλά και της εργασίας μέσα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, να προβάλλουν τη διαφορετικότητα ανάμεσα σε έθνη, ήθη και παραδόσεις και τις διαφορές ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις. Επιπλέον τα μουσεία τέχνης προβάλλουν με αποτελεσματικό τρόπο την εξέλιξη που γνώρισε το σχέδιο και τα κριτήρια αισθητικής που είχαν καθιερωθεί σε διαφορετικές εποχές.¹³⁸

Η ιστορία της οικονομίας μπορεί επίσης να γίνει κατανοητή μέσα από μουσειακά αντικείμενα. Συγκεκριμένα στα μουσεία που περιλαμβάνουν συλλογές νομισμάτων μπορεί να διδαχθεί η εξέλιξη των νομισμάτων αλλά και της αξίας τους μέσα από απτά παραδείγματα, ενώ ταυτόχρονα τα νομίσματα παρέχουν σημαντικές πληροφορίες και για την πολιτική ιστορία ενός τόπου καθώς αποτελούν ένδειξη της οικονομικής του δύναμης αλλά και της διαδοχής των πολιτικών προσώπων εξαιτίας των επιγραφών και των προτομών που τα χαρακτηρίζει.¹³⁹

Επιπλέον τα αντικείμενα τέχνης των μουσείων μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης και δημιουργίας μέσα από τη διδασκαλία ποικίλων μεθόδων ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής κ.ά. καθιστώντας το

¹³⁷ ό.π. σελ: 39

¹³⁸ ό.π. σελ: 39

¹³⁹ ό.π. σελ: 40

μουσείο σε αυτή την περίπτωση χώρο ανάπτυξης καλλιτεχνικών δεξιοτήτων.¹⁴⁰

Ένας βασικός τομέας που συχνά αποτελεί αντικείμενο διδασκαλίας των εκπαιδευτών ενηλίκων και μπορεί να προσεγγιστεί και μέσω του μουσείου είναι η λογοτεχνία. Με αυτόν τον τρόπο ένα μουσείο αφιερωμένο στη ζωή και το έργο ενός λογοτέχνη μπορεί να αποτελέσει ιδανικό χώρο για την μελέτη του έργου του αλλά και του ευρύτερου λογοτεχνικού ρεύματος στο οποίο ανήκει. Το μουσείο σε αυτήν την περίπτωση μπορεί να προσφέρει και σημαντικά ιστορικά στοιχεία που συνθέτουν τις ιστορικές συνθήκες της εποχής στην οποία ανήκει ο λογοτέχνης προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα στον εκπαιδευόμενο.¹⁴¹

Σημαντική θέση στον όγκο των εκπαιδευτικών θεμάτων που μπορούν να προσεγγιστούν από τα μουσεία προς όφελος του ενήλικου κοινού τους κατέχει και η διαπολιτισμική εκπαίδευση. Τα μουσεία αποτελούν ένα χώρο πλούσιο σε εθνογραφικά στοιχεία ποικίλων λαών που προβάλλουν τη διαφορετικότητα και καλλιεργούν την αποδοχή της. Το 'διαφορετικό' στοιχείο δεν προβάλλεται πλέον από τα σύγχρονα μουσεία με σκοπό μόνο να προκαλέσει το θαυμασμό των επισκεπτών αλλά τοποθετείται στο κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει προσφέροντας τη δυνατότητα της ουσιαστικής κατανόησής του και τελικά της αποδοχής του.¹⁴²

Όπως γίνεται κατανοητό το μουσείο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και επιστημονικών κλάδων που το καθιστούν σημαντικό χώρο εκπαίδευσης και των ενηλίκων. Οι εκπαιδευτές ενηλίκων μέσα από την οργάνωση ποικίλων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μπορούν να

¹⁴⁰ ό.π

¹⁴¹ ό.π. σελ: 41-42

¹⁴² ό.π.

επωφεληθούν από το μη τυπικό χαρακτήρα του και να αναδείξουν το μουσείο σε χώρο εκπαίδευσης ενηλίκων, διευρύνοντας τον εκπαιδευτικό του ρόλο πέρα από το μαθητικό κοινό.

1.3.6.3 Ιστορική αναδρομή της προσφοράς του μουσείου στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

Όπως είδαμε αναλυτικά στην ιστορική αναδρομή του εκπαιδευτικού ρόλου του μουσείου ο ρόλος αυτός γνώρισε σημαντική εξέλιξη τα τελευταία κυρίως διακόσια χρόνια ασκώντας σημαντική επίδραση και στον ορισμό του μουσείου. Συγκεκριμένα τον 19ο αιώνα με την ίδρυση πλέον των εθνικών μουσείων άρχισε να αναγνωρίζεται ο εκπαιδευτικός ρόλος ο οποίος όμως λόγω της επιστημονικής, αυστηρά ταξινομικής, οργάνωσης των εκθέσεων απευθύνονταν κυρίως στους ειδικούς και όχι στο ευρύ κοινό. Στην συνέχεια, τον 20ο αιώνα μέσα από την εξάπλωση των μουσείων άρχισε να διαδίδεται και η εκπαιδευτική τους λειτουργία με κύριο όμως αποδέκτη το μαθητικό κοινό. Ωστόσο μέσα σε αυτό το ευρύ χρονικό διάστημα μπορούμε να επισημάνουμε ορισμένα σημαντικά γεγονότα που συνέβαλαν στην αναγνώριση και στη καθιέρωση του μουσείου σε χώρο εκπαίδευσης και μάθησης των ενηλίκων.¹⁴³

Η αναγνώριση του εκπαιδευτικού ρόλου που μπορεί να ασκήσει το μουσείο προς το ενήλικο κοινό του πραγματοποιήθηκε αρχικά μέσα από την πρώτη αναφορά (report) του Department of Practical Art που αποτελεί το πρώτο διοικητικό όργανο του Victoria and Albert Museum. Επομένως ήδη από το 1850 υποστηρίζεται ότι : ‘πραγματικά το μουσείο αποτελεί ίσως τον πιο αποτελεσματικό τρόπο για την εκπαίδευση του ενήλικου, από τον οποίο δεν απαιτείται να πηγαίνει στο σχολείο όπως ο νέος, και η ανάγκη

¹⁴³ Grek S. (2004) ‘Museums and Adult Education in the UK: from the old ‘cabinets of curiosities’ to museums as new sites for non-formal learning’ στο στο *Proceedings, 4th ESREA European Research Conference, Between “Old” and “New” Worlds of Adult Learning*, 16-19 September 2004, Wroclaw, Poland σελ: 82-83

διδασκαλίας ενός ώριμου ανθρώπου είναι εξίσου σημαντική με τη διδασκαλία ενός παιδιού. Με τις κατάλληλες διευθετήσεις ένα μουσείο μπορεί να μετατραπεί σε σημαντικό εκπαιδευτικό οργανισμό. Αν συνδεθεί με διαλέξεις και άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, τότε θα μετατραπεί από μη κατανοητός χώρος που απευθύνεται σε λίγους, σε ένα εξαιρετικό εκπαιδευτικό χώρο για όλους.¹⁴⁴

Σημαντικό είναι το παράδειγμα του South Kensington Museum του οποίου ο διευθυντής, Henry Cole, το 1857 τόνισε σε μια διάλεξη το άνοιγμά του στο ενήλικο κοινό : 'Το μουσείο αυτό θα είναι σαν ένα βιβλίο με τις σελίδες του ανοιχτές και όχι κλειστές'. Τον 19ο αιώνα, το South Kensington Museum, ως μέρος του Department of Science and Art, αποτελούσε σημαντική πηγή μάθησης για τους ενήλικους. Συγκεκριμένα οργανώθηκαν μαθήματα ενηλίκων για την επιστήμη και την τέχνη, ειδικά μαθήματα για τους εκπαιδευτικούς και διαλέξεις, καθιστώντας το μουσείο, πολύ περισσότερο απ' ότι τώρα, σημαντικό οργανισμό εκπαίδευσης και ιδιαίτερα οργανισμό εκπαίδευσης ενηλίκων.¹⁴⁵

Η τάση η οποία επικρατεί κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και επιδιώκει την αναγνώριση του μουσείου σε χώρο μάθησης για τους ενήλικους διαφαίνεται και από τη λίστα κανόνων 'Useful Rules to keep in Mind on Visiting a Museum' (1880) που περιείχε συμβουλές προς τους ενήλικους για μία όσο γίνεται περισσότερο εποικοδομητική επίσκεψη του μουσείου.

Συγκεκριμένα συμβούλευε τον ενήλικο επισκέπτη:

1. να αποφεύγει να βλέπει πολλά
2. να θυμάται ότι είναι καλύτερα να παρατηρεί με λεπτομέρεια ένα αντικείμενο ή έκθεμα

¹⁴⁴ Hooper-Greenhill E. (1995) 'A Museum Educator's perspective' στο A. F. Chadwick, A. Stannett (eds) *Museums and the Education of Adults*, NIACE: The national organisation for adult learning, σελ: 50

¹⁴⁵ Anderson D. (1997) 'Museums must recognise the needs of all users', στο *Adults Learning*, Mar1997, Vols, Issue 7, σελ: 178

3. πριν μπει στο μουσείο θα πρέπει να έχει προσδιορίσει τις μαθησιακές του ανάγκες και να επικεντρωθεί σε αυτές.
4. να θυμάται ότι ο κύριος ρόλος των αντικειμένων είναι να διδάξουν.
5. να σημειώνει γραπτά τα συμπεράσματα του και τις απορίες του.
6. να επισκέπτεται συχνά το τοπικό μουσείο προκειμένου να αποτελέσει γι' αυτόν χώρο αυτομόρφωσης.
7. να θυμάται ότι υπάρχει πάντοτε κάτι νέο να μάθει από την επίσκεψή του στο μουσείο.
8. να παρατηρεί προσεκτικά τα αντικείμενα εξετάζοντάς τα κριτικά.¹⁴⁶

Επίσης ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η αναφορά (report) της Commission on Adult Education στην Αγγλία (1919) η οποία πρότεινε ότι στους εκπαιδευτικούς οργανισμούς μιας περιοχής πρέπει να συμπεριλαμβάνονται οι βιβλιοθήκες και τα μουσεία. Ωστόσο δεν ακολούθησαν σημαντικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες εξαιτίας της αντίληψης που υπήρχε ότι το μουσείο δεν αποτελεί κατά βάση εκπαιδευτικό οργανισμό. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1956 μια ομάδα εργασίας του National Institute of Adult Education (UK) θα διατυπώσει τους δεσμούς που αναπτύσσονται ανάμεσα στο μουσείο και στην εκπαίδευση ενηλίκων. Τότε μάλιστα, θα διατυπωθεί και η πρόταση για συνεργασία του ερευνητικού πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων με το εκπαιδευτικό έργο του μουσείου.¹⁴⁷

Ήδη όμως από το 1936 ο Lyman Bryson σε μια προσπάθεια να προσδιορίσει τους φορείς της εκπαίδευσης ενηλίκων κατατάσσει σε αυτή την κατηγορία και τα μουσεία.

¹⁴⁶ Hooper – Greenhill E.(1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press, σελ: 16-17

¹⁴⁷ Chadwick A. F. (1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham, σελ: 13-15

Συγκεκριμένα την εποχή αυτή ως χώροι εκπαίδευσης ενηλίκων αναγνωρίζονται : 1) τα δημόσια σχολεία, 2) εθνικά εκπαιδευτικά προγράμματα για την ανάπτυξη της γεωργίας και άλλων επαγγελματιών, 3) ομοσπονδιακά προγράμματα, 4) κολέγια και πανεπιστήμια, 5) βιβλιοθήκες, 6) μουσεία, 7) θρησκευτικοί οργανισμοί, 8) εργατικές ομάδες και 9) 'parent-teacher' groups.¹⁴⁸

Επίσης στο 'Handbook of Adult Education' το 1970 γίνεται διαχωρισμός των παροχών εκπαίδευσης ενηλίκων σε κατηγορίες ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οργανισμοί που ιδρύθηκαν με σκοπό να εξυπηρετήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ενηλίκων- η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί την κεντρική τους λειτουργία (σχολεία). Στην δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι οργανισμοί που αναλαμβάνουν την εκπαίδευση ενηλίκων ως δευτερεύουσα λειτουργία τους (κολέγια, κοινοτικοί οργανισμοί και πανεπιστήμια). Στην τρίτη κατηγορία όπου εντάσσονται και τα μουσεία, οι οργανισμοί θέτουν τόσο εκπαιδευτικούς όσο και μη εκπαιδευτικούς στόχους, αναγνωρίζοντας την εκπαίδευση ενηλίκων ως ένα μέσο για την ολοκλήρωση του ρόλου τους. Τέλος η τρίτη κατηγορία αποτελείται από με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα (οικονομικά, ιδεολογικά) που χρησιμοποιούν την εκπαίδευση ενηλίκων για την εξυπηρέτηση των σκοπών τους (επιχειρήσεις, εργατικές ενώσεις, εκκλησίες κ.ά.).¹⁴⁹ Επομένως το μουσείο αναγνωρίζεται και επίσημα ως χώρος εκπαίδευσης ενηλίκων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η Γερμανία στην οποία είχε αναπτυχθεί μακροχρόνιος δεσμός ανάμεσα στα μουσεία και στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Όταν ιδρύθηκε το Land Museum στο Darmstadt το 1820 ο ιδρυτής του, Grand Ludwig I of Hesse, διακήρυξε ότι μπορούσε να

¹⁴⁸ Apps J. W. (1989) 'Providers of Adult and Continuing Education : A Framework', στο S. B. Merriam, P. M. Cunningham (eds), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey – Bass, σελ: 276

¹⁴⁹ ό.π. σελ: 276-277

συμβάλλει στη διαφώτιση των ανθρώπων και στη διάδοση χρήσιμης γνώσης. Η αντίληψη του μουσείου ως εκπαιδευτικό ίδρυμα ήταν εσωτερικευμένη στην κίνηση της εκπαίδευσης ενηλίκων που πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Γνωστοί Γερμανοί επιμελητές μουσείων όπως ο Lichtwark (Αμβούργο), Kerschensteiner (Μόναχο), Reichwein και Bode (Βερολίνο) πάντοτε θεωρούσαν τον εαυτό τους εκπρόσωπο της Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης.¹⁵⁰

Μια άλλη χώρα στην οποία αρκετά νωρίς συνδέθηκε το μουσείο με την εκπαίδευση ενηλίκων είναι η Αγγλία. Στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ιδρύθηκαν αρκετά εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Αγγλία 'Ινστιτούτα Μηχανικής' (Mechanics Institutes) και 'Κοινότητες φιλοσοφίας και γραμμάτων' (Literary and philosophical societies) τα οποία δημιούργησαν τα δικά τους μουσεία ως πηγές μάθησης. Στα μουσεία αυτά οργανώνονταν συχνά διαλέξεις με εκπαιδευτικό χαρακτήρα που απευθύνονταν σε ενήλικους καθώς επίσης και οργανωμένα μαθήματα γεωλογίας, ιστορίας και άλλων επιστημών.¹⁵¹ Περισσότερο σύγχρονα μάλιστα (1999) οργανισμοί όπως Museums Association, Museums, Libraries and Archives Coyncil πραγματοποίησαν έρευνες και μελέτες για τη βελτίωση της μάθησης ενηλίκων στα μουσεία.¹⁵²

¹⁵⁰ Nuisl E. (2003) 'Adult Education in museums: Museums as "Educational Tools" στο *Engageextra*, (2003) *Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission*, σελ: 22

¹⁵¹ Hooper – Greenhill E.(1994) *Museum and Gallery Education*, Leicester University Press, σελ: 11-12

¹⁵² Grek S. (2004) 'Museums and adult education in the UK : from the old "cabinets of curiosities" to museums as new sites for nonformal learning', στο *Proceedings, 4th ESREA European Research Conference, Between "Old" and "New" Worlds of Adult Learning*, 16-19 September 2004, Wroclaw, Poland, σελ: 85

2. Εκπαιδευτικά προγράμματα Μουσείων για Ενήλικους

Λαμβάνοντας υπόψη μας το ιδιαίτερο χαρακτήρα τόσο του μουσείου όσο και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στα χαρακτηριστικά του μουσείου που επιδρούν στη οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους καθώς και στις προϋποθέσεις εκείνες βάσει των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί επιτυχώς η Εκπαίδευση Ενηλίκων στο χώρο του μουσείου. Επίσης θα αναλυθούν τα στάδια εκείνα που θεωρούνται απαραίτητα για τη οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους στα μουσεία διαμορφώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα πρέπει να κινηθεί το Μουσείο Μπενάκη και το ΚΜΣΤ για τη βελτίωση και διεύρυνση των εκπαιδευτικών τους παροχών.

2.1 Χαρακτηριστικά του μουσείου (ως οργανισμός) που επιδρούν στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους

Η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται στους ενήλικους επηρεάζονται σημαντικά από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μουσείου, ως οργανισμός. Μερικοί από τους παράγοντες αυτούς διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση τυπικών μορφών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο παρελθόν, ασκώντας σημαντική επίδραση και στις τρέχουσες εκπαιδευτικές παροχές του μουσείου το ενήλικο κοινό του.¹⁵³

Πρωταρχικά, οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης ενηλίκων σε μουσεία θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την έντονη διαφοροποίηση που χαρακτηρίζει τα μουσεία. Κρίνεται απαραίτητο να κατανοήσουμε ότι τα μουσεία καλύπτουν μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων που σχετίζεται με την

¹⁵³ Annie V. F., Storr Ph. D. (1995) Archived current practice & potential : Research & Adult Education in Museums, U.S. Department of Education Conference panel, April 12-13 1995, διαθέσιμο στο <http://www.ed.gov/pubs/PLLIConf95/pelavin.html> , σελ: 1

τέχνη, με κάθε ιστορική περίοδο από την προϊστορική εποχή ως σήμερα, την φυσική επιστήμη και την τεχνολογία και πολλά άλλα περισσότερο εξειδικευμένα θέματα. Τα μουσεία διατηρούν, συντηρούν, εκθέτουν και ερμηνεύουν αντικείμενα που ανήκουν σε διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους συνθέτοντας με αυτόν τον τρόπο ένα διαφορετικό πλαίσιο για την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων.¹⁵⁴

Εκτός από το θεματικό τους περιεχόμενο τα μουσεία διαφοροποιούνται σημαντικά και ως προς τα διοικητικά και οργανωτικά τους χαρακτηριστικά. Τα μουσεία οργανώνονται και λειτουργούν ελεγχόμενα από όλες τις μορφές διακυβέρνησης (ομοσπονδιακά, κρατικά, τοπικά). Πολλά μουσεία είναι ιδιωτικά ενώ ταυτόχρονα πολλές υπηρεσίες τους ελέγχονται από ποικίλους οργανισμούς, ανάλογα με τις υπηρεσίες που προσφέρουν στο ευρύ κοινό. Επίσης άλλα μουσεία διοικούνται από οργανισμούς όπως πανεπιστήμια και κολέγια, μη κερδοσκοπικούς ή ιδιωτικούς οργανισμούς, θρησκευτικούς οργανισμούς ή και επιχειρήσεις. Όλα αυτά τα διοικητικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά ενός μουσείου μπορούν να ασκήσουν άμεσα ή έμμεσα σημαντικές επιδράσεις στην μορφή των εκπαιδευτικών τους υπηρεσιών καθώς επιδρούν σημαντικά και στο αν και πότε το μουσείο θα συνεργαστεί με άλλους οργανισμούς όπως άλλα μουσεία, βιβλιοθήκες, συλλόγους κ.ά. στον τομέα των εκπαιδευτικών του υπηρεσιών.¹⁵⁵

Επιπλέον τα μουσεία γνωρίζουν διαφοροποίηση σε μεγάλο βαθμό και με γνώμονα το κοινό το οποίο εξυπηρετούν, αναπτύσσοντας πολύπλοκες σχέσεις με πολλές μικρές ή μεγάλες ομάδες κοινού. Μερικά μουσεία ιδιωτικά ή κρατικά με βάση το θεσμικό τους πλαίσιο ή κατά παράδοση, θέτουν στενά εθνικούς ή υπερεθνικούς στόχους στη διαμόρφωση των υπηρεσιών τους προς το κοινό. Επομένως και σύμφωνα με αυτόν τον

¹⁵⁴ ό.π.

¹⁵⁵ ό.π.

παράγοντα τα μουσεία δεν παρέχουν τις ίδιες εκπαιδευτικές προσφορές σε όλες τις ομάδες ατόμων που συνθέτουν τον ευρύ κύκλο των επισκεπτών τους. Τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα που απευθύνονται σε ενήλικους μπορεί να περιλαμβάνουν μόνο δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο φυσικό χώρο του μουσείου ή μπορεί να απευθύνονται σε συγκεκριμένες κοινότητες με σκοπό την προσέγγισή τους στο μουσείο. Τα περισσότερα αλλά σίγουρα όχι όλα τα μουσεία δίνουν ως ένα βαθμό προτεραιότητα στις κοινότητες της γεωγραφικής περιοχής στην οποία ανήκουν. Δεν είναι ασυνήθιστο το ότι πολλά μουσεία καθορίζουν το κοινό στο οποίο απευθύνονται ανάλογα με το κατά πόσο το κοινό αυτό βρίσκεται εγγύτερα σε κάποιο άλλο μουσείο που προσφέρει παρόμοιες εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα. Επίσης, πολλά μουσεία, κρατικά ή ιδιωτικά επικεντρώνουν τις εκπαιδευτικές τους υπηρεσίες κυρίως στις ομάδες εκείνων των επισκεπτών που τα ενισχύουν περισσότερο με την παρουσία τους. Έτσι οι εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες μπορεί να απευθύνονται κυρίως σε εκπαιδευόμενους κολεγίου ή πανεπιστημίου και σε μέλη κάποιας θρησκευτικής ή εθνικής ομάδας.¹⁵⁶

Πρόσθετα με τα οργανωτικά χαρακτηριστικά του μουσείου υπάρχουν και τα εξής χαρακτηριστικά τους που επιδρούν στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων : 1) Με λίγες μόνο εξαιρέσεις, τα μουσεία, εξ' ορισμού τους στηρίζουν την αποστολή τους στην έκθεση και ερμηνεία των αντικειμένων τους και 2) τα μουσεία συνήθως συνδυάζουν την έρευνα με την εκπαιδευτική τους προσφορά. Στη συνέχεια θα παρακολουθήσουμε πως οι παράγοντες αυτοί έχουν επίδραση στην οργάνωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των μουσείων. Συγκεκριμένα σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη, μέσα από τον

¹⁵⁶ ό.π. σελ: 2

εκπαιδευτικό τους ρόλο τα μουσεία θα πρέπει να διαφωτίζουν το κοινό σχετικά με τις περιοδικές και τις μόνιμες εκθέσεις τους. Γι' αυτό οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες βασίζονται κυρίως στα αντικείμενα. Η έμφαση δίνεται στην ερμηνεία των αντικειμένων γεγονός το οποίο έχει επίδραση και στις μεθόδους που υιοθετεί η μουσειακή εκπαίδευση και για τους ενήλικους, πρόκειται για την άμεση εμπειρία / επαφή με το αντικείμενο που πραγματοποιείται μέσα από την παρατήρηση και την έρευνα.¹⁵⁷

Επιπλέον τα μουσεία αφιερώνουν σημαντικό μέρος της δουλειάς τους στην οργανωμένη και συστηματική παρουσίαση των εκθεσιακών τους αντικειμένων προς το κοινό. Το γεγονός αυτό έχει ως φυσικό επακόλουθο την οργάνωση των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων με βάση τη συγκεκριμένη έκθεση που προβάλλεται ή τμήματος αυτής που θεωρείται ότι έχει μεγάλη εκπαιδευτική αξία. Γνωρίζουμε βέβαια ταυτόχρονα ότι οι μουσειακές εκθέσεις δεν αποτελούν μια ουδέτερη παρουσίαση των αντικειμένων αλλά συνιστούν μια ερμηνευτική τους παρουσίαση. Η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση της έκθεσης θα επηρεάσει από μόνη της την θεματική των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα αποτελέσει το μόνο καθοριστικό στοιχείο. Αλλά ακόμα και η διάρκεια των περιοδικών εκθέσεων αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει την ανάπτυξη των προγραμμάτων. Επομένως μία μικρής διάρκειας έκθεση δεν προσφέρει τον απαραίτητο χρόνο για την οργάνωση, την ολοκλήρωση και την προώθηση αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων ιδιαίτερα όταν πραγματοποιούνται ταυτόχρονα διαφορετικές εκθέσεις. Μετά την λήξη των εκθέσεων οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που βασίζονται στη συγκεκριμένη θεματική ενότητα χρήζουν ανανέωσης.¹⁵⁸

¹⁵⁷ ό.π. σελ: 3

¹⁵⁸ ό.π.

Ένα άλλο στοιχείο σχετικό με τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζει η έκθεση στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων αφορά το κατά πόσο τα προγράμματα αυτά θα έχουν διάρκεια ή θα είναι περιστασιακά. Η εμπειρία μέσα από την πράξη έχει αποδείξει ότι οι περισσότεροι ενήλικοι επισκέπτονται το μουσείο ή μία έκθεση μόνο μία φορά. Υπάρχουν αρκετά εκπαιδευτικά προγράμματα που αποτελούνται από μία σειρά διαλέξεων ή από μαθήματα εργαστηριακού, που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ωστόσο τα προγράμματα εκείνα που ολοκληρώνονται μέσα από μία επίσκεψη αποτελούν την πιο διαδεδομένη μορφή εκπαιδευτικού προγράμματος καθώς πολλοί επισκέπτες διασχίζουν μεγάλη απόσταση για να το παρακολουθήσουν (μέσα στην πόλη ή μέσα στο κράτος).¹⁵⁹

Επίσης όσον αφορά τις επιδιώξεις του κοινού, η ίδια η φύση του μουσείου έχει άλλη μία σημαντική επίδραση για την οργάνωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους. Έχει αποδειχθεί μέσα από την έρευνα και την εμπειρία με το χώρο του μουσείου ότι ο μουσειακός χώρος, περισσότερο από κάθε άλλο χώρο με εξαίρεση ίσως την πανεπιστημιακή αίθουσα, δημιουργεί την επιδίωξη ότι θα ακουστεί μόνο η 'αλήθεια' για ένα θέμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αρκετά προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων που βασίζονταν στη συζήτηση και τη συμμετοχή να αποκτούν μια πιο παραδοσιακή μορφή.

Τέλος ένας άλλος παράγοντας που σχετίζεται με το περιβάλλον του μουσείου επιδρά στην ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Πρόκειται για την αντίληψη που έχει διαμορφώσει το κοινό για ένα συγκεκριμένο μουσείο ή για το σύνολο των μουσείων ως πολιτιστικούς οργανισμούς. Μερικά μουσεία έχουν κερδίσει σημαντικό κύρος εξαιτίας του μεγέθους τους ή του χαρακτήρα της μουσειακής τους συλλογής

¹⁵⁹ ό.π. σελ: 3

έλκοντας έτσι αρκετούς επισκέπτες και συμμετέχοντες σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Επομένως το ίδιο το περιβάλλον του μουσείου μπορεί να αποτελέσει μια ευχάριστη ατμόσφαιρα για την οργάνωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους ή το αντίθετο.¹⁶⁰

Γίνεται επομένως κατανοητό ότι το μουσείο συνιστά ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο οργανισμό που συνθέτει ένα τελείως διαφορετικό πλαίσιο για το σχεδιασμό και την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους. Μόνο λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη φύση του μπορούν να οργανωθούν αποτελεσματικά προγράμματα που θα σέβονται την ιδιαιτερότητα του χώρου.

2.2 Προϋποθέσεις για την επιτυχή ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων στο μουσείο.

Αφού εξετάσαμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνθέτουν το μουσείο ως πολιτιστικό οργανισμό που έχει τη δυνατότητα να προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα σε ενήλικους, κρίνεται αναγκαίο να αναφερθούμε στις προϋποθέσεις εκείνες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την επιτυχή οργάνωση τέτοιου είδους εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ως πρωταρχική προϋπόθεση θα αναφέρουμε την ανάγκη να αναγνωρίσει το μουσείο και τα άτομα που εργάζονται μέσα στον χώρο του τον σημαντικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ως οργανισμός διαβίου μάθησης. Μέσα από τη συνειδητοποίηση του διευρυμένου εκπαιδευτικού του ρόλου προς άτομα όλων των ηλικιών, το μουσείο θα αναλάβει την υποχρέωση της παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών μέσα από μια ποικιλία εκπαιδευτικών προγραμμάτων.¹⁶¹

Επίσης τα μουσεία δεν θα μπορέσουν να ανταποκριθούν με επιτυχία στην προσπάθεια παροχής εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους αν

¹⁶⁰ ό.π. σελ: 4 - 5

¹⁶¹ Hooper – Greenhill E. (1995) 'A Museum Educator's Perspective', στο A. Chadwick, A. Stannett (eds), *Museums and the Education of Adults*, NIACE σελ: 63

δεν αποτελέσουν τα ίδια 'οργανισμό μάθησης'. Μέσα στο πλαίσιο ενός οργανισμού μάθησης έχει γίνει κατανοητό ότι προκειμένου να επιβιώσει αλλά και να παραμείνει ανταγωνιστικός ένας οργανισμός θα πρέπει να αντιλαμβάνεται τις εξελίξεις που πραγματοποιούνται γύρω του και να αναπτύσσει τις απαραίτητες διαδικασίες για την προσαρμογή του σ' αυτές. Οι εργαζόμενοι κατά συνέπεια σε ένα τέτοιο οργανισμό είναι άτομα με ιδιαίτερα αναπτυγμένη την κριτική τους σκέψη που αντιλαμβάνονται τις απαιτήσεις της εποχής και συμμετέχουν συνεχώς σε διαδικασίες μάθησης για την ανταπόκρισή τους σε αυτές. Ο οργανισμός μάθησης διευκολύνει και ενισχύει την μάθηση των μελών του για να συμβάλλουν με την σειρά τους και αυτοί στην αναπροσαρμογή και στην ανανέωσή του.¹⁶² Η μάθηση και η αλλαγή στην περίπτωση αυτή γίνεται αντιληπτή ως μια συνεχή διαδικασία χωρίς συγκεκριμένη αρχή ή τέλος και όχι απλά ως ένα μέσο προσαρμογής στις παρούσες συνθήκες.¹⁶³ Γενικά ένας οργανισμός μάθησης παρουσιάζει τα εξής βασικά χαρακτηριστικά :

- Προωθεί ευκαιρίες συνεχούς μάθησης
- Χρησιμοποιεί την μάθησης για την επίτευξη των στόχων του
- Ενισχύει την έρευνα και τον διάλογο, δίνοντας την ευκαιρία στα άτομα να μοιράζονται τις ιδέες και τις απόψεις τους
- Υιοθετούν τη δημιουργικότητα ως πηγή ενέργειας και ανανέωσης
- Βρίσκονται σε συνεχή επαφή και αλληλεπίδραση με το περιβάλλον τους¹⁶⁴

Επομένως μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο συνεχούς μάθησης όλοι οι εργαζόμενοι στο μουσείο θα προσεγγίσουν ανάλογα με την ειδικότητά

¹⁶² The learning Organization, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/biblio/learning-organization.htm>

¹⁶³ The learning Organization, διαθέσιμο στο <http://www.oag-bvg.gc.ca/domino/reports.nsf/html/ch9205e.html>

¹⁶⁴ The learning Organization, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/biblio/learning-organization.htm>

τους την εκπαίδευση ενηλίκων δημιουργώντας τις απαραίτητες συνθήκες για την ανάπτυξη ενός διευρυμένου φάσματος εκπαιδευτικών προσφορών προς τους ενήλικους. Αν το μουσείο δεν αποτελέσει πρωτίστως οργανισμό μάθησης θα είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αποτελέσει οργανισμό για μάθηση.¹⁶⁵

Μέσα στην λογική του οργανισμού μάθησης εντάσσεται και η ανάγκη για επιμόρφωση του προσωπικού του μουσείου σε ζητήματα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Όπως κάθε οργανισμός που παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες χρειάζεται να συγκροτείται από εξειδικευμένο κοινό κατά τον ίδιο τρόπο και το μουσείο χρειάζεται εξειδικευμένο προσωπικό με γνώσεις πάνω στο επιστημονικό πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων προκειμένου να είναι σε θέση να οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα για ενήλικους.¹⁶⁶

Επομένως ένας άλλος παράγοντας που συνιστά απαραίτητη για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενήλικους από τα μουσεία είναι η γνώση των μαθησιακών χαρακτηριστικών των ενηλίκων και η προσαρμογή των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε αυτά. Οι ενήλικοι είναι διαφορετικοί από τα παιδιά και οι διαφοροποιήσεις αυτές έχουν επίδραση και στα μαθησιακά τους χαρακτηριστικά. Μολονότι τα βασικά στοιχεία μιας διαδικασίας μάθησης είναι τα ίδια ωστόσο συχνά αγνοείται η ιδιαίτερη φύση και τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων. Συχνά θεωρείται πιο σημαντική η προσφορά εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε παιδιά απ' ό,τι σε ενήλικους θεωρώντας ότι οι ενήλικοι είναι σε θέση να φροντίσουν μόνοι τους για την περαιτέρω εκπαίδευσή τους. ενώ ταυτόχρονα θεωρείται ότι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που έχουν

¹⁶⁵ Anderson D., (1995) 'Gradgrind Driving Queen Mab's Charot : What museums have (and have not) learnt from Adult Education', στο A. Chadwick, A. Stannett (eds) *Museums and the Education of Adults*, NIACE σελ: 30-31

¹⁶⁶ ό.π. σελ: 30

σχεδιαστεί με βάση τις ανάγκες των παιδιών μπορούν να προσφερθούν και στους ενήλικους χωρίς καμιά διαφοροποίηση.¹⁶⁷

Ωστόσο ο ενήλικος όπως και οι ίδιοι μπορούμε να διαπιστώσουμε, διαφοροποιείται ιδιαίτερα από το ανήλικο παιδί και την ίδια διαφοροποίηση πρέπει να γνωρίζουν και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που του προσφέρονται. Η άποψη αυτή αποτελεί την κεντρική ιδέα πάνω στην οποία στηρίζεται ένα ξεχωριστό επιστημονικό πεδίο, η Εκπαίδευση Ενηλίκων. Πολλές θεωρίες έχουν διαμορφωθεί μέσα στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων οι οποίες μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν σημαντική πηγή για τους εκπαιδευτές στην προσπάθειά τους να οργανώσουν μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα για ενήλικους. Ίσως η πιο γνωστή και διαδεδομένη θεωρία Εκπαίδευσης Ενηλίκων μέσα από την οποία μπορούμε να προσδιορίσουμε τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων ως εκπαιδευόμενοι είναι η θεωρία του Malcolm S. Knowles.¹⁶⁸ Η θεωρία αυτή βασίστηκε σε ποιοτικές μελέτες των ενηλίκων εκπαιδευόμενων που πραγματοποιήθηκαν κατά το 1950 και 1960 και ενσωμάτωσαν ψυχολογικές αρχές σχετικές με την πραγμάτωση και την ικανοποίηση που τέθηκαν από το Erikson (1959) τον Maslow (1968) και άλλους. Ο Knowles μάλιστα ονόμασε τη θεωρία του andragogy κατ' αναλογία με την Παιδαγωγική, την θεωρία δηλαδή πάνω στην οποία βασίζεται η εκπαίδευση των παιδιών.¹⁶⁹ Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή αλλά και με άλλες θεωρίες όπως του Alan Rogers, τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων συνοψίζονται ως εξής :

¹⁶⁷ Cross J. Adult learning and Museums, διαθέσιμο στο <http://www.amonline.net.au/amarc/pdf/conferences/johnc.pdf>

¹⁶⁸ Gunther C. F. (1994) "Museum – goes : life – styles and learning characteristics", E. Hooper – Greenhill (ed) *The Educational role of the Museum*, Routledge, σελ: 21

¹⁶⁹ Hein E. G., Alexander M. (1998) *Museums, Places of learning*, American Association of museums Education Committee, Professional Practice Series, Roxana Adams, Series editor, σελ: 20

1. Οι ενήλικοι είναι σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητοι και αυτοκατευθυνόμενοι όσον αφορά τις επιλογές τους σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες.
2. Οι εμπειρίες και οι αξίες που έχουν διαμορφώσει επηρεάζουν τις μαθησιακές τους διαδικασίες.
3. Οι φάσεις της κοινωνικής του ανάπτυξης επιδρούν στις επιλογές τους για συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες (νέοι γονείς, αναβάθμιση του επαγγελματικού επιπέδου, συνταξιοδότηση κ.ά.)
4. Επιλέγουν εκπαιδευτικές δραστηριότητες που θα τους βοηθήσουν στην επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος ή που θα τους επιτρέψει να αποκτήσουν μία χρήσιμη γι' αυτούς δεξιότητα.¹⁷⁰

Βασικό χαρακτηριστικό των ενήλικων είναι η δυνατότητα που έχουν να επιλέξουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες/ προγράμματα στα οποία θα συμμετέχουν, γεγονός το οποίο τους εξασφαλίζει τη δυνατότητα να απομακρυνθούν με ευκολία από μία δραστηριότητα που δεν τους ικανοποιεί. Στην περίπτωση των μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων να δεν τους ικανοποιεί το θέμα του προγράμματος, οι δραστηριότητες ή τα μαθησιακά αποτελέσματα στα οποία στοχεύει μπορούν να αδιαφορήσουν ή και να σταματήσουν τη συμμετοχή τους. γενικά οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι έχουν ένα είδος εξουσίας η οποία γίνεται αντιληπτή κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας και δεν επιτρέπει τους εκπαιδευτές να ασκήσουν εξουσία πάνω τους, γεγονός το οποίο χαρακτηρίζει τη σχέση εκπαιδευτικού και ανήλικου εκπαιδευόμενου.¹⁷¹ Γι' αυτό το λόγο οι εκπαιδευτές κατά την οργάνωση και διεξαγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων οφείλουν να υιοθετήσουν περισσότερο συμμετοχικές διαδικασίες μέσω των οποίων οι ενήλικοι θα

¹⁷⁰ ό.π. σελ: 21

¹⁷¹ Jones D. (1995) "The Adult Learner" στο A. Chadwick, A. Stannett (eds) *Museums and the Education of Adults*, NIACE, σελ: 67

αναπτύξουν ενεργό δράση και θα αποκτήσουν την ελευθερία να εκφράσουν τις ανάγκες και τα θέλω τους.¹⁷²

Επίσης για τα παιδιά μια εμπειρία είναι «εξωτερική», είναι κάτι που τους συμβαίνει. Στους ενήλικους όμως η προσωπική εμπειρία καθορίζει την ατομική τους ταυτότητα. Οι ενήλικοι διαθέτουν ένα μεγάλο εύρος εμπειριών σε αντίθεση με τα παιδιά, το νέο αντικείμενο που μαθαίνουν (πληροφορία ή δεξιότητα) επιτείνει τη σημασία του καθώς σχετίζεται με τις προηγούμενες εμπειρίες τους. οι ενήλικοι έχουν έρθει αντιμέτωποι με ποικίλα κοινωνικά προβλήματα κατά τη διάρκεια της ζωής τους γι' αυτό μπορούν να αντιμετωπίσουν σημαντικά ζητήματα και θέματα μέσα από μία οπτική που δεν έχουν τα ανήλικα παιδιά.¹⁷³ Πολλοί ενήλικοι νιώθουν ότι απορρίπτονται και γι' αυτό αποφεύγουν εκπαιδευτικά προγράμματα που δεν λαμβάνουν υπόψη τους την προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία τους. Εξαιτίας του εύρους αυτών των εμπειριών που χαρακτηρίζει τους ενήλικους χαρακτηρίζονται και από περισσότερο αυξημένη κριτική σκέψη και αναπτυγμένο συναισθηματικό κόσμο σε σχέση με τα παιδιά γεγονός το οποίο τους καθιστά ικανούς για συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που έχουν προχωρήσει πέρα από την «κλειστή» παροχή γνώσεων. Επομένως τα εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε ενήλικους κρίνεται απαραίτητο να τους παρέχουν τη δυνατότητα βαθύτερης σκέψης και ενεργούς συμμετοχής προκειμένου να θέσουν σε εφαρμογή τις γνώσεις που διαθέτουν από προηγούμενες μαθησιακές εμπειρίες και να τις μοιραστούν με άλλους.¹⁷⁴

¹⁷² Hein E. G., Alexander M. (1998) *Museums, Places of learning*, American Association of museums Education Committee, Professional Practice Series, Roxana Adams, Series editor, σελ: 20

¹⁷³ Jensen N. (1994) "Children, teenagers and adults in museums : a developmental perspective" στο E. Hooper – Greenhill (ed) *The Educational role of the Museum*, Routledge, σελ: 114

¹⁷⁴ Cross J. *Adult learning and Museums*, διαθέσιμο στο <http://www.amonline.net.au/amarc/pdf/conferences/johnc.pdf>

Οι ενήλικοι επίσης, έχουν αναπτύξει το δικό τους σύστημα αξιών : γνωρίζουν τι τους αρέσει και τι θεωρούν άξιο της προσοχής τους. αυτό βέβαια, δεν σημαίνει ότι δεν διατίθενται να διαφοροποιήσουν ή να αναπτύξουν τις απόψεις τους αλλά είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη μας ότι οι συμμετέχοντες σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα θα έχουν διαφορετικές αξίες και αντιλήψεις σχετικά με τη φύση του θέματος που μελετάται και θα αποδίδουν διαφορετική αξία σε αυτό. Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτές ενηλίκων να γνωρίζουν ότι σε περίπτωση που τεθούν υπό αμφισβήτηση ισχυρά δομημένες αξίες υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να απομακρυνθεί ο εκπαιδευόμενος από την εκπαιδευτική διαδικασία. Τέτοιου είδους αντιδράσεις είχαν ως αποτέλεσμα να αναλάβει ο εκπαιδευτής, ανάμεσα στους άλλους ρόλους του, και αυτόν του διευκολυντή (facilitator) ο οποίος θα οργανώνει τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες μιας ομάδας με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται, όσο είναι δυνατό, ότι η εκπαιδευτική διαδικασία λαμβάνει χώρα σε ένα ευχάριστο περιβάλλον.¹⁷⁵

Επιπλέον, οι ενήλικοι ως ανεξάρτητα άτομα επιλέγουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που ανταποκρίνονται στις προσωπικές τους ανάγκες. Θέλουν μαθησιακές εμπειρίες που να σχετίζονται με τους εναλλασσόμενους ρόλους τους (εργαζόμενοι, γονείς, σύζυγοι κ.ά.). Επακόλουθο αυτού είναι ότι από την αρχή της συμμετοχής τους σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα έχουν συγκεκριμένες προσδοκίες από αυτό, ανάλογα με τις ανάγκες και τις προτιμήσεις τους οι οποίες πρέπει να διαγνωστούν τόσο από την αρχή όσο και κατά τη διάρκεια του προγράμματος και να ληφθούν σοβαρά υπόψη κατά το σχεδιασμό και τη

¹⁷⁵ Jones D. (1995) 'The Adult Learner' στο A. Chadwick, A. Stannett (eds) *Museums and the Education of Adults*, NIACE σελ: 67

διεξαγωγή του.¹⁷⁶ Χαρακτηριστικό επίσης των ενηλίκων είναι ότι προτιμούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που τους παρέχουν τη δυνατότητα άμεσης εφαρμογής των γνώσεων και δεξιοτήτων που έχουν αποκτήσει. Γι' αυτό δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται από χειρωνακτικές εμπειρίες που οδηγούν στην τελική παραγωγή ενός προϊόντος / αντικειμένου αλλά και εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε μουσεία που απαιτούν τη χρήση νέας γνώσης με σκοπό να γίνουν πρόσθετες ανακαλύψεις, θεωρούνται ιδιαίτερα αποτελεσματικές στους ενήλικους.¹⁷⁷

Ένας ακόμα παράγοντας τον οποίο κρίνεται απαραίτητο να λαμβάνουμε υπόψη μας κατά την οργάνωση εκπαιδευτικού προγράμματος ενηλίκων σε μουσείο είναι ότι οι ενήλικοι δεν αποτελούν μία ομοιογενή ομάδα ατόμων αλλά παρουσιάζουν έντονη διαφοροποίηση με βάση την ηλικία τους, το επάγγελμα, το φύλο, το εισόδημα, το εκπαιδευτικό επίπεδο και την εθνικότητά τους. Γενικεύοντας, η επαγγελματική και οικογενειακή ζωή είναι οι κύριες ανησυχίες του νέου ενήλικου (18 – 35 ετών) καθώς προσπαθούν να καθιερώσουν τον εαυτό τους τόσο στη δουλειά όσο και στο σπίτι. Στα μέσα της ενηλικίωσης (35 – 55 ετών) αυτές οι ανησυχίες μειώνονται ενώ αυξάνεται το ενδιαφέρον για θέματα υγείας και κοινωνικές δραστηριότητες. Καθώς τέλος, πλησιάζουν την συνταξιοδότηση οι ενήλικες ασχολούνται κυρίως με πολιτιστικά ζητήματα και προβλήματα υγείας της προχωρημένης ηλικίας. Με βάση τη μεταβλητή της ηλικίας αλλά και τις υπόλοιπες μεταβλητές στις οποίες αναφερθήκαμε διαμορφώνονται οι προτιμήσεις και οι ανάγκες των

¹⁷⁶ Falk H. I., Dierking D. L. (2000) *Learning from Museums, Visitor Experiences and the Making of Meaning*, AltaMira Press, σελ: 179-181

¹⁷⁷ Gunther C. F. (1994) 'Museum – goers: life – styles and learning characteristics' στο E. Hooper – Greenhill (ed) *The Educational Role of Museum*, Routledge, σελ: 122

ενηλίκων αποτελώντας σημαντικούς παράγοντες για την οργάνωση αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.¹⁷⁸

Ακόμα όμως και στην περίπτωση που ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα οργανωθεί μετά από ανίχνευση των αναγκών και των προτιμήσεων των συμμετεχόντων δεν θα είναι αποτελεσματικό αν το 'νέο', η γνώση ή η δεξιότητα, δεν παρουσιαστούν με τρόπο προσβάσιμο στον κάθε συμμετέχοντα. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στη θεωρία με τις πολλαπλές νοημοσύνες του Howard Gardner η οποία διατυπώθηκε το 1983 και είχε σημαντική επίδραση και στο χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τη θεωρία αυτή υποστηρίζεται ότι δεν ισχύει η παλαιότερη άποψη σύμφωνα με την οποία ένας άνθρωπος ή είναι ή δεν είναι έξυπνος αλλά όλοι είναι έξυπνοι σε διαφορετικούς τομείς της δραστηριότητας. Ο εκπαιδευόμενος επομένως, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός εκπαιδευτικού προγράμματος θα πρέπει να προσεγγιστεί με τον κατάλληλο τρόπο σύμφωνα με το είδος της νοημοσύνης που έχει περισσότερο αναπτυγμένο.¹⁷⁹ Τα είδη της νοημοσύνης σύμφωνα με τον Gardner είναι τα εξής:

✓ **Οπτική και «περιβαλλοντική» νοημοσύνη** (visual and spatial intelligence): τα άτομα που έχουν αναπτυγμένο αυτό το είδος νοημοσύνης έχουν την ικανότητα να συγκρατούν εικόνες, θυμούνται περιστατικά και αντικείμενα για πολλά χρόνια. Οι πληροφορίες σε αυτά τα άτομα είναι καλό να παρουσιάζονται με οπτικά μέσα όπως μέσω εικόνων και αντικειμένων. Σε ένα μουσείο επομένως, είναι πιο πιθανό να κινητοποιηθούν από εκπαιδευτικά προγράμματα που περιλαμβάνουν

¹⁷⁸ Jensen N. (1994) 'Children, teenagers and adults in museums : a developmental perspective' στο E. Hooper – Greenhill (ed) *The Educational Role of Museum*, Routledge, σελ: 114-115

¹⁷⁹ Howard Gardner, *Multiple intelligences and education*, διαθέσιμο στο <http://infed.org/thinkers/gardner.htm>

προβολή φωτογραφιών, ταινιών και δραστηριότητες που σχετίζονται με τη χρήση των χρωμάτων.

✓ **Μουσική νοημοσύνη** (musical intelligence): σε αυτήν την περίπτωση τα άτομα συγκρατούν εικόνες και πληροφορίες μέσω του ήχου. Ανταποκρίνονται καλά σε μία ποικιλία ήχων που περιλαμβάνει τους ήχους του περιβάλλοντος, την μουσική και την ανθρώπινη φωνή. Επομένως το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μουσείου που θα κινητοποιήσει αυτά τα άτομα μπορεί να περιλαμβάνει τη διήγηση ιστοριών (storytelling) και την χρήση της μουσικής.

✓ **Κινησθητική νοημοσύνη** (kinesthetic intelligence) : τα άτομα που έχουν αναπτυγμένη αυτή την μορφή νοημοσύνης χρησιμοποιούν το σώμα τους με ποικίλους τρόπους. Συγκρατούν νέες πληροφορίες και γνώσεις καλύτερα μέσα από δραστηριότητες που τους επιτρέπουν τη φυσική κίνηση. Επίσης τα άτομα αυτά θα ανταποκριθούν καλύτερα σε μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα που τους δίνουν τη δυνατότητα να αισθανθούν, να αγγίξουν αντικείμενα, να χρησιμοποιήσουν ηλεκτρονικούς υπολογιστές και να κατασκευάσουν τις δικές τους συνθέσεις.

✓ **Διαπροσωπική νοημοσύνη** (interpersonal intelligence) : αυτού του είδους η νοημοσύνη επιτρέπει τα άτομα να κατανοούν καλύτερα τους άλλους και κατά συνέπεια να συνεργάζονται ομαλά μαζί τους. απολαμβάνουν τις συζητήσεις και την εργασία μέσα σε ομάδα ενώ ταυτόχρονα έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν με επιτυχία τη διαδικασία της ανατροφοδότησης. Είναι πιθανό να ανταποκριθούν καλύτερα σε εκπαιδευτικά προγράμματα που προϋποθέτουν την εργασία σε ομάδες και την ανάπτυξη συζήτησης.

✓ **Ενδο-ατομική νοημοσύνη** (intrapersonal intelligence) : τα άτομα αυτά είναι ιδιαίτερα συγκροτημένα και έχουν αναπτύξει την αυτογνωσία τους σε μεγάλο βαθμό. Λειτουργούν καλύτερα μέσα από εκπαιδευτικές

δραστηριότητες που τους παρέχουν τη δυνατότητα να σκεφτούν και να εκφράσουν τις σκέψεις τους.

✓ **Γλωσσική νοημοσύνη** (linguistic intelligence) : σε αυτήν την περίπτωση το άτομο είναι ευαίσθητο ως προς την σημασία των λέξεων, τους ήχους, τον ρυθμό τους και την ικανότητά τους να αλλάξουν τη διάθεση, να πείσουν ή να μεταδώσουν μια πληροφορία. Ιδιαίτερα ωφέλιμες είναι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που προϋποθέτουν τη χρήση της γλώσσας με ρητορικό ή ποιητικό τρόπο.

✓ **Μαθηματική – λογική νοημοσύνη** (mathematical – logical intelligence) : αυτή η μορφή νοημοσύνης επιτρέπει στα άτομα να κατανοούν τον κόσμο γύρω τους μέσα από την επίλυση προβλημάτων. Τους αρέσει να τοποθετούν τις πληροφορίες που τους παρέχονται σε μια λογική σειρά και να καταλήγουν σε κάποιο συμπέρασμα. Σε ένα μουσείο κινητοποιούνται περισσότερο μέσα από θέματα και ιδέες που προϋποθέτουν τη χρήση της λογικής.

✓ **Φυσική νοημοσύνη** (naturalist intelligence) : τα άτομα αυτά απολαμβάνουν να βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο και να παρατηρούν τα μοτίβα και τους ρυθμούς της φύσης. Σε ένα μουσείο προτιμούν εκπαιδευτικά προγράμματα που περιλαμβάνουν δραστηριότητες εντός του χώρου του, στο φυσικό φως.¹⁸⁰

Μέσα από τη συνοπτική παρουσίαση της θεωρίας του H.Gardner γίνονται κατανοητές οι διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν οι ενήλικοι όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο / θέμα του εκπαιδευτικού προγράμματος που θα επιλέξουν αλλά και ως προς τον τρόπο με τον οποίο θα το προσεγγίσουν αποτελεσματικότερα. Για την οργάνωση επομένως, ενός μουσειακού εκπαιδευτικού προγράμματος ενηλίκων θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη

¹⁸⁰ Learning Styles Activity, Inspiring Learning for all, Museums Libraries Archives (MLA) διαθέσιμο στο <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/utilities/download-library/index.aspx>

μας τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μαθαίνει κάποιος και να προσφέρουμε ποικιλία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που να ανταποκρίνονται σε αυτούς.¹⁸¹

Δεν πρέπει όμως να παραλείψουμε από το πλήθος των προϋποθέσεων που θεωρούνται απαραίτητες για την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται ενήλικους στο χώρο του μουσείου την ανάγκη ανταλλαγής απόψεων και ανάπτυξης συνεργασιών ανάμεσα στα μουσεία και άλλους φορείς. Μόνο μέσα από την ανάπτυξη ενός δικτύου που θα επιτρέπει την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών πάνω στον τομέα της οργάνωσης και εκτέλεσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους στο χώρο του μουσείου θα δοθεί η δυνατότητα ανταλλαγής απόψεων και ιδεών προκειμένου να αποφευχθούν τα λάθη του παρελθόντος και να αναπτυχθούν ακόμη πιο οργανωμένες προσπάθειες.¹⁸² Τέτοιου είδους δίκτυα με μεγάλη ποικιλία παραδειγμάτων που αναφέρονται σε μουσεία του εξωτερικού (campaign for Learning through museums and Galleries, CLMG) υπάρχουν ήδη και μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο για τη δημιουργία αντίστοιχων δικτύων με εκπαιδευτικά προγράμματα ενηλίκων από τα ελληνικά μουσεία.

Ωστόσο πολλά από τα εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων που απευθύνονται σε ενήλικους παρουσιάζουν χαρακτηριστικά ακριβώς αντίθετα από τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων. Συγκεκριμένα, η εκπαιδευτική διαδικασία ρυθμίζεται απόλυτα από τον εκπαιδευτή ο

¹⁸¹ Η ηλεκτρονική διεύθυνση του Museums Libraries Archives (MLA), Inspiring Learning for all (<http://www.inspiringlearningforall.gov.uk>) έχει ως σκοπό την καθιέρωση του μουσείου, της βιβλιοθήκης ή του αρχείου σε αναγνωρισμένο χώρο μάθησης με οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Μέσα στο πλαίσιο της οργάνωσης αυτών των δραστηριοτήτων αναφέρεται η θεωρία του H.Gardner με τις πολλαπλές νοημοσύνες και δίνεται ένα τεστ με το οποίο μπορεί κάποιος να εντοπίσει το δικό του τρόπο μάθησης ή άλλων ανθρώπων.

¹⁸² Anderson D. "Gradgrind Driving Queen Mab's Chariot: What museums have (and have not) learnt from Adult Education" στο A. F. Chadwick, A. Stannett (eds), (1995) *Museums and the Education of Adults*, NIACE: The national organisation for adult learning, σελ: 31

οποίος παρουσιάζεται ως ειδικός απέναντι στον εκπαιδευόμενο, οι προϋπάρχουσες εμπειρίες και γνώσεις των εκπαιδευόμενων δεν λαμβάνονται υπόψη εκτός αν τύχει να έχουν και αυτοί εξειδικευμένες γνώσεις πάνω στο θέμα. Επίσης συχνά θεωρείται ότι οι ενήλικοι θέλουν απλά να συγκεντρώσουν κάποιες πληροφορίες σχετικά με την έκθεση του μουσείου χωρίς να υπάρχει κάποιος πρακτικός σκοπός που να σχετίζεται με τη ζωή τους ενώ ταυτόχρονα δεν θεωρείται υπαίτιο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε περίπτωση που ο εκπαιδευόμενος δεν κατορθώσει να κατανοήσει τις έννοιες και τις πληροφορίες που μεταδίδει.¹⁸³

Μέσα από την μελέτη των ποικίλων παραγόντων που επηρεάζουν την οργάνωση μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους κατανοούμε την πολυπλοκότητά τους και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Η οργάνωση υπεύθυνων εκπαιδευτικών προγραμμάτων μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο αν λάβουμε υπόψη μας τόσο την ιδιαιτερότητα του χώρου του μουσείου όσο και των ενήλικων εκπαιδευόμενων.

2.3 Οργάνωση Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ενηλίκων σε μουσεία

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε αναλυτικά τα στάδια εκείνα που πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας κατά την οργάνωση μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενήλικους.

1. Χρηματοδότηση : Κατά το πρώτο κιόλας στάδιο οργάνωσης του εκπαιδευτικού προγράμματος πρέπει να ορίσουμε τον τρόπο χρηματοδότησής του. Η χρηματοδότηση ενός προγράμματος που οργανώνεται από ένα μουσείο εξαρτάται και από το είδος του μουσείου. Έτσι αν πρόκειται για κρατικό μουσείο συνήθως η χρηματοδότηση είναι κρατική. Επίσης υπάρχουν αρκετά προγράμματα που δέχονται Ευρωπαϊκή επιχορήγηση ή επιχορήγηση από άλλους φορείς και

¹⁸³ ό.π. σελ: 23

οργανισμούς. Μία ακόμα περίπτωση όσον αφορά την χρηματοδότηση είναι να οριστούν δίδακτρα για τη συμμετοχή στα εκπαιδευτικά προγράμματα θέτοντας βέβαια με αυτόν τον τρόπο ένα οικονομικό περιορισμό για την ελεύθερη συμμετοχή των ενηλίκων.

2. Ομάδες αναφοράς : Η ομάδα αναφοράς χωρίζεται με την σειρά της στη συγκριτική και κανονιστική ομάδα. Η συγκριτική ομάδα είναι το σύνολο του πληθυσμού στον οποίο απευθύνεται το πρόγραμμα ενώ η κανονιστική ομάδα αποτελείται από τα άτομα που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Η συγκριτική επομένως, ομάδα δείχνει την κατεύθυνση στην οποία θα κινηθούμε για να προσδιορίσουμε τις ανάγκες των συμμετεχόντων ενώ το πιο συγκεκριμένο πλαίσιο των αναγκών διαγράφεται μέσα από την κανονιστική ομάδα.

3. Διάγνωση και καταγραφή αναγκών : Όπως αναφέρει και ο Collins στο βιβλίο του σχετικά με την εκπαίδευση ενηλίκων στο μουσείο, προκειμένου το μουσείο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της οργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους θα πρέπει να λάβει υπόψη του τόσο το περιεχόμενο των συλλογών του όσο όμως και τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του συγκεκριμένου ενήλικου κοινού στο οποίο απευθύνεται.¹⁸⁴ Οι ενήλικοι όπως ήδη έχουμε αναφέρει, όταν επισκέπτονται το μουσείο και συμμετέχουν σε κάποιο εκπαιδευτικό του πρόγραμμα έχουν συγκεκριμένες ανάγκες, ενδιαφέροντα αλλά και προσδοκίες από το πρόγραμμα αυτό. Μόνο όταν διαγνωστούν και ληφθούν υπόψη τα στοιχεία αυτά ο ενήλικος θα νιώσει ευπρόσδεκτος στο χώρο ενώ ταυτόχρονα θα δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη εκπαιδευτική διαδικασία. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που γνωρίζουν τις ανάγκες του εκπαιδευόμενου και τις προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες πάνω σε ένα θέμα αποκτούν μία

¹⁸⁴ Chobot M. C. (1989) 'Public libraries and museums', στο S. B. Merriam, P. M. Cunningham (eds), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey – Bass, σελ: 377

σταθερή βάση πάνω στην οποία μπορούν να αναπτύξουν και νέες δραστηριότητες και γνώσεις που θα είναι κατανοητές από τους συμμετέχοντες ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο το κίνητρο συμμετοχής τους.¹⁸⁵ Σύμφωνα μάλιστα, με την Mary Ellen Munley, μουσειοπαιδαγωγό που βραβεύτηκε από την Αμερικανική Ένωση Μουσείων, η ανταπόκριση στις ανάγκες και τα ποικίλα ενδιαφέροντα των επισκεπτών είναι η καρδιά του ζητήματος της διεύρυνσης και μεγιστοποίησης του κοινού – η εγγύηση επιτυχίας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των μουσείων για δεκαετίες.¹⁸⁶ Φυσικά δεν είναι δυνατόν να σχεδιάσουμε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που θα ανταποκρίνεται ισότιμα στα ενδιαφέροντα, τις γνώσεις και τα πιστεύω όλων των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτό. Ωστόσο μπορούμε να το προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο.¹⁸⁷ Στο στάδιο αυτό της διάγνωσης και της καταγραφής των αναγκών θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ανομοιογένεια που χαρακτηρίζει τους ενήλικους καθώς μπορεί να προέρχονται από διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα, διαφορετικές ηλικιακές ομάδες κ.ά. στοιχεία τα οποία τους προσδίδουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τόσο ως προς τις επιλογές τους όσο και ως προς τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν.¹⁸⁸

Η διάγνωση αυτή των αναγκών μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους :

- Διαγνωστικό τεστ : Με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά προσεγγίζουμε το γνωστικό τους επίπεδο.

¹⁸⁵ Falk H. I., Dierking D. L. (2000) *Learning from Museums, Visitor Experiences and the Making of Meaning*, AltaMira Press σελ: 179-182

¹⁸⁶ Τσιάρα Σ. (2004) 'Επικοινωνιακές μέθοδοι και στρατηγικές διεύρυνσης του κοινού στα μουσεία τέχνης. Το παράδειγμα αλλάζει', στο *Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας, Η Τεχνολογία στην υπηρεσία της Πολιτισμικής κληρονομιάς*, Μυτιλήνη, Λέσβος (28 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 2004) σελ: 54-56

¹⁸⁷ Falk H. I., Dierking D. L. (2000) *Learning from Museums, Visitor Experiences and the Making of Meaning*, AltaMira Press σελ: 182

¹⁸⁸ Anderson D. (1997) 'Museums must recognise the needs of all users', στο *Adults Learning*, Mar1997, Vol8, Issue 7, σελ: 178

- Επίλυση ενός προβλήματος : Οι ερωτήσεις που θέτονται είναι γνωστικού τύπου και δίνονται πιθανές απαντήσεις για να επιλέξουν.
- Ερωτηματολόγιο : Οι ερωτήσεις μπορεί να είναι κλειστού τύπου και να συμπεριλαμβάνονται και κάποιες ανοιχτού τύπου ερωτήσεις..
- Συνέντευξη : Στην περίπτωση που τα άτομα είναι λίγα η συνέντευξη αποτελεί ένα αποτελεσματικό τρόπο για να προσεγγίσουμε τις ανάγκες τους.

4. Μαθησιακοί και Διδακτικοί σκοποί / στόχοι : Οι στόχοι ενός εκπαιδευτικού προγράμματος προσδιορίζουν το περιεχόμενο μάθησης και διδασκαλίας.

Οι γενικοί στόχοι του προγράμματος προσδιορίζονται από τον εκπαιδευτή και αποτελούν το γενικό πλαίσιο που προσδιορίζει το θέμα του προγράμματος οι οποίοι πρέπει να παρουσιαστούν και να ερμηνευθούν από τον εκπαιδευτή στους εκπαιδευόμενους στην αρχή του προγράμματος. Οι ειδικοί στόχοι αφορούν τις συγκεκριμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που θα συμπεριλαμβάνει το πρόγραμμα και μπορούν να τεθούν σε συνεργασία εκπαιδευτή – εκπαιδευόμενων.

5. Περιεχόμενα μάθησης και διδασκαλίας. : Το περιεχόμενο μάθησης και διδασκαλίας εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες όπως ο χρόνος στον οποίο πραγματοποιείται το πρόγραμμα, τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων, τη φιλοσοφία του προγράμματος, τον ορισμό του αντικειμένου. Εφόσον σχεδιάζουμε ένα πρόγραμμα που απευθύνεται σε αληθινό κοινό πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας όλους τους παράγοντες που συνθέτουν τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων.¹⁸⁹ Στο στάδιο αυτό μπορεί να ζητηθεί από τους εκπαιδευόμενους να συγκεντρώσουν το περιεχόμενο της μάθησης με βάση τους μαθησιακούς στόχους.

¹⁸⁹ Hooper-Greenhill E. (1994) "Learning from learning theory in museums" στο E. Hooper-Greenhill (ed) *The Educational Role of the Museum*, Routledge, σελ : 141

6. Μεθόδευση διδασκαλίας : Η μεθόδευση της διδασκαλίας πρέπει να ανταποκρίνεται στους στόχους και τα περιεχόμενα του προγράμματος. Για την επιλογή της μεθόδου ή των μεθόδων διδασκαλίας υπάρχει μεγάλη δυνατότητα επιλογής (διάλεξη, δραστηριότητες εργαστηριακού τύπου, παίξιμο ρόλων, συζήτηση κ.ά.) τις οποίες μπορούμε να εμπλουτίσουμε με τη χρήση τεχνολογικών μέσων. Και στο στάδιο αυτό οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη τους διαφορετικούς τρόπου μάθησης των συμμετεχόντων και να παρέχουμε ποικιλία μεθόδων που να ανταποκρίνεται σε αυτούς. Βασικό μέλημά μας σε όλα τα στάδια οργάνωσης του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι να ενισχύουμε το κίνητρο συμμετοχής των εκπαιδευόμενων αλλά και να τους δημιουργούμε νέες μαθησιακές ανάγκες εξασφαλίζοντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την μελλοντική συμμετοχή τους σε παρόμοια εκπαιδευτικά προγράμματα.

7. Αξιολόγηση : Ένα βασικό στάδιο για την οργάνωση και τη διεξαγωγή αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, το οποίο δυστυχώς συχνά αμελείται, είναι η αξιολόγηση. Η αξιολόγηση καλό είναι να πραγματοποιείται και κατά τη διεξαγωγή του προγράμματος δίνοντάς μας τη δυνατότητα να εντοπίσουμε και να επιλύσουμε τυχόν προβλήματα και δυσαρέσκειες των συμμετεχόντων. Επίσης η τελική αξιολόγηση του προγράμματος μας δίνει πληροφορίες για όλες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες καθώς και για τα μαθησιακά τους αποτελέσματα παρέχοντάς μας ένα πλούσιο υλικό που μπορούμε να λάβουμε υπόψη μας κατά το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή μελλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ιδιαίτερα σημαντικό στον τομέα της αξιολόγησης είναι το μοντέλο της 'διαδραστικής εμπειρίας' του J. H. Falk το οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για την πλήρη αξιολόγηση της εκπαιδευτικής εμπειρίας των εκπαιδευόμενων κατά τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα.

Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι η εμπειρία που αποκομίζει ο επισκέπτης ενός μουσείου αποτελεί προϊόν αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε τρία πεδία : το ατομικό, το κοινωνικό και το φυσικό τα οποία πρέπει να εξετάζουμε κατά την αξιολόγηση. Ο όρος 'ατομικό πεδίο' καλύπτει την προσωπικότητα, τη ψυχосύνθεση και τις διαθέσεις του επισκέπτη. Εκεί εμπεριέχονται και οι προηγούμενες εμπειρίες από ανάλογη συμμετοχή, οι γνώσεις αλλά και οι προσδοκίες που τρέφει ο κάθε επισκέπτης. Με τον όρο 'κοινωνικό πεδίο' ο συγγραφέας αναφέρεται στην κοινωνική ομάδα, στο πλαίσιο της οποίας συμμετέχει στο πρόγραμμα. Εδώ πρέπει να ληφθούν υπόψη οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της ομάδας αλλά και οι επαφές και οι συζητήσεις με το προσωπικό του μουσείου που είναι επιφορτισμένο με τη διεξαγωγή του εκπαιδευτικού προγράμματος. Τέλος το 'φυσικό πεδίο' ανάγεται σε ό,τι έχει σχέση με την οργάνωση του μουσειακού χώρου, την αρχιτεκτονική διακόσμηση, τη διαμόρφωση εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, τους τρόπους παρουσίασης των εκθεμάτων, το φωτισμό, τις διευκρινιστικές επιγραφές, το συνοδευτικό ενημερωτικό υλικό κ.τ.λ.¹⁹⁰

8. Κλείσιμο εκπαιδευτικού προγράμματος : Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων λόγω των δαπανών που απαιτούνται για την περάτωσή τους και της έλλειψης χρηματοδότησης πραγματοποιούνται συνήθως για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα. Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμόζονται συνήθως στο χρονικό διάστημα στο οποίο πραγματοποιούνται οι περιοδικές εκθέσεις εναλλάσσοντας το περιεχόμενο και την μορφή τους. είναι σημαντικό όμως, η λήξη ενός εκπαιδευτικού προγράμματος να αφήνει την ίδια ευχάριστη αίσθηση με την έναρξή του ενισχύοντας το κίνητρο

¹⁹⁰ Τσιάρα Σ. (2004) 'Επικοινωνιακές μέθοδοι και στρατηγικές διεύθυνσης του κοινού στα μουσεία τέχνης. Το παράδειγμα αλλάζει', στο Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας, Η Τεχνολογία στην υπηρεσία της Πολιτισμικής κληρονομιάς, Μυτιλήνη, Λέσβος (28 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 2004) σελ: 4

συμμετοχής τους σε παρόμοιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Σε αυτό το στάδιο επομένως μπορούν μέσω μιας συζήτησης να δοθούν συμβουλές από τον εκπαιδευτή προς τους εκπαιδευόμενους σχετικά με το πώς θα ικανοποιήσουν τις νέες τους μαθησιακές ανάγκες ή πως θα διευρύνουν τα ενδιαφέροντά τους.¹⁹¹

2.3.1 Ένα παράδειγμα οργάνωσης μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους

Μέσα στο πλαίσιο της προσπάθειας να στηριχτεί σε κάποια θεωρητική βάση η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ενηλίκων σε μουσεία διαμορφώθηκαν ορισμένα μοντέλα του εκπαιδευτικού αυτού σχεδιασμού. Ένα τέτοιο σημαντικό μοντέλο στο οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικά δημιουργήθηκε στο Toledo Museum of Art ως οδηγός για τον σχεδιασμό προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενήλικους.

Πίνακας επιλογών σχεδιασμού εκπαίδευσης ενηλίκων του Toledo Museum of Art

ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ	ΒΑΘΜΟΣ ΕΠΑΦΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ, ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ			
	Αυτοκατευθυνόμενη (self-directed)	Με μεγαλύτερη υποστήριξη (more sustained)	Υποστήριξη σε μεγάλο βαθμό (high involvement)	Έντονη υποστήριξη (intense sustained)

¹⁹¹ Fincham G. (2003) Museums and community learning, NIACE, lifelines in adult learning
σελ: 35-36

Επίπεδο 1 Μη μνημένος στην τέχνη, γενικός επισκέπτης	Επιδαπέδιος χάρτης του μουσείου, πληροφοριακές πινακίδες, φωτισμός, περιοδικές εκθέσεις με γενικό και διδακτικό χαρακτήρα. Εικονογραφημένα βιβλία, πρόγραμμα των δραστηριοτήτων του μουσείου, προβολή ταινιών και πληροφοριακού υλικού	Ξενάγηση (με γενικό χαρακτήρα), παρουσίαση της έκθεσης με δραματοποίηση, μουσική ποίηση, χρήση οπτικοακουστικών μέσων	Μαθήματα με γενικό χαρακτήρα και μικρή διάρκεια εργαστηριακά μαθήματα	Μαθήματα με τον επιμελητή του μουσείου
Επίπεδο 2 Επισκέπτες με κάποιο ενδιαφέρον και γνώση	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : έντυποι οδηγοί των εκθέσεων, περιοδικές εκθέσεις με συγκεκριμένο θέμα και διδακτικό χαρακτήρα, χώρος μελέτης βιβλίων σχετικά με την έκθεση	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : πιο εξειδικευμένη ξενάγηση, διάλεξη με γενικό θέμα, βιβλιοθήκη	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : διαλέξεις, μαθήματα έρευνας	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : μαθήματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, μαθήματα σε συνεργασία με κολέγιο, εκθέσεις οργανωμένες από τάξεις ενηλίκων, παραγωγή προβολών σε συγκεκριμένα αντικείμενα
Επίπεδο 3 Επισκέπτες με ιδιαίτερη γνώση και ενδιαφέρον	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : επιστημονικοί κατάλογοι των συλλογών, περιοδικές εκθέσεις σε συγκεκριμένα θέματα	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : ξενάγηση με επιστημονικό χαρακτήρα, διάλεξη σε αίθουσα με επιστημονικό θέμα	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : σεμινάρια, οργανωμένα μαθήματα	Όλα τα παραπάνω και επιπλέον : επαφή με ειδικούς συλλέκτες, καλλιτέχνες, σεμινάρια με πιστοποίηση, παραγωγή προβολών σε εξειδικευμένα θέματα

(Chobot M. E. (1989) 'Public libraries and museums' στο B. S. Merriam, P. M. Cunningham (eds) *Handbook of Adult and Continuing Education*, Jossey-Bass Publishers San Francisco, σελ : 378-379)

Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του παραπάνω πίνακα είναι το ότι κατατάσσει τους ενήλικους σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες (επίπεδα) ανάλογα με το ενδιαφέρον και τις γνώσεις τους για την τέχνη. Στο μοντέλο αυτό επομένως, τίθεται σε εφαρμογή μία από τις βασικές αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων σύμφωνα με την οποία ο αποτελεσματικός σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων προϋποθέτει τη διάγνωση των μαθησιακών τους αναγκών, των ενδιαφερόντων και των γνώσεων που ήδη κατέχουν. Έτσι στο πρώτο επίπεδο βρίσκεται ο επισκέπτης που δεν έχει ούτε ιδιαίτερο ενδιαφέρον ούτε γνώσεις σε θέματα τέχνης. Στο

δεύτερο επίπεδο υπάρχει κάποια γνώση και ενδιαφέρον όχι σε μεγάλο βαθμό για να αυξηθεί περισσότερο στο τρίτο επίπεδο. Παράλληλα οι δραστηριότητες οι οποίες προτείνονται από το Toledo Museum of Art όσον αφορά τον προγραμματισμό της εκπαίδευσης ενηλίκων χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες κάθε φορά ανάλογα με το βαθμό επαφής του επισκέπτη με την τέχνη, το προσωπικό και τις πηγές που προκαλείται μέσω αυτών των δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα η πρώτη κατηγορία 'self-directed' περιλαμβάνει δραστηριότητες και εκπαιδευτικά μέσα του μουσείου που επιτρέπουν την ελεύθερη, αυτοκατευθυνόμενη μάθηση του ενήλικου. Στη δεύτερη κατηγορία 'more-sustained' υπάρχει μεγαλύτερη εμπλοκή του προσωπικού του μουσείου στην εκπαιδευτική διαδικασία η οποία αυξάνεται διαδοχικά στις δύο επόμενες κατηγορίες 'high involvement, intense sustained'. Γενικά ο πίνακας αποτελεί μία γενική βάση για τον σχεδιασμό της εκπαίδευσης ενηλίκων σε μουσείο προτείνοντας μια ποικιλία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που μπορεί να έχουν λιγότερο ή περισσότερο άτυποι ή μη τυπικό χαρακτήρα.

3. Παραδείγματα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ενηλίκων σε μουσεία

Ο τομέας της Εκπαίδευσης Ενηλίκων σε πολλά μουσεία του εξωτερικού έχει ήδη γνωρίσει σημαντική ανάπτυξη προσφέροντας μας πολλές καινοτόμες προσπάθειες εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους. Παρακολουθώντας επομένως, ορισμένα από τα Ε.Π. ενηλίκων που προσφέρονται από μουσεία του εξωτερικού θα αντιληφθούμε το εύρος των εκπαιδευτικών αυτών δραστηριοτήτων οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης και για τα Ελληνικά μουσεία. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε και θα εξετάσουμε συγκριτικά τις εκπαιδευτικές παροχές δύο Ελληνικών μουσείων (Μουσείο Μπενάκη και Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης) προς το ενήλικο κοινό τους με σκοπό να εξετάσουμε το βαθμό στον οποίο τα Ελληνικά μουσεία έχουν αντιληφθεί την ευθύνη τους απέναντι στην Εκπαίδευση Ενηλίκων και πως δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό.

3.1 Προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε μουσεία του εξωτερικού

Πολλά είναι τα παραδείγματα μουσείων του εξωτερικού που αναπτύσσουν ενεργό ρόλο στην εκπαίδευση του ενήλικου κοινού τους μέσα από οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα(Ε.Π.). Συχνά μάλιστα τα μουσεία προσφέρουν μια μεγάλη ποικιλία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων προκειμένου να καλύψουν το ευρύ φάσμα των επισκεπτών τους. ως παράδειγμα της ποικιλίας αυτής μπορούμε να αναφέρουμε τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Ulster Museum στο Belfast την χρονική περίοδο Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1994. Συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκαν πέντε ομιλίες σχετικά με το ποδόσφαιρο, δύο εργαστήρια κατασκευής μάσκας Halloween, μια ομιλία για τις νυχτερίδες,

βραδιά ποίησης, δύο εργαστήρια τέχνης, τέσσερις δραστηριότητες με θέμα τα Χριστούγεννα, δύο συναυλίες και δύο εργαστήρια Χριστουγεννιάτικης διακόσμησης.¹⁹²

Μία από τις πιο συνηθισμένες προσεγγίσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων από τα μουσεία είναι μια σειρά διαλέξεων ή γεγονότων που συνοδεύουν την έκθεση. Ως εκπαιδευτικές δραστηριότητες των ενηλίκων που συνοδεύουν την έκθεση *Treasure Islands-Robert Louis Stevenson* στο *Royal Museum* της Σκωτίας πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις και προβολές ταινιών που είχαν ως σκοπό την διερεύνηση των ταξιδιών του συγγραφέα, το περιβάλλον και τους φίλους του στη *Hawai* και στη *Samoa*, το σπίτι του στη *Samoa* το οποίο επρόκειτο να μετατραπεί σε μουσείο, τη διερεύνηση των νότιων θαλασσών και τα αντικείμενα που προέρχονταν από τις νότιες θάλασσες το 19ο αιώνα και σήμερα. Επίσης οι ξεναγοί του μουσείου πραγματοποιούσαν δεκάλεπτη ανάγνωση έργων του *Stevenson* κάθε εβδομάδα. Τα προγράμματα αυτά προσφέρονταν δωρεάν στο κοινό.¹⁹³

Σε μερικά μουσεία τα Ε.Π. ενηλίκων απέκτησαν περισσότερο τυπικό χαρακτήρα μέσα από την οργάνωση μαθημάτων που παρέχουν τη δυνατότητα απόκτησης πιστοποιητικού. Η *National Gallery* παρείχε ένα τέτοιου είδους πρόγραμμα, μέσα από τη συνεργασία της με το *Birkbeck College* και το *University of London*, με τίτλο 'The History of Art and the Classroom'. Το πρόγραμμα αυτό απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που επιδίωκαν να διευρύνουν τις γνώσεις τους στον τομέα της Ιστορίας της Τέχνης. Το μάθημα είχε διάρκεια τρία τρίμηνα από τα οποία στα δύο πραγματοποιήθηκαν 14 απογευματινά μαθήματα τόσο στο πανεπιστήμιο όσο και στο μουσείο ενώ το τρίτο τρίμηνο προσφέρονταν για τη συγγραφή

¹⁹² Hooper-Greenhill E. 'A Museum Educator's Perspective' στο A. F. Chadwick, A. Stannett (eds), (1995) *Museums and the Education of Adults*, NIACE: The national organisation for adult learning, σελ: 53

¹⁹³ ό.π.

της διατριβής. Άλλα τέτοιου είδους οργανωμένα μαθήματα ασχολούνται με πιο εξειδικευμένα θέματα. Ως παράδειγμα θα αναφέρουμε την Walker Art Gallery η οποία σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο του Liverpool πρόσφερε δύο μέρες σε ιστορικά ζητήματα τέχνης, το Φεβρουάριο του 1995, μία μέρα στους εμπόρους του 19ου αιώνα και μία άλλη για την ασπρόμαυρη εικονογράφηση βιβλίου το 1890.¹⁹⁴

Συχνά οργανώνονται από μουσεία του εξωτερικού ειδικά προγράμματα που απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς. Μερικά μουσεία μάλιστα εντάσσουν τέτοιου είδους μαθήματα μέσα στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών τους προσφορών προς τα σχολεία. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι εκπαιδευτικοί διδάσκονται τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να χρησιμοποιήσουν το μουσείο με το πιο ωφέλιμο τρόπο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους. για το σκοπό αυτό πολλά μουσεία προσφέρουν εκπαιδευτικό υλικό στους εκπαιδευτικούς που θα τους βοηθήσει στη βαθύτερη κατανόηση της έκθεσης παρέχοντάς τους ιδέες δημιουργικής ένταξης του μουσείου στην διδακτική τους προσέγγιση.¹⁹⁵

Επιπλέον μια ιδιαίτερη κατηγορία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους ενήλικους στο χώρο του μουσείου είναι τα προγράμματα εκείνα που στοχεύουν μέσα από την εργαστηριακή τους μορφή να συμβάλλουν στην ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων. Ένα τέτοιου είδους εργαστήριο οργανώθηκε από τη Viewpoint Photography Gallery (Salford Museums and Art Gallery) με στόχο να μεταδώσει στους συμμετέχοντες τις δεξιότητες του σκοτεινού θαλάμου. Τέτοιου είδους προγράμματα με πρακτικό χαρακτήρα προσφέρονται από το Ulster Folk and Transport Museum τα οποία στοχεύουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με το ράψιμο, τη κλωστική, τη δαντέλα και το κέντημα. Και το Victoria and

¹⁹⁴ ό.π. σελ: 54

¹⁹⁵ ό.π. σελ: 55

Albert Museum στον τομέα αυτό προσφέρει μαθήματα ζωγραφικής και σχεδίου ακόμα και με τη χρήση εξειδικευμένων τεχνικών και θεμάτων.¹⁹⁶ Υπάρχουν επίσης ορισμένα εκπαιδευτικά προγράμματα ενηλίκων που οργανώνονται από το μουσείο αλλά πραγματοποιούνται εκτός του φυσικού του χώρου προκειμένου να προσεγγίσουν άτομα που δεν έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν το μουσείο ή χρειάζονται κάποια ενθάρρυνση. Το Victoria and Albert Museum διαθέτει ειδικό προσωπικό με γνώση και εμπειρία σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες με τις οποίες εργάζεται μέσα και έξω από το μουσείο. Στην Tate Gallery στο Liverpool ένα μέρος του μακροχρόνιου σχεδιασμού για την εκπαίδευση ενηλίκων περιλαμβάνει δραστηριότητες με τροφίμους του νοσοκομείου Park Lane Secure που έχουν ως στόχο την αύξηση των γνώσεων των ασθενών σε ζητήματα τέχνης του 20^{ου} αιώνα. Εργαστήρια οργανώνονται επίσης σε κοινοτικούς χώρους δίνοντας τη δυνατότητα σε άτομα που δεν είναι εξοικειωμένα με τη σύγχρονη τέχνη να συναντήσουν το προσωπικό της Tate Gallery, να πειραματιστούν με τα νέα μέσα και στη συνέχεια να επισκεπτούν τη gallery προκειμένου να συγκρίνουν τα δικά τους έργα με τα έργα της έκθεσης. Με αυτόν τον τρόπο τα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων χρησιμοποιούνται από τα μουσεία και ως μέσο διεύρυνσης του κοινού τους.¹⁹⁷

Μια άλλη κατηγορία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους αφορά τη διδασκαλία της γλώσσας και γενικότερα τον εγγραμματισμό. Σημαντικό παράδειγμα στην κατηγορία αυτή προσφέρει το Geffrye Museum στο ανατολικό Λονδίνο, μία από τις πιο φτωχές και πολιτιστικά διαφοροποιημένες περιοχές της Αγγλίας. Το Geffrye Museum έχει αναπτύξει σημαντική συνεργασία με το Hackney Community College μαζί με το οποίο οργανώνει τις εκπαιδευτικές του παροχές προς το ενήλικο

¹⁹⁶ ό.π. σελ: 53-54

¹⁹⁷ ό.π. σελ: 55

κοινό. Από το 1993, το μουσείο εργάζεται με το κολέγιο για την ανάπτυξη μιας σειράς μαθημάτων (courses). Η ιδέα που βρίσκεται πίσω από αυτά τα μαθήματα είναι η διαμόρφωση ενός νέου περιβάλλοντος για τη διδασκαλία της Αγγλικής γλώσσας σε άτομα που τη χρησιμοποιούν ως δεύτερη γλώσσα. Το μάθημα πραγματοποιείται από δύο διδάσκοντες, ένα από το κολέγιο ο οποίος έχει τις απαραίτητες δεξιότητες διδασκαλίας της γλώσσας και ένα από το μουσείο ο οποίος γνωρίζει την έκθεση. Οι ενήλικοι που συμμετέχουν σε αυτό το πρόγραμμα είναι άτομα που πρόσφατα εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία, προερχόμενοι είτε από χώρες της Ευρώπης είτε από ένα ευρύτερο γεωγραφικό χώρο που συμπεριλαμβάνει τη Σομαλία, τη Τουρκία, το Μπαγκλαντές, το Ιράκ κ.ά. πολλοί από τους συμμετέχοντες δεν έχουν ξαναεπισκεφτεί το χώρο του μουσείου και έχουν λίγη ή καθόλου γνώση της ιστορίας της Αγγλίας, έχουν ωστόσο κάποια έστω λίγη γνώση της Αγγλικής γλώσσας. Το κολέγιο πραγματοποιεί μαθήματα γλώσσας σε τέσσερα επίπεδα, πρέπει όμως οι συμμετέχοντες να έχουν ολοκληρώσει το πρώτο επίπεδο για να συμμετέχουν στα μαθήματα του μουσείου.¹⁹⁸

Το σκεπτικό που βρίσκεται πίσω από το πρόγραμμα αυτό εκμάθησης της Αγγλικής γλώσσας μέσω του μουσείου είναι το εξής : η έκθεση του μουσείου έχει πολλά αντικείμενα που φανερώνουν τον τρόπο με τον οποίο συνδέεται η ιστορία της Αγγλίας με τους άλλους πολιτισμούς. Αυτό είναι σημαντικό γιατί επιτρέπει τους εκπαιδευόμενους να αναπτύξουν δεσμούς με τη συλλογή και να κατανοήσουν τη θέση που κατείχε ο δικός τους πολιτισμός στο πλαίσιο της Αγγλικής ιστορίας. Αυτό βοηθά τους εκπαιδευόμενους να αναπτύξουν τη δική τους θέση και άποψη και να δημιουργήσουν διάλογο. Επίσης το μουσείο δεν αποτελεί τον 'αυστηρό'

¹⁹⁸ Hemming S. (1995) 'Community-Based Adult Education Programmes at the Geffrye Museum' στο A. Chadwick, A. Stannett (eds) *Museums and the Education of Adults*, NIACE, σελ: 79-80

χώρο μιας τάξης αλλά ένα ευχάριστο χώρο της καθημερινής ζωής στον οποίο τους δίνεται η δυνατότητα να επικοινωνήσουν στην Αγγλική γλώσσα προκειμένου να συνεννοηθούν. Γενικά το μουσείο μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό χώρο για την εκμάθηση μιας γλώσσας καθώς μέσα από τα αντικείμενα οι εκπαιδευόμενοι με ευχάριστο τρόπο μπορούν να μάθουν για τα ουσιαστικά (λέγοντας τι είναι), για τα επίθετα (περιγράφοντας τα αντικείμενα) και για τα ρήματα (λέγοντας τι μπορούν να κάνουν με αυτά). Επίσης λόγω της ιστορικότητας των αντικειμένων μπορεί ο διδάσκοντας να χρησιμοποιήσει και παρελθοντικούς χρόνους.¹⁹⁹

Το πρόγραμμα αυτό γνώρισε σημαντική επιτυχία καθώς κατόρθωσε όχι μόνο να ενισχύσει τους δεσμούς ανάμεσα στο μουσείο και την τοπική κοινότητα αυξάνοντας τους επισκέπτες του μουσείου αλλά και να αναδείξει διαφορετικούς τρόπους χρήσης του μουσείου.²⁰⁰

Ένα άλλο ιδιαίτερα καινοτομικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε από μουσεία του εξωτερικού αφορά τον εγγραμματισμό του ενήλικου κοινού τους. το πρόγραμμα αυτό εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας ‘Museums and Galleries Lifelong Learning Initiative’ (MGLI) που αναπτύχθηκε από το ‘Department for Education and Skills’ (DFES) στην Αγγλία. Πρόκειται για ένα πειραματικό πρόγραμμα που έχει ως σκοπό την ανάπτυξη προγραμμάτων διαβίου μάθησης σε μουσεία και gallery της χώρας.²⁰¹

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα (Ιούνιος 2002-Μάρτιος 2003) στο οποίο θα αναφερθούμε αφορά τον εγγραμματισμό ενηλίκων που χαρακτηρίζονται από χαμηλό επίπεδο γραμματοσύνης και ονομάστηκε ‘London’s Museum Club’. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος ήταν οι εξής:

¹⁹⁹ ό.π. σελ: 80

²⁰⁰ ό.π. σελ: 81

²⁰¹ Περισσότερα στοιχεία σχετικά με την πρωτοβουλία (MGLI) διατίθενται στο <http://www.clmg.org.uk>

1. να διευκολύνει άτομα με χαμηλό επίπεδο στις βασικές δεξιότητες (ανάγνωση, γραφή) να επισκέπτονται μουσεία του Λονδίνου.
2. να συμβάλλει στην ανάπτυξη των βασικών αυτών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων.
3. να αναδείξει και σε άλλα μουσεία τη σημαντική δραστηριότητα που μπορούν να αναπτύξουν για την εκπαίδευση του ενήλικου κοινού τους.
4. να βοηθήσει τους εκπαιδευόμενους να δημιουργήσουν τις δικές τους εκθέσεις που θα βασίζονται στις εμπειρίες τους κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Τα αποτελέσματα /επιδράσεις του προγράμματος συνοψίζονται ως εξής :

1. οι εκπαιδευόμενοι ανέπτυξαν τις βασικές τους δεξιότητες (ανάγνωση, γραφή), την αυτοπεποίθηση, την αυτοεκτίμηση και το κίνητρό τους για περαιτέρω μάθηση.
2. για πολλούς συμμετέχοντες η επίσκεψη διαφορετικών μουσείων είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση του ορίζοντα των δυνατοτήτων τους.
3. μέσω του προγράμματος και οι διδάσκοντες κατανόησαν τα οφέλη που μπορεί να αποδώσει η χρήση του μουσείου στο πλαίσιο της διδασκαλίας τους.
4. οι συμμετέχοντες απέκτησαν μεγαλύτερη ανεξαρτησία στη διαδικασία μάθησής τους και αυτοπεποίθηση για την άνετη μετακίνησή τους στο Λονδίνο με το μετρό.
5. οι εκπαιδευόμενοι κατανόησαν την εκπαιδευτική αξία του μουσείου αποκτώντας το κίνητρο να επισκεφτούν και άλλα μουσεία.
6. το πρόγραμμα έδωσε τη δυνατότητα σε μικρά και μεγάλα μουσεία να συνεργαστούν και να ανταλλάξουν απόψεις για επίτευξη και άλλων προγραμμάτων.²⁰²

²⁰² 'London's Museum Club' στο *What did we learn this time? The Museums and Galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) 2002-2003*, clmg department for education and skills διαθέσιμο στο <http://www.clmg.org.uk/PDFs/WDWL2.pdf>, σελ: 9-11

Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα έφτασαν τους 59 ενώ για την επίτευξή του συνεργάστηκαν 15 οργανισμοί.²⁰³

Κατά τη διάρκεια του προγράμματος οι ενήλικοι συμμετείχαν σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που οργανώνονταν από μικρά μουσεία ενώ με τη βοήθεια του προσωπικού του μετρό του Λονδίνου επισκέπτονταν και άλλα μεγαλύτερα μουσεία. Για την επίτευξη του προγράμματος μάλιστα προηγήθηκε επιμόρφωση του προσωπικού του μουσείου όσον αφορά την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων στους ενήλικους. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν στα μουσεία ποίκιλαν. Στο Cumimg Museum για παράδειγμα οι εκπαιδευόμενοι είχαν τη δυνατότητα να πιάσουν αντικείμενα που χρονολογούνταν πριν από εκατοντάδες χρόνια και να διατυπώσουν τη δική τους άποψη σχετικά με το υλικό από το οποίο ήταν κατασκευασμένα και πως χρησιμοποιούνταν. Μέσα από τις συζητήσεις αυτές σχετικά με τα αντικείμενα ανέπτυξαν τις δεξιότητες της έκφρασής τους, προσπαθώντας να περιγράψουν τα σχήματα, τα χρώματα, τα υλικά και τη χρήση των αντικειμένων. Η εμπειρία τους αυτή τους εξώθησε στη συγγραφή ιδιαίτερα εκφραστικών κειμένων μετά το τέλος της επίσκεψής τους.²⁰⁴

Τέλος μία ακόμα μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος ήταν το «παίξιμο ρόλων». Συγκεκριμένα στο Gunnersbury Park οι συμμετέχοντες φόρεσαν κοστούμια και υποδύθηκαν κάποιο συγκεκριμένο ρόλο στο ιστορικό σπίτι. Ο εκπαιδευτής πραγματοποίησε συγκρίσεις με τα γνωρίσματα που είναι απαραίτητα για εργασία στη σύγχρονη εποχή ενώ ταυτόχρονα τους δίδαξε τον τρόπο με τον οποίο

²⁰³ Συνεργάστηκαν : London Museums Archives and Libraries (LMAL), Southwark College, Cumimg Museum, London's Transport Museum, London Underground, Museum of London, Ragged School Museum, Tower Hamlets College, Gunnersbury Park Museum, West Ealing College, National Portrait Gallery, City Lit, University of Westminster, Freelance Project Manager.

²⁰⁴ 'London's Museum Club' στο *What did we learn this time? The Museums and Galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) 2002-2003*, clmg department for education and skills διαθέσιμο στο <http://www.clmg.org.uk/PDFs/WDWL2.pdf>, σελ: 13

μπορούν να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα παρά τις δυσκολίες που εμφάνισε κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής του λόγω της πολυπλοκότητας που το χαρακτηρίζει, γνώρισε σημαντική επιτυχία και βραβεύτηκε με 1000£ από τη NIACE (The National Institute for Adult Continuing Education).²⁰⁵

Το πρόγραμμα με το οποίο θα ασχοληθούμε στη συνέχεια σχετίζεται με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση των ενηλίκων και πραγματοποιήθηκε στο Victoria and Albert Museum. Πρόκειται για το 'Mughal Tent Project' που άρχισε να οργανώνεται από το Δεκέμβριο του 1991 και ολοκληρώθηκε το 1996. Το πρόγραμμα αυτό επικεντρώθηκε στη Nehru Gallery με σκοπό να προσεγγίσει γυναίκες της Ασίας μέσω των δεξιοτήτων τους στην υφαντική. Αποφασίστηκε να κατασκευάσουν οι γυναίκες που θα συμμετείχαν μία Mughal σκηνή²⁰⁶ εξαιτίας του συμβολισμού της που συνδέεται με τη μετανάστευση και γίνεται κατανοητός από όλους. Οι γυναίκες θα χρησιμοποιούσαν μεθόδους κεντήματος αλλά και ζωγραφική, κολάζ κ.ά. συνδυάζοντας τις παραδοσιακές τεχνικές με νέες και ανταλλάσσοντας απόψεις και γνώσεις μεταξύ τους. Τα εκθέματα της Nehru Gallery αποτελούσαν την έμπνευσή τους γι' αυτό και το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς πραγματοποιήθηκε στο χώρο του μουσείου. Μέσα από αυτό πρόγραμμα δίνονταν η δυνατότητα σε ένα κοινωνικά αποκλεισμένο τμήμα του πληθυσμού να αξιοποιήσει το χώρο του μουσείου, να κατανοήσει τη χρησιμότητά του αλλά και να συμμετέχει ενεργά στην οργάνωσή του. Ταυτόχρονα οι γυναίκες από την Ασία μέσα από την κατασκευή μιας σκηνής Mughal που θα αποτελούσε έκθεμα του

²⁰⁵ ό.π. σελ: 14

²⁰⁶ Πρόκειται για παραδοσιακό είδος σκηνών της Ασίας που διακοσμούνταν με διάφορες μορφές κεντήματος και συνιστά βασικό έργο της Ισλαμικής τέχνης.

μουσείου απέκτησαν αυτοπεποίθηση για τις ικανότητές τους αλλά και για την πολιτισμική τους διαφορετικότητα.²⁰⁷

Ένα άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων που αναπτύχθηκε μέσα στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας Museums and Galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) και ως σκοπό του την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι το 'Museum Fever'. Τρεις είναι οι φορείς που συνεργάστηκαν για την πραγμάτωσή του, το Salford Museum and Art Gallery, το North West Museum Service και το Salford Foyer²⁰⁸ κατά τη χρονική περίοδο 2000-2002. οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα ήταν άτομα ηλικίας 16-25 ετών που κατοικούν στο Salford Foyer. Σκοπός του προγράμματος ήταν:

4. να ενθαρρύνουν νέα, κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα στην ενεργή συμμετοχή τους σε δραστηριότητες του τοπικού μουσείου.
5. να αναδείξουν τα μουσεία ως προσβάσιμους χώρους για όλους στους οποίους μπορούν να καλλιεργήσουν δεξιότητες.

Οι επιδράσεις /αποτελέσματα του προγράμματος συνοψίζονται ως εξής:

1. τα νέα άτομα που συμμετείχαν ανέπτυξαν μία ευνοϊκή στάση απέναντι σε διαδικασίες μάθησης.
2. οι συμμετέχοντες ανέπτυξαν την αυτοπεποίθησή τους ενώ ταυτόχρονα απέκτησαν νέες δεξιότητες.
3. το προσωπικό του μουσείου απέκτησε μεγαλύτερη εμπειρία στη συναναστροφή του με νέα άτομα.²⁰⁹

²⁰⁷ Akbar S. (1995) 'Multicultural Education : The Mughal Tent Project at the Victoria nad Albert Museum' στο A. Chadwick, A. Stannett (eds) *Museums and the Education of Adults*, NIACE: The national organisation for adult learning, σελ: 84-91

²⁰⁸ Τα Foyers αποτελούν χώρους που προσφέρουν διαμονή, υποστήριξη, επιμόρφωση σε νέα άτομα 16-25 ετών που μεγάλωσαν σε δυσμενή περιβάλλοντα. Υπάρχουν 115 Foyers σε όλη την Αγγλία που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε περίπου 5000 νέους ανθρώπους.

²⁰⁹ 'Social Inclusion, Museum Fever!' στο *What did we learn ? The museums and galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) 2000-2002*, clmg department for education and skills διαθέσιμο στο <http://www.clmg.org.uk/PDFs/WDWL.pdf>, σελ: 16

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του προγράμματος είναι ότι οι μαθησιακοί στόχοι δεν τέθηκαν εξ αρχής από τους υπεύθυνους του μουσείου αλλά προέκυψαν από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους ύστερα από την επίσκεψή τους στο Salford Museum and Art Gallery και σε ορισμένα άλλα μουσεία. Συγκεκριμένα η ομάδα αποφάσισε να σχεδιάσει μια ιστοσελίδα, γι' αυτό συνεργάστηκε μαζί τους ένας ειδικός. Επίσης οργάνωσαν και εκτέλεσαν εκπαιδευτική δραστηριότητα που απευθύνονταν σε οικογένειες με ιδιαίτερη επιτυχία.²¹⁰

Επιπλέον μια άλλη σημαντική ομάδα ανθρώπων για την οποία οργανώθηκε πρόγραμμα μουσειακής εκπαίδευσης από την Museums and Galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) είναι οι υπερήλικες. Στο πρόγραμμα με τίτλο 'Making Memories' το οποίο οργανώθηκε από μία ομάδα εννέα συνεργατών²¹¹ κατά το 2000-2002 συμμετείχαν 162 υπερήλικες που αποτελούσαν μέλη μιας ομάδας τέχνης στο Graves Art Gallery. Τα άτομα αυτά επεδίωκαν μέσα από το ενδιαφέρον τους για την τέχνη να αναπτύξουν τις καλλιτεχνικές δεξιότητες που ήδη είχαν και να αποκτήσουν νέες. Οι στόχοι του προγράμματος ήταν :

1. να αναδείξει νέες εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τους υπερήλικες.
2. να συμβάλλει στην ανάπτυξη νέων καλλιτεχνικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων.
3. να δημιουργήσει ένα νέο κοινό για το μουσείο.

Οι επιδράσεις /αποτελέσματα του προγράμματος συνοψίζονται ως εξής:

1. οι υπερήλικες συμμετέχοντες ανέπτυξαν νέα καλλιτεχνικές δεξιότητες.

²¹⁰ ό.π. σελ: 18

²¹¹ Συνεργάστηκαν για το πρόγραμμα : Yorkshire Museums Council (YMC), Sheffield Galleries and Museums Trust, Waterways Trust, Doncaster Museum Service, Age Concern, Agewell, Localday care centres, Local Libraries, Clifton Park Museum.

2. το μουσείο ανέπτυξε αποτελεσματικές τεχνικές για την εκπαίδευση υπερήλικων ατόμων.
3. οι υπερήλικες πρόσφεραν τις αναμνήσεις και τις γνώσεις τους εμπλουτίζοντας τις συλλογές του μουσείου.²¹²

Μια βασική εκπαιδευτική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος αφορά την κατασκευή κουτιών που περιέχουν αντικείμενα που στοχεύουν στην ενεργοποίηση της ανάμνησης. Μέσα από την επαφή με τα αντικείμενα του παρελθόντος οι συμμετέχοντες μοιράζονταν τις δικές τους εμπειρίες παρουσιάζοντας μια πιο ζωντανή εικόνα των αντικειμένων. Επίσης οι εκπαιδευόμενοι μέσα από την συνεργασία τους με εξειδικευμένο προσωπικό ανέπτυξαν θετική σχέση με τη σύγχρονη τεχνολογία μέσα από μαθήματα που αφορούν τη 'διόρθωση' παλιών φωτογραφιών με τη βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο διαμορφώθηκε ένα αξιολογικό αρχείο φωτογραφιών το οποίο μαζί με άλλα αντικείμενα αποτέλεσε τον κορμό μιας έκθεσης. Οι εκπαιδευόμενοι επίσης, χρησιμοποιώντας τις νέες τους δεξιότητες συνέβαλαν στη συγγραφή ενημερωτικού κειμένου και στη δημιουργία των posters της έκθεσης μεταμορφώνοντας το μουσείο όχι μόνο σε χώρο τον οποίο μπορούν να κατανοήσουν αλλά και σε χώρο στον οποίο μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους.²¹³

Ιδιαίτερα μεγάλη είναι η δημιουργία των εκπαιδευτικών προσφορών για τους ενήλικους του Μουσείου του Λονδίνου. Πολλά από τα προγράμματα πραγματοποιούνται σε συνεργασία με άλλους οργανισμούς συμβάλλοντας στη δημιουργία οργανωμένων δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικές παροχές περιλαμβάνουν ξεναγήσεις και διαλέξεις στους εκθεσιακούς χώρους, προγράμματα σε συνεργασία με

²¹² 'Older Learners, Making Memories' στο *What did we learn ? The museums and galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) 2000-2002*, clmg department for education and skills διαθέσιμο στο <http://www.clmg.org.uk/PDFs/WDWL.pdf>, σελ: 28

²¹³ ό.π. σελ: 30-31

κολέγια και πανεπιστήμια του Λονδίνου αλλά και ειδικά επιμορφωτικά μαθήματα για εκπαιδευτικούς. Όλα τα προγράμματα αυτά χαρακτηρίζονται από το μουσείο ως προγράμματα διαβίου μάθησης.²¹⁴

Μέσα από τη μελέτη των εκπαιδευτικών αυτών προγραμμάτων διαπιστώνουμε το σημαντικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το μουσείο στην Εκπαίδευση Ενηλίκων μέσω δραστηριοτήτων που έχουν περισσότερο μη τυπικό χαρακτήρα. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους ενήλικους που έχουν οργανωθεί από μουσεία του εξωτερικού χαρακτηρίζονται από ποικιλία και ποιότητα αναδεικνύοντας τη σημασία που αποδίδουν αυτά τα μουσεία στην ολόπλευρη ανάπτυξη του εκπαιδευτικού τους ρόλου. Τέτοιου είδους εκπαιδευτικές δραστηριότητες μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης και πρότυπο ως προς τις θεματικές τις οποίες ανέπτυξαν αλλά και ως προς τον τρόπο οργάνωσής τους και για τα μουσεία της Ελλάδας.

3.2 Προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων σε δύο Ελληνικά μουσεία

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση των εκπαιδευτικών προσφορών Ελληνικών μουσείων προς το ενήλικο κοινό τους προκειμένου να διαπιστώσουμε κατά πόσο το μουσείο στη χώρα μας γίνεται αντιληπτό ως χώρος εκπαίδευσης ενηλίκων αλλά και αν οι προσπάθειες που ήδη πραγματοποιούνται στον τομέα αυτό είναι οργανωμένες λαμβάνοντας υπόψη τόσο τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του μουσείου όσο και τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων. Επομένως η μέθοδος που έχει επιλεγεί για την εκπόνηση της έρευνας είναι η σύγκριση περιπτώσεων (case-oriented comparison) των εκπαιδευτικών προγραμμάτων δύο ελληνικών μουσείων που αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα με βάση το έργο που ήδη προσφέρουν στο χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Πρόκειται για το

²¹⁴ Museum of London : Learning Framework, σελ: 7

Μουσείο Μπενάκη και το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΚΜΣΤ). Αρχικά θα παραθέσουμε τις εκπαιδευτικές προσφορές και των δύο μουσείων προς το ενήλικο κοινό τους ενώ στην συνέχεια θα εξετάσουμε συγκριτικά την οργάνωση των προγραμμάτων αυτών επί χάρτου μέσα σε ένα συγκεκριμένο συγκριτικό πλαίσιο με σκοπό να διαπιστώσουμε τόσο την προσφορά τους όσο και τυχόν μειονεκτήματα και ελλείψεις.

3.2.1 Μουσείο Μπενάκη

Το μουσείο Μπενάκη²¹⁵ συγκαταλέγεται στις μεγάλες εκείνες δωρεές οι οποίες αύξησαν τα περιουσιακά στοιχεία του κράτους ενώ ταυτόχρονα είναι και ο παλαιότερος μουσειακός οργανισμός που λειτουργεί στην Ελλάδα ως ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου. Με τις εκτεταμένες ενότητες των εκθεμάτων του οι οποίες καλύπτουν περισσότερους από ένα πολιτιστικούς τομείς, αλλά και τη γενικότερη λειτουργία του, η οποία εξυπηρετεί περισσότερες από μία κοινωνικές ανάγκες, το Μουσείο Μπενάκη προσφέρει ένα μοναδικό ίσως υπόδειγμα σύνθετης δομής μέσα στο ευρύτερο πλέγμα των μουσειακών ιδρυμάτων της Ελλάδας.

Η ενότητα των συλλογών του μουσείου συγκροτείται από πολλές επιμέρους κατηγορίες με πάνω από 33.000 έργα, τα οποία καταγράφουν το χαρακτήρα του ελληνικού κόσμου στο θεαματικό πανόραμα της χρονικής του διαδρομής : από την αρχαιότητα και την εποχή της Ρωμαϊκής κυριαρχίας ως τη μεσαιωνική περίοδο του Βυζαντίου, από την πτώση της Κωνσταντινούπολης, την περίοδο της φραγκικής και οθωμανικής κατοχής ως την έκρηξη του αγώνα της Ανεξαρτησίας το 1821 και από την περίοδο της διαμόρφωσης του νέου Ελληνικού κράτους ως το 1922, τη χρονιά εκείνη που σημαδεύει τη Μικρασιατική Καταστροφή.²¹⁶

²¹⁵ Βασιλίσσης Σοφίας 17 (κεντρικό κτίριο) Συνομιλία με την κ. Μπελεσιώτη, Υπεύθυνη Κέντρου Διαβίου Μάθησης του Μουσείου Μπενάκη.

²¹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το Μουσείο Μπενάκη και τις συλλογές του βλέπε στην ιστοσελίδα του μουσείου <http://www.benaki.gr>

Το πλήθος αυτών των συλλογών του μουσείου αξιοποιείται από εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται τόσο στο μαθητικό-ανήλικο κοινό όσο και στους ενήλικους. Όλες οι πληροφορίες τις οποίες θα παραθέσουμε σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική του μουσείου και τις εκπαιδευτικές του προσφορές προς τους ενήλικους αντλήθηκαν μέσα από την επικοινωνία (τηλεφωνική και μέσω e-mail) με την κ. Μπελεσιώτη, υπεύθυνη του Κέντρου Διαβίου Μάθησης του μουσείου.

Στο Μουσείο Μπενάκη άρχισαν ήδη από το 1978 να εφαρμόζονται από το τμήμα εκπαιδευτικών προγράμματα για παιδιά. Από το 1988 προστέθηκαν προγράμματα για ενήλικους με καλλιτεχνικά εργαστήρια. Στόχος τους ήταν η ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα τέχνης, η επαφή με το μουσείο, η καλλιέργεια του καλλιτεχνικού αισθητηρίου, η δημιουργικότητα.

Ειδικότερα σεμινάρια ενηλίκων λειτούργησαν από την περίοδο :

1988-9 : 'Η τεχνική της βυζαντινής αγιογραφίας – φορητή εικόνα' (συνεχίζεται ως σήμερα)

1989-0 : 'Κόσμημα : φόρμα – τεχνική' (συνεχίζεται ως σήμερα)

2000-1 : 'Γλυπτική – η τεχνική του ανάγλυφου' και 'Γλυπτική – η τεχνική του ολόγλυφου' (συνεχίζονται ως σήμερα)

2001-2 : 'Η τεχνική της εγκαυστικής' (συνεχίζεται ως σήμερα)

2003-4 : 'Η τεχνική της τοιχογραφίας' (συνεχίζεται ως σήμερα)

2003-4 : 'Μικρογραφία χειρογράφων' (σταμάτησε το 2005)

2005 : 'Η τεχνική του ψηφιδωτού' (συνεχίζεται ως σήμερα)

Το Σεπτέμβριο του 2005 τα σεμινάρια ενηλίκων αποσπώνται από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, που απευθύνεται πλέον μόνο σε παιδιά, και δημιουργείται έτσι το Κέντρο Διαβίου Μάθησης, τμήμα του Μουσείου Μπενάκη. Η φιλοσοφία της διαβίου μάθησης στο Μουσείο Μπενάκη συνοψίζεται έτσι όπως το παρουσιάζουν τα διαφημιστικά του : 'Ποτέ δεν είναι αργά για να ξεκινήσεις. Να αποκτήσεις νέα ενδιαφέροντα,

να γνωρίσεις καινούριους ανθρώπους, να γεμίσεις το χρόνο σου με κάτι διαφορετικό. Το Μουσείο Μπενάκη, στο πλαίσιο της Διαβίου μάθησης, διοργανώνει σεμινάρια ενηλίκων για αρχάριους και προχωρημένους. Πηγή έμπνευσης οι συλλογές του, θα σου επιτρέψουν να νιώσεις και εσύ τη χαρά τη δημιουργίας και να μάθεις για θέματα που σε ενδιαφέρουν’.

Με τη λειτουργία του Κέντρου οργανώθηκαν τα σεμινάρια²¹⁷ :

- ✓ Εισαγωγή στη ζωγραφική
- ✓ Γνωριμία με τη χαρακτηριστική
- ✓ Η τεχνική της υαλογραφίας (βιτρό)
- ✓ Εικονογράφηση παιδικού βιβλίου
- ✓ Αφήγηση λαϊκού παραμυθιού
- ✓ Ασκήσεις δημιουργικής έκφρασης
- ✓ Χαρτί, πανί, ξύλο. Η δημιουργία μιας κούκλας.
- ✓ Χαρτί, πανί, ξύλο. Η δημιουργία μιας μαριονέτας.

Τα σεμινάρια αυτά, τα οποία σχετίζονται πάντα με τις συλλογές του μουσείου, οργανώνονται σε όλα σχεδόν τα κτήρια του μουσείου και πραγματοποιούνται από καλλιτέχνες ειδικευμένους στο αντικείμενο του κάθε σεμιναρίου με πολυετή πείρα. Η προσέγγιση του κοινού γίνεται μέσα από τα ΜΜΕ. Για τη συμμετοχή στα σεμινάρια κρίνεται απαραίτητη η καταβολή διδάκτρων η οποία κυμαίνεται ανάλογα με την περίπτωση από 300€ έως 420€. Η συμμετοχή δεν ξεπερνάει τα 16 άτομα και τηρείται απόλυτη σειρά προτεραιότητας για την εγγραφή. Η συνήθης διάρκεια των σεμιναρίων είναι μία φορά την εβδομάδα από 2 έως 4 ώρες για 2 έως 4 μήνες, ανάλογα με το σεμινάριο.

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της περιόδου 2004-2005 το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων ήταν ως προς το φύλο,

²¹⁷ Αναλυτικό πρόγραμμα των σεμιναρίων του Κέντρου Διαβίου Μάθησης παρατίθεται στο Παράρτημα.

γυναίκες (87%), ως προς την ηλικία 40-49 χρονών (27,5%) και ως προς το μορφωτικό επίπεδο, πτυχιούχοι ανώτερης ή ανώτατης σχολής (47,8%).

3.2.2 Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΚΜΣΤ)

Το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης²¹⁸ (ΚΜΣΤ) το οποίο στεγάζεται στο χώρο της μονής Λαζαριστών και στην αποθήκη Β1 στο λιμάνι είναι γνωστό κυρίως εξαιτίας της μόνιμης συλλογής του, συλλογής Κωστάκη. Η συλλογή Κωστάκη απαρτίζεται από 1275 έργα τέχνης, πίνακες ζωγραφικής, σχέδια, κατασκευές, κεραμικά σημαντικών καλλιτεχνών της Ρωσικής Πρωτοπορίας, μιας από τις πιο ενδιαφέρουσες περιόδους της παγκόσμιας τέχνης που άνθισε στις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Η αγορά της συλλογής πραγματοποιήθηκε από το Ελληνικό δημόσιο το Μάρτιο του 2000.²¹⁹

Η μόνιμη συλλογή του ΚΜΣΤ περιλαμβάνει επίσης ένα σημαντικό αριθμό έργων ζωγραφικής και γλυπτικής Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών (γύρω στα 200) που δωρίθηκαν από τον Ο.Π.Ε.Θ. καθώς και έργα σπουδαίων καλλιτεχνών της σύγχρονης τέχνης οι οποίοι θέλησαν να δωρίσουν τα έργα τους στο μουσείο, κυρίως με αφορμή τη διοργάνωση κάποιας έκθεσης όπως είναι ο Κρις Γιαννάκος, ο Στυλιανός Αντωνάκος αλλά και μεμονωμένα όπως τα έργα του Γ. Βακαλό τα οποία δώρισε στο μουσείο η Καθλίν Βακαλό.

Σημαντική δραστηριότητα έχει αναπτύξει το ΚΜΣΤ και όσον αφορά τον εκπαιδευτικό του ρόλο μέσα από προγράμματα που οργανώνονται με αφορμή τις περιοδικές του εκθέσεις. Οι πληροφορίες οι οποίες ακολουθούν σχετικά με την εκπαιδευτική του πολιτική και τις εκπαιδευτικές του προσφορές προς το ενήλικο κοινό προέρχονται από

²¹⁸ Κολοκοτρώνη 21, Μονή Λαζαριστών & Αποθήκη Β1(Λιμάνι). Συνομιλία με την κ. Τσιάρα, Επιμελήτρια Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης και υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου.

²¹⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη συλλογή Κωστάκη και το ΚΜΣΤ βλέπε στην ιστοσελίδα του μουσείου <http://www.greekstatemuseum.com>

συνομιλία και παροχή ενημερωτικού υλικού από την κ. Τσιάρα, επιμελήτρια και υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου.

Το ΚΜΣΤ από την χρονιά της λειτουργίας του με την έκθεση 'Πρωτοπορία, Αριστουργήματα της Συλλογής Κωστάκη' έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στα εκπαιδευτικά προγράμματα και τη γενικότερη εκπαιδευτική διάσταση των εκθέσεων και των υπόλοιπων δραστηριοτήτων του. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στα εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται στο μαθητικό κοινό για τα οποία ενημερώνονται οι Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κάθε νομού της χώρας με έντυπο πληροφοριακό υλικό. Απώτερος στόχος των εκπαιδευτικών αυτών προγραμμάτων είναι η σταδιακή καλλιέργεια ενός ώριμου κοινού που θα εξοικειωθεί με τις βασικές αρχές της σύγχρονης τέχνης, ενός κοινού που θα ξέρει να 'βλέπει' και να αποκωδικοποιεί την τέχνη. Το κοινό αυτό σήμερα είναι σχετικά περιορισμένο και ο κοινωνικό ρόλος του μουσείου είναι να το διευρύνει 'επενδύοντας' στους μελλοντικούς θεατές που θα επισκέπτονται συνειδητά το μουσείο με συγκεκριμένες απαιτήσεις και προσδοκίες.

Το μουσείο όμως δεν απευθύνεται μόνο σε μαθητές Δημοτικού - Γυμνασίου -Λυκείου αλλά παρέχει σημαντικές εκπαιδευτικές προσφορές και προς το ενήλικο κοινό του. Στους εκθεσιακούς του χώρους γίνονται πανεπιστημιακά μαθήματα (από τη σχολή Καλών Τεχνών, Φιλοσοφική σχολή κ.ά.), ξεναγούνται διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (π.χ. παλιννοστούντες, άτομα με ειδικές ανάγκες κτλπ).ένα πειραματικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που οργανώθηκε για νέους ηλικίας 15 – 20 ετών με νοητική στέρηση δείχνει την ευαισθησία του μουσείου απέναντι στη συγκεκριμένη ομάδα κοινού.

Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε στις 4 – 4 - 2003 στον εκθεσιακό χώρο του ΚΜΣΤ στο πλαίσιο της έκθεσης 'Η κατάκτηση του αέρα. Μια περιπέτεια στην τέχνη του 20^{ου} αιώνα' και σχεδιάστηκε από τις υπευθύνους των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου κ. Συραγώ Τσιάρα και κ. Κατερίνα Μαυρομιχάλη σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς του Εργαστηρίου Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Κιλκίς και τη σύμβουλο φιλολόγων του Νομού Κιλκίς, κ. Σοφία Χαλκίδου.

Οι συμμετέχοντες (14 στο σύνολο) απασχολήθηκαν στο μουσείο για 2 περίπου ώρες. Μετά από μία σύντομη περιήγηση στον εκθεσιακό χώρο χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες και με την επίβλεψη και ενθάρρυνση των εκπαιδευτικών τους ασχολήθηκαν με συγκεκριμένες εικαστικές δραστηριότητες. Ο διαχωρισμός έγινε με κριτήριο τη διαφορετικότητα που αντιμετώπιζαν οι περιπτώσεις τους (βαθμός νοητικής στέρησης, κινητικά προβλήματα, δυσλεξία, ψυχικά σύνδρομα), τις ικανότητές τους, την προηγούμενη εμπειρία τους από εικαστικές ενασχολήσεις στο χώρο του εργαστηρίου και τη δυνατότητα τους να ανταποκριθούν σε ορισμένα προδιαγεγραμμένα πλαίσια. Οι δραστηριότητες ποίκιλλαν από απλή ζωγραφική αποτύπωση θεμάτων εμπνευσμένων από την έκθεση με παστέλ, την πρωτότυπη δημιουργία κολάζ με υλικά που διατέθηκαν από το μουσείο, ως τη συμπλήρωση μιας εικόνας με την μορφή παζλ.

Η προετοιμασία του υλικού όπως και ο γενικότερος σχεδιασμός και η διεξαγωγή του προγράμματος έγινε από τις υπευθύνους των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του ΚΜΣΤ με τη συνεχή συνεργασία των εκπαιδευτών του εργαστηρίου του Κιλκίς (κ. Μπαχτσέ, κ. Χολέβα, κ. Λιάκα) σε όλα τα στάδια της προετοιμασίας του προγράμματος. Υπήρξε ενεργής υποστήριξη και ενθάρρυνση των συμμετεχόντων από τους συνοδούς καθηγητές και η συμμετοχή τους κρίθηκε ιδιαίτερα ωφέλιμη κατά τη διεξαγωγή του προγράμματος. Μέσα από το πρόγραμμα αυτό

ενθαρρύνθηκε η προσωπική συμμετοχή του κάθε εκπαιδευόμενου, η ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων, των επιθυμιών και των εντυπώσεών τους μέσω της συζήτησης, της ανταλλαγής απόψεων και της ανάδειξης της ατομικής ιδιαιτερότητας του καθενός.

Μια άλλη εκπαιδευτική δράση του μουσείου προς το ενήλικο κοινό του είναι σεμινάρια και διαλέξεις τα οποία όμως απευθύνονται σε κοινό πιο εξειδικευμένων απαιτήσεων, όπως είναι οι μεταπτυχιακοί φοιτητές, η ακαδημαϊκή κοινότητα και όσοι έχουν ειδικό ενδιαφέρον για θεωρητικά ζητήματα της σύγχρονης τέχνης.

Εδώ εντάσσονται τα δύο Διεθνή Επιστημονικά Συμπόσια που οργανώθηκαν από το μουσείο. Το πρώτο με τίτλο 'Κινήματα του Μοντερνισμού και Βυζαντινή Τέχνη' πραγματοποιήθηκε στις 11 – 16 Μαρτίου 2002 σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο της νότιας Καλιφόρνιας και τον καθηγητή John Bowlt. Τις εργασίες του συμποσίου παρακολούθησαν 35 μεταπτυχιακοί φοιτητές από διαφορετικά, αν και συγγενή, γνωστικά πεδία των ανθρωπιστικών σπουδών, όπως η Ιστορία της Τέχνης, η Βυζαντινή Τέχνη και η Αρχαιολογία, η Μουσειολογία και η ψυχολογία. Οι διοργανωτές κατάρτισαν ένα σύνθετο πρόγραμμα δραστηριοτήτων το οποίο περιλάμβανε επιστημονικές εισηγήσεις, εξέταση και ανάλυση πολλών έργων τέχνης που προέρχονται από τη συλλογή Κωστάκη, αλλά και επισκέψεις σε μουσεία, εκθεσιακούς χώρους και βυζαντινά μνημεία.²²⁰

Το συμπόσιο πραγματοποιήθηκε σε ένα ιδιαίτερα φιλικό και γόνιμο κλίμα, όπου φοιτητές και καθηγητές είχαν τη δυνατότητα να

²²⁰ Εισηγήσεις έγιναν από τους J. Bowlt, N. Misler, N. Χατζηδάκη, N. Πανσελήνου, E. Βαρέλα ενώ επίσης πραγματοποιήθηκε ξενάγηση από τον διευθυντή του μουσείου κο. Μιλτιάδη Παπανικολάου στην έκθεση και στο αρχείο της συλλογής Κωστάκη με διευκρινιστικές πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του συλλέκτη από την κόρη του, κ. Αλίκη Κωστάκη. Ξεναγήσεις έγιναν και από τον κο. Αναστάσιο Αντώνη στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και τον κο. Αριστοτέλη Μέντζο στην Αγία Σοφία και τον Όσιο Δαυίδ.

ανταλλάξουν εμπειρίες και εκτιμήσεις και να προβληματιστούν από κοινού για τις δυνατότητες αξιοποίησης της Συλλογής Κωστάκη κι του πολύτιμου περιεχομένου της.

Το Δεύτερο Διεθνές Συμπόσιο 'Κινήματα του Μοντερνισμού και Βυζαντινή παράδοση' πραγματοποιήθηκε στις 18 – 23 Νοεμβρίου 2002. αυτή τη φορά η συμμετοχή των φοιτητών και των εισηγητών διευρύνθηκε καθώς πήραν μέρος 11 φοιτητές από το Instituto Universitario Orientale του Πανεπιστημίου της Νάπολης, 2 φοιτητές από το Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου, 16 φοιτητές από το Τμήμα Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων καθώς και 6 φοιτητές από το Ιστορικό – Αρχαιολογικό τμήμα του Α.Π.Θ. Εισηγήσεις πραγματοποιήθηκαν από τους J. Bowlt, N. Misler, N. Adaskina, L. Iovleva, N. Παπανικολάου, Α. Κωστάκη, Ε. Βαρέλλα, Σ. Τσιάρα. Μέσω των εισηγήσεων παρουσιάστηκε αναλύθηκε το έργο καλλιτεχνών της Ρώσικης Πρωτοπορίας και τίχτηκαν ζητήματα που αφορούν στις καταβολές των κινημάτων του Ευρωπαϊκού Μοντερνισμού, την επίδραση της Βυζαντινής παράδοσης και τη χημική ανάλυση και σύσταση των χρωστικών ουσιών. Οι συμμετέχοντες και πάλι ξεναγήθηκαν στο χώρο του μουσείου, σε Βυζαντινές εκκλησίες της Θες /νίκης και στον αρχαιολογικό χώρο της Βεργίνας.

Παράλληλα σε όλη τη διάρκεια του έτους πραγματοποιούνται στο χώρο του μουσείου κύκλοι διαλέξεων πάνω σε θέματα που σχετίζονται με τις περιοδικές εκθέσεις ή τη μόνιμη συλλογή (Συλλογή Κωστάκη). Η ενημέρωση για τις διαλέξεις αυτές; Γίνεται μέσω ενημερωτικού υλικού που διατίθενται στο μουσείου και μπορούν να παρακολουθήσουν τις διαλέξεις αυτές δωρεάν όλοι όσοι παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για ζητήματα που αφορούν τη σύγχρονη τέχνη.²²¹

²²¹ Ενδεικτικά παραθέτουμε στο Παράρτημα το πρόγραμμα των διαλέξεων που πραγματοποιήθηκαν με αφορμή την έκθεση 'Πρωτοπορία, Αριστουργήματα της Συλλογής Κωστάκη'.

3.3 Συγκριτική αποτίμηση των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων για ενηλίκους του Μουσείου Μπενάκη και του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης

Στο υποκεφάλαιο που ακολουθεί θα πραγματοποιηθεί σύγκριση της οργάνωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων επί χάρτου για το ενήλικο κοινό των παραπάνω μουσείων και κριτική τους εξέτασή προκειμένου να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο τα δύο αυτά μουσεία αντιλαμβάνονται τον εκπαιδευτικό τους ρόλο προς το ενήλικο κοινό αλλά και η ποιότητα των εκπαιδευτικών αυτών προσφορών τους. Η συγκριτική αυτή αποτίμηση θα γίνει βάσει των εξής συγκριτικών μονάδων : Χαρακτήρας των εκπαιδευτικών προσφορών, Τύπος εκπαιδευτικών προγραμμάτων, Στόχοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, Χώρος πραγμάτωσης των προγραμμάτων, Εμπειρία εκπαιδευτών-Προσόντα και πιστοποιημένες δεξιότητες, τρόποι πρόσληψης, καθεστώς εργασίας, Διάρκεια των εκπαιδευτικών προσφορών στον χρόνο, Αξιολόγηση της ποιότητας των προγραμμάτων, Πιστοποίηση, Συνεργασίες-Δίκτυα με άλλα μουσεία ή / και εκπαιδευτικούς οργανισμούς.

Χαρακτήρας των Εκπαιδευτικών προσφορών

Μια βασική μονάδα σύγκρισης των Εκπαιδευτικών αυτών προσφορών συνιστά η προσβασιμότητά τους από το κοινό των ενηλίκων κατά πόσο δηλαδή ο χαρακτήρας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι 'ανοιχτός' ή 'κλειστός' προς το ευρύ κοινό. Τα συγκεκριμένα μουσεία επιδιώκουν μέσα από τα προγράμματα που διοργανώνουν τη συμμετοχή ενός διευρυμένου κοινού σε αυτά ή μήπως απευθύνονται σε μια κλειστή ομάδα ατόμων περιορίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο τον Εκπαιδευτικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το μουσείο προς τους ενήλικους και καθιστώντας το «ελιτιστικό» χώρο;

Η εξειδικευμένη θεματολογία που χαρακτηρίζει τόσο τα σεμινάρια, εργαστηριακού χαρακτήρα, του Μουσείου Μπενάκη όσο και τα sympósia και τις διαλέξεις, θεωρητικού χαρακτήρα του ΚΜΣΤ συνιστά περιοριστικό στοιχείο για την ελεύθερη συμμετοχή των ενηλίκων. Σε θεωρητικό επίπεδο οι εκπαιδευτικές προσφορές του Μουσείου Μπενάκη είναι ‘ανοιχτές’ προς το κοινό το οποίο ενημερώνεται για την οργάνωση μέσω των ΜΜΕ και έντυπου πληροφοριακού υλικού του μουσείου, ουσιαστικά όμως απευθύνονται σε άτομα με καλλιτεχνικές ανησυχίες και ικανότητα σε χειρωνακτικές δραστηριότητες. Το ίδιο ισχύει και για τα sympósia και τις διαλέξεις του ΚΜΣΤ τα οποία λόγω των καθαρά επιστημονικών θεμάτων με τα οποία ασχολούνται προσελκύουν κυρίως μεταπτυχιακούς φοιτητές και καθηγητές πανεπιστημίου που έχουν ήδη ένα διευρυμένο πεδίο γνώσεων σε θέματα τέχνης. Πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις για εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνονται από το μουσείο προκαταβολικά και όχι σε συνεργασία με τους ενδιαφερόμενους με σκοπό να ικανοποιήσουν συγκεκριμένες εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Ένα ακόμα στοιχείο που περιορίζει ως ένα βαθμό τη συμμετοχή των ενηλίκων στα σεμινάρια του Μουσείου Μπενάκη αποδίδοντάς τους ένα ελιτιστικό χαρακτήρα είναι ο τρόπος χρηματοδότησής τους μέσω διδάκτρων που καταβάλλουν οι συμμετέχοντες σε αντίθεση με το ΚΜΣΤ του οποίου τα εκπαιδευτικά προγράμματα καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Σίγουρα η οργάνωση και η διεξαγωγή μαθημάτων εργαστηριακού χαρακτήρα απαιτεί τη δαπάνη χρημάτων ωστόσο η καταβολή ενός ποσού που κυμαίνεται από 300-420€ (ανάλογα με το σεμινάριο) αποθαρρύνει αρκετούς ενήλικους από τη συμμετοχή τους.

Τύπος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης συγκριτικής μονάδας εντάσσουμε την οργάνωση των εκπαιδευτικών αυτών προγραμμάτων (από ποιον τομέα

του μουσείου πραγματοποιείται), την μορφή τους, με την έννοια αν αποτελούν εργαστηριακά μαθήματα ανάπτυξης δεξιοτήτων ή έχουν ευρύτερο θεωρητικό χαρακτήρα και τα κριτήρια ή τις προτεραιότητες που τυχόν τίθενται στους συμμετέχοντες. Μέσα από την εξέταση της συγκεκριμένης συγκριτικής μονάδας επιδιώκουμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο το μουσείο επιτελεί σε πληρότητα τον εκπαιδευτικό του ρόλο λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των γνώσεων που μπορεί να μεταβιβάσει ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τα ενδιαφέροντα του κοινού του.

Στην περίπτωση του Μουσείου Μπενάκη αξίζει να τονίσουμε ότι η οργάνωση των εκπαιδευτικών αυτών δραστηριοτήτων γίνεται από το Κέντρο Διαβίου Μάθησης το οποίο αποτελεί ξεχωριστό τμήμα αποσπασμένο από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων το οποίο απευθύνεται αποκλειστικά στα παιδιά. Έγινε επομένως, κατανοητός από το μουσείο ο εκπαιδευτικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει στο σύνολο του κοινού αλλά και οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η Εκπαίδευση των Ενηλίκων. Μέσα από την υιοθέτηση της ιδέας της διαβίου μάθησης θέλησαν να ανταποκριθούν στις μαθησιακές ανάγκες του ενήλικου κοινού δημιουργώντας ένα ξεχωριστό κέντρο που θα έχει ως στόχο του την οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων οι οποίες θα απευθύνονται αποκλειστικά στους ενήλικους. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται φανερό η βαρύτητα που αποδίδεται από το μουσείο στην Εκπαίδευση Ενηλίκων ανεξάρτητα από τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες προς το ανήλικο – μαθητικό κοινό. Αντίθετα η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων προς τους ενήλικους στο ΚΜΣΤ εντάσσεται στο γενικότερο εκπαιδευτικό τομέα του μουσείου χωρίς να αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητά τους τουλάχιστον όσον αφορά την οργάνωσή τους.

Συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικές προσφορές προς τους ενήλικους του Μουσείου Μπενάκη είναι σεμινάρια με εργαστηριακό χαρακτήρα που έχουν ως στόχο τους την ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα τέχνης,

την επαφή με το μουσείο, την καλλιέργεια του καλλιτεχνικού αισθητηρίου, τη δημιουργικότητα. Οι συλλογές του μουσείου χρησιμοποιούνται επομένως, ως πηγή έμπνευσης από τους εκπαιδευτές με σκοπό την καλλιέργεια συγκεκριμένων καλλιτεχνικών δεξιοτήτων. Τα θέματα των σεμιναρίων είναι εξειδικευμένα σε συγκεκριμένες καλλιτεχνικές δεξιότητες και προσελκύουν μόνο το ενήλικο κοινό που έχει καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα. Δεν προσφέρεται όπως, είναι φανερό μια ποικιλία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που θα έχει τόσο πρακτικό χαρακτήρα (μέσω της απόκτησης καλλιτεχνικών δεξιοτήτων) όσο και θεωρητικό που συμβάλλει στην προσέλκυση περισσότερου κοινού που επιδιώκει μέσω της συλλογής του μουσείου να αναπτύξει και να κατανοήσει θεωρητικά ζητήματα (ιστορικά ή καλλιτεχνικά) τα οποία θα τον βοηθήσουν στην ολόπλευρη κατανόηση του κόσμου. Οι ενήλικοι με καλλιτεχνικές ανησυχίες σίγουρα επωφελούνται από την συμμετοχή τους στα σεμινάρια καθώς αναπτύσσουν τη δημιουργικότητα τους και εξοικειώνονται με τον χώρο του μουσείου. Μέσω όμως αυτών των εκπαιδευτικών προσφορών δεν καταβάλλεται προσπάθεια από την πλευρά του μουσείου να προσελκύσει ένα ευρύτερο κοινό και να προσαρμόσει τις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες σύμφωνα με τις μαθησιακές τους ανάγκες εκμεταλλευόμενο πάντοτε την πλούσια εκπαιδευτική αξία των συλλογών του. Όσον αφορά την οργάνωση των εκπαιδευτικών αυτών προγραμμάτων πραγματοποιείται τόσο από τους υπεύθυνους του Κέντρου Διαβίου Μάθησης όσο και από τους αντίστοιχους για κάθε μάθημα εκπαιδευτές οι οποίοι λειτουργούν με βάση τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων για την συμμετοχή των οποίων τηρείται απόλυτη σειρά προτεραιότητας χωρίς να τίθενται κάποια κριτήρια ή περιορισμοί. Με αυτόν τον τρόπο τονίζεται βέβαια ο 'ανοιχτός' χαρακτήρας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου Μπενάκη αποτελεί όμως ταυτόχρονα και τροχοπέδη για ενήλικους που λόγω των

σπουδών τους επιδιώκουν να διευρύνουν τις γνώσεις τους μέσα σε μια προσπάθεια Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης προς στους οποίους ίσως θα έπρεπε να τηρείται κάποια σειρά προτεραιότητας.

Αντίθετα όσον αφορά τον τύπο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων το ΚΜΣΤ, υιοθετώντας ένα πιο έντονα κοινωνικό ρόλο, ανταποκρίνεται μέσα από το ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για άτομα με νοητική υστέρηση στις μαθησιακές ανάγκες αυτών των ατόμων. Μέσω του εκπαιδευτικού αυτού προγράμματος δόθηκε η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να έρθουν σε επαφή με τα έργα της Συλλογής Κωστάκη, να εκφράσουν τις εντυπώσεις τους και να ανταλλάξουν τις απόψεις τους μέσω συζητήσεων, να εξοικειωθούν με το χώρο του μουσείου αλλά και να εκφραστούν δημιουργικά μέσα από καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Το συγκεκριμένο επομένως πρόγραμμα αποτελούσε μια οργανωμένη προσπάθεια που ανταποκρινόταν στις εκπαιδευτικές ανάγκες και τα μαθησιακά χαρακτηριστικά των ατόμων με νοητική υστέρηση προσφέροντας μία ποικιλία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Βέβαια όσον αφορά τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές δραστηριότητες του μουσείου (συμπόσια – διαλέξεις) που έχουν καθαρά θεωρητικό χαρακτήρα και στην περίπτωση αυτή όπως και στα σεμινάρια του Μουσείου Μπενάκη, τα θέματα είναι ιδιαίτερα εξειδικευμένα με αποτέλεσμα να απευθύνονται σε ένα συγκεκριμένο κοινό (μεταπτυχιακοί φοιτητές, καθηγητές πανεπιστημίου). Δεν προσφέρονται διαλέξεις που να αφορούν γενικά ιστορικά και κοινωνικά ζητήματα που σχετίζονται με τη συλλογή Κωστάκη και μέσω των οποίων το μουσείο θα αποτελέσει σημαντικό χώρο μάθησης για ένα ευρύτερο κοινό που δεν χαρακτηρίζεται από εξειδικευμένες γνώσεις σε θέματα τέχνης.

Η οργάνωση αυτών των εκπαιδευτικών προσφορών γίνεται από τη διεύθυνση του μουσείου η οποία είναι υπεύθυνη και για τις εκπαιδευτικές προσφορές που απευθύνονται σε παιδιά και γίνεται σε συνεργασία με

τους εκπαιδευτές χωρίς όμως να γίνεται εκ των προτέρων προσέγγιση των εκπαιδευόμενων προκειμένου να εντοπιστούν οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα επομένως του ΚΜΣΤ προς το ενήλικο κοινό του είναι προκαθορισμένα εξ αρχής όσον αφορά το περιεχόμενο και την μορφή τους στο καθορισμό της οποίας δεν συμμετέχουν οι εκπαιδευόμενοι. Επίσης η διεύθυνση του μουσείου που οργανώνει τις εκπαιδευτικές αυτές προσφορές θέτει κάποιες προτεραιότητες στη συμμετοχή των ενηλίκων ανάλογα με τις συγκεκριμένες εκπαιδευτικές δράσεις. Στις διαλέξεις για παράδειγμα που αφορούν εξειδικευμένα ζητήματα τέχνης δίνεται προτεραιότητα σε μεταπτυχιακούς φοιτητές και καθηγητές πανεπιστημίου που σχετίζονται με την τέχνη προκειμένου να προωθήσουν το διάλογο σε συγκεκριμένα ζητήματα και να διευρύνουν τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους χωρίς όμως να αποκλείεται η συμμετοχή ενηλίκων που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε ζητήματα τέχνης.

Στόχοι των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Ένα από τα πρώτα και κυριότερα βήματα που θεωρούνται απαραίτητα για την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι ο καθορισμός των στόχων του συγκεκριμένου προγράμματος οι οποίοι όπως έχουμε προαναφέρει διαμορφώνουν το περιεχόμενο μάθησης και διδασκαλίας ενώ αποτελούν και το κυριότερο κριτήριο για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Το μουσείο Μπενάκη από την πρώτη περίοδο οργάνωσης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για ενήλικους διατύπωσε με σαφήνεια τον στόχο τους : Στόχος τους είναι η ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα τέχνης, η επαφή με το μουσείο, η καλλιέργεια του καλλιτεχνικού αισθητηρίου, η δημιουργικότητα.

Από την άλλη πλευρά το ΚΜΣΤ θέτει στο επίκεντρο των στόχων το ίδιο το μουσείο και όχι το ενήλικο κοινό του επιδιώκοντας από τα εκπαιδευτικά του προγράμματα να αποκομίσει ως επί το πλείστον οφέλη το ίδιο το μουσείο. Συγκεκριμένα στόχος των εκπαιδευτικών προσφορών προς το ενήλικο κοινό είναι η διεύρυνση του κοινού του μουσείου και η προώθηση των συζητήσεων σε ζητήματα Ρώσικης Πρωτοπορίας και μοντέρνας τέχνης γενικότερα.

Χώρος πραγματοποίησης των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που διοργανώνονται και από τα δύο μουσεία προς το ενήλικο κοινό τους πραγματοποιούνται μέσα στο χώρο του μουσείου ή σε χώρους που αποτελούν παράρτημά του διατηρώντας με αυτόν τον τρόπο στενή την σχέση ανάμεσα στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και στο μουσείο, συμβάλλοντας στην εξοικείωση του κοινού με το χώρο του μουσείου και στην καθολική αναγνώριση του ως εκπαιδευτικό χώρο για όλες τις ηλικίες.

Συγκεκριμένα τα μαθήματα του Κέντρου Διαβίου Μάθησης του μουσείου Μπενάκη πραγματοποιούνται στο κεντρικό κτήριο του μουσείου Μπενάκη, στο Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, στο νέο κτήριο του μουσείου Μπενάκη στο κτήριο Ελένης Θεοχάρη – Περάκη ενώ όσον αφορά το Κ.Μ.Σ.Τ. όλες οι εκπαιδευτικές του δραστηριότητες πραγματοποιήθηκαν στο κεντρικό κτήριο του μουσείου στην Μονή Λαζαριστών ενώ παράλληλα ορισμένες διαλέξεις συνοδεύονταν και με επίσκεψη και ξενάγηση σε σημαντικούς όπως είδαμε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία της Θεσσαλονίκης.

Εμπειρία εκπαιδευτών-Προσόντα και πιστοποιημένες δεξιότητες, τρόποι πρόσληψης, καθεστώς εργασίας

Ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας που καθορίζει την ποιότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι οι εκπαιδευτές που θα τα πραγματοποιήσουν. Βασικά στοιχεία τα οποία επηρεάζουν και διαμορφώνουν ουσιαστικά το έργο τους είναι η εμπειρία τους η οποία συνίσταται από τα προσόντα και τις πιστοποιημένες δεξιότητές τους στον χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων αλλά και το καθεστώς εργασίας τους στο μουσείο από το οποίο εξαρτάται η δέσμευση που θα νιώθουν προς αυτό και προς τους συμμετέχοντες στα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Αρχικά όσον αφορά το μουσείο Μπενάκη για την επιλογή των εκπαιδευτών δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην προσωπική συνέντευξη όπου ο ενδιαφερόμενος καλείται μαζί με το βιογραφικό του να παρουσιάσει είδος της δουλειάς του, να αναπτύξει τους στόχους του μαθήματός του καθώς και την πορεία που προτίθεται να ακολουθήσει. Οι εκπαιδευτές του μουσείου Μπενάκη είναι εξειδικευμένοι και πιστοποιημένοι όσον αφορά το αντικείμενο της διδασκαλίας τους, με εμπειρία στην εκπαίδευση ενηλίκων χωρίς όμως να έχουν πιστοποίηση σε αυτόν τον τομέα.

Σχετικά με το καθεστώς εργασίας τους οι εκπαιδευτές αναλαμβάνουν να διδάξουν ένα κύκλο μαθημάτων που συνήθως διαρκεί 8-14 εβδομάδες. Το κάθε μάθημα πραγματοποιείται μία φορά την εβδομάδα και διαρκεί από 2-4 ώρες. Η αποζημίωση των εκπαιδευτών είναι ωριαία και γίνεται στο τέλος του κύκλου, με δελτίο παροχής υπηρεσιών, εφόσον διαθέτουν ή με απόδειξη του μουσείου και παρακράτηση του 20%.

Στο ΚΜΣΤ τα εκπαιδευτικά προγράμματα πραγματοποιούνται από επιμελητές χωρίς πιστοποιημένες δεξιότητες στην Εκπαίδευση Ενηλίκων αλλά και από καθηγητές πανεπιστημίου και ιστορικούς της τέχνης οι οποίοι είτε ανήκουν στο μόνιμο προσωπικό του μουσείου είτε αποτελούν εξωτερικούς συνεργάτες του.

Διάρκεια των εκπαιδευτικών προσφορών

Μία ακόμα παράμετρος σύγκρισης που οφείλουμε να εξετάσουμε είναι η συνέχεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στο χρόνο μέσα από την οποία μπορούμε να διακρίνουμε την δέσμευση του μουσείου για την εκπαίδευση του ενήλικου κοινού του.

Τα σεμινάρια του Μουσείου Μπενάκη πραγματοποιούνται κάθε χρόνο αποτελώντας μια εκπαιδευτική δραστηριότητα την οποία μπορεί να συνεχίσει ο εκπαιδευόμενος ανάλογα με τη θέλησή του. Ταυτόχρονα μέσα από το διαχωρισμό των τμημάτων σε τμήματα για αρχάριους και προχωρημένους δίνεται ένα νέο κίνητρο μάθησης στους συμμετέχοντες καθώς μπορούν να προχωρήσουν την εκμάθηση της δεξιότητας που έχουν επιλέξει σε ένα ανώτερο επίπεδο.

Στο ΚΜΣΤ το ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που απευθυνόταν σε άτομα με νοητική στέρωση πραγματοποιήθηκε σε πειραματικό στάδιο χωρίς δυστυχώς να γνωρίσει συνέχεια στο χρόνο. Το ίδιο ισχύει και για τα συμπόσια τα οποία ολοκληρώθηκαν το 2002 και δεν επαναλήφθηκαν από τότε. Ωστόσο ανά διαστήματα και σύμφωνα με το περιεχόμενο των εκθέσεων πραγματοποιούνται διαλέξεις σε ενηλίκους με σκοπό την συζήτηση συγκεκριμένων θεμάτων τέχνης. Η εκπαιδευτική δραστηριότητα επομένως, που παρέχεται προς τους ενήλικους του ΚΜΣΤ σε μόνιμη βάση είναι οι διαλέξεις των οποίων θεματικές εναλλάσσονται και αφορούν θέματα που σχετίζονται είτε με τις περιοδικές εκθέσεις είτε με τη μόνιμη συλλογή. Αυτή η ασυνέχεια στο χρόνο έχει ως αποτέλεσμα τον έντονο περιορισμό των εκπαιδευτικών παροχών του μουσείου στο ενήλικο κοινό του. Προκειμένου το μουσείο να γίνει κατανοητό ως χώρος Εκπαίδευσης Ενηλίκων πρέπει να προσφέρει ποικίλα εκπαιδευτικά προγράμματα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους που θα κερδίσουν την εμπιστοσύνη των εκπαιδευόμενων.

Αξιολόγηση της ποιότητας των προγραμμάτων

Ένα από τα κυριότερα στάδια της οργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων προς τους ενήλικους με το οποίο μπορεί να εξασφαλισθεί η υψηλή ποιότητα και η επίτευξη των στόχων του προγράμματος είναι το στάδιο της αξιολόγησης. Η αξιολόγηση ενός προγράμματος μπορεί να πραγματοποιηθεί τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη λήξη του προγράμματος για μέγιστη αποτελεσματικότητα καθώς μας βοηθά να βελτιώσουμε τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες ή να επαναπροσδιορίσουμε τους στόχους του προγράμματος ενώ αυτό ακόμα πραγματοποιείται, λαμβάνοντας τη μορφή είτε συνέντευξης με τους εκπαιδευόμενους (αν μας το επιτρέπει ο αριθμός τους) είτε τη μορφή ερωτηματολογίου που θα συμπληρωθεί από τους συμμετέχοντες.

Το μουσείο Μπενάκη έχει συμπεριλάβει το στάδιο της αξιολόγησης μετά τη λήξη των προγραμμάτων του. συγκεκριμένα η αξιολόγηση αυτή πραγματοποιείται με βάση τα δελτία αξιολόγησης που συμπληρώνουν οι εκπαιδευόμενοι στο τελευταίο μάθημα. Ωστόσο το ΚΜΣΤ δεν πραγματοποιεί κανένα είδος αξιολόγησης των προγραμμάτων του γεγονός το οποίο του στερεί τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει τις ελλείψεις του ή τους λανθασμένους χειρισμούς του και να τους διορθώσει.

Πιστοποίηση

Μία άλλη παράμετρος των προγραμμάτων που θα εξεταστεί είναι η πιστοποίηση, η παροχή δηλαδή βεβαίωσης που πιστοποιεί για τους εκπαιδευόμενους τις γνώσεις ή τις δεξιότητες που απέκτησαν από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα μετατρέποντας μία άτυπη εκπαιδευτική δραστηριότητα σε μη τυπική. Μέσα από την παροχή πιστοποίησης η εκπαιδευτική δραστηριότητα αποκτά μία πιο τυπική μορφή και το μουσείο κατοχυρώνεται στη συνείδηση των εκπαιδευόμενων ως χώρος παροχής

συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. Και στα δύο μουσεία της έρευνάς μας δίνεται βεβαίωση παρακολούθησης εφόσον ζητηθεί από τον εκπαιδευόμενο.

Συνεργασίες-Δίκτυα με άλλα μουσεία ή / και εκπαιδευτικούς οργανισμούς

Επίσης οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες ενός μουσείου μπορεί να αποτελέσουν το κίνητρο για την ανάπτυξη συνεργασιών-δικτύων με άλλα μουσεία ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Μέσα από την ανάπτυξη τέτοιου είδους συνεργασιών δίνεται η δυνατότητα σε έναν εκπαιδευτικό οργανισμό όπως το μουσείο να ανταλλάξει απόψεις, να δεχτεί νέες ιδέες και να δημιουργήσει πολύπλευρες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που θα καλύπτουν ποικίλους τομείς γνώσεις.

Τέτοιου είδους συνεργασίες δεν αναπτύχθηκαν από το μουσείο Μπενάκη το οποίο αναλαμβάνει να οργανώσει μόνο του τα εκπαιδευτικά του προγράμματα σε αντίθεση με το ΚΜΣΤ το οποίο έχει αναπτύξει ένα διευρυμένο δίκτυο με το οποίο συνεργάζεται για την πλήρωση ή την προώθησή τους. Συγκεκριμένα, γενικότερα για τα εκπαιδευτικά του προγράμματα συνεργάζεται στενά με την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ όσον αφορά τα συμπόσια και τις διαλέξεις το μουσείο έχει αναπτύξει συνεργασία με φορείς που έχουν αμιγώς εκπαιδευτικό χαρακτήρα όπως πανεπιστήμια τόσο της Ελλάδας όσο και του εξωτερικού.

Επίλογος - Συμπεράσματα

Το μουσείο του 21^{ου} αιώνα υιοθετώντας τη φιλοσοφία της διαβίου μάθησης και μέσα από την αποδοχή ότι η μάθηση δεν πραγματοποιείται μόνο από αμιγώς εκπαιδευτικούς οργανισμούς αλλά και από πολιτιστικά ιδρύματα, διεύρυνε τον εκπαιδευτικό του ρόλο και αύξησε την ευθύνη του απέναντι στο κοινό. Κατά αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται σταδιακά το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο θα στηριχτούν νέες προσπάθειες τόσο για την ψυχαγωγία όσο και για την εκπαίδευση των ενηλίκων.²²² Οι δυνατότητες που δίνονται στο μουσείο είναι πολλές και τα πρώτα βήματα όπως έχουμε δει έχουν ήδη γίνει και σε Ελληνικά μουσεία μέσα από οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Οι προσπάθειες αυτές βέβαια μπορούν να διευρυνθούν αλλά και να βελτιωθούν μέσα από τη χρήση βασικών αρχών της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και την υιοθέτηση των σταδίων οργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενήλικους με την αξιοποίηση των συλλογών του μουσείου.

Συνοψίζοντας μπορούμε να διατυπώσουμε ορισμένα συμπεράσματα-προτάσεις σχετικά με τις εκπαιδευτικές προσφορές των δύο μουσείων που αποτέλεσαν το αντικείμενο της συγκριτικής μας μελέτης. Όσον αφορά το μουσείο Μπενάκη η εκπαίδευση του ενήλικου κοινού του οργανώνεται όπως είδαμε, από έναν ξεχωριστό τομέα του μουσείου το Κέντρο Διαβίου Μάθησης αναγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο την ιδιαιτερότητα της οργάνωσης τέτοιου είδους εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς αυτά αυτονομούνται από τα σχολικά εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνονται από το μουσείο Μπενάκη. Το ίδιο το μουσείο κατανοεί τον εαυτό του ως οργανισμό μάθησης με πολύπλευρο εκπαιδευτικό ρόλο και καθήκοντα απέναντι σε όλο το ηλικιακό φάσμα του κοινού του και προωθεί μη τυπικές και άτυπες μαθησιακές διαδικασίες στο εσωτερικό

²²² Hooper – Greenhill E. (1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press
σελ : 10

του δίνοντας τη δυνατότητα και στο κοινό του να το βιώσει με τον ίδιο τρόπο.

Επίσης είναι εμφανής η οργάνωση και η συγκεκριμένη δόμηση που χαρακτηρίζει τις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες οι οποίες παρουσιάζονται σε συγκεκριμένο πρόγραμμα με σαφείς στόχους και περιεχόμενο που κοινοποιούνται προς το ενήλικο κοινό μέσα από το ενημερωτικό υλικό του μουσείου. Οργανωμένος και διαφανής είναι και ο τρόπος πρόσληψης και οι συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτών οι οποίοι έχουν την κύρια επιμέλεια της οργάνωσης του μαθήματός τους. Αλλά και κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών αυτών δραστηριοτήτων οι εκπαιδευόμενοι λαμβάνουν ενεργό ρόλο, συμμετέχοντας μέσα από προσωπικές τους κατασκευές ή εργασίες εκφράζοντας τη δημιουργικότητά τους. Το στάδιο επιπλέον, της αξιολόγησης έχει δομημένη μορφή και πραγματοποιείται στο τέλος των μαθημάτων μέσα από οργανωμένο ερωτηματολόγιο που δίνεται στους συμμετέχοντες. Όλα αυτά τα στοιχεία μας δίνουν το δικαίωμα να αναγνωρίσουμε τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες του μουσείου ως εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία παρέχονται μέσα σε μία συνέχεια του χρόνου κερδίζοντας με αυτόν τον τρόπο την εμπιστοσύνη του ενήλικου κοινού του μουσείου.

Το βασικό σημείο στο οποίο μειονεκτούν τα εκπαιδευτικά του προγράμματα είναι ο περιορισμός τους σε εργαστηριακού τύπου μαθήματα τα οποία σίγουρα καλλιεργούν τη δημιουργικότητα των συμμετεχόντων μεταδίδοντάς τους δεξιότητες ωστόσο όμως, δεν μπορούν να ανταποκρίνονται στις μαθησιακές ανάγκες ενός ευρύτερου κοινού ούτε στην ιδιαιτερότητα του τρόπου μάθησής τους. Μία πρόταση που μπορούμε να διατυπώσουμε στο σημείο αυτό είναι η οργάνωση παράλληλα με τα εργαστηριακά μαθήματα και μαθημάτων θεωρητικού χαρακτήρα των οποίων η θεματολογία θα στηρίζεται στις συλλογές του

μουσείου και τα οποία μπορούν να θέτουν κοινωνικούς, ιστορικούς ή άλλους προβληματισμούς που απασχολούν το ενήλικο κοινό του. Συγκεκριμένα μέσα από μία συντονισμένη συζήτηση ή ερωτηματολόγιο είναι δυνατόν να εντοπιστούν τα ενδιαφέροντα και οι ανάγκες των εκπαιδευόμενων και να αποτελέσουν τη βάση για την οργάνωση του προγράμματος. Σε θεωρητικού τύπου μαθήματα μειώνονται και οι δαπάνες των προγραμμάτων γεγονός το οποίο επιτρέπει στο μουσείο να μειώσει ή και να μηδενίσει μέσω κάποιων χορηγών τις συνδρομές που χρειάζεται να καταβάλλουν οι εκπαιδευόμενοι οι οποίες αποτελούν και βασικό περιοριστικό παράγοντα συμμετοχής στα προγράμματα.

Η εικόνα που συναντάμε στο ΚΜΣΤ όσον αφορά τις εκπαιδευτικές προσφορές του προς το ενήλικο κοινό βρίσκεται σε πρωταρχικό ακόμα στάδιο. Συγκεκριμένα οι διαλέξεις έχουν ιδιαίτερα εξειδικευμένο χαρακτήρα λόγω του περιεχομένου τους το οποίο απευθύνεται σε άτομα που ήδη κατέχουν σημαντικό επίπεδο γνώσεων σε θέματα σύγχρονης τέχνης. Πρόκειται για καθαρά θεωρητικού τύπου μαθησιακές δραστηριότητες οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από εκπαιδευτικό προγραμματισμό καθώς δεν οργανώνονται δραστηριότητες που να προωθούν την ενεργή συμμετοχή των ενηλίκων, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλομορφία που παρουσιάζουν οι εκπαιδευτικές τους ανάγκες αλλά και οι τρόποι με τους οποίους αντιλαμβάνονται τα πράγματα και μαθαίνουν. Επομένως οι διαλέξεις τις οποίες προσφέρει προς τους ενήλικους μπορούν να χαρακτηριστούν μαθησιακές δραστηριότητες αλλά όχι εκπαιδευτικά προγράμματα με εξαίρεση το ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για άτομα με νοητική υστέρηση το οποίο χαρακτηρίζονταν από οργάνωση ανάλογα με τις ανάγκες των συγκεκριμένων εκπαιδευόμενων και από την ενεργή συμμετοχή τους μέσα από δραστηριότητες που ανέπτυξαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος (κατασκευές, κολάζ). Ωστόσο, το πρόγραμμα αυτό δεν είχε διάρκεια

προκειμένου να αναδείξει τον διευρυμένο εκπαιδευτικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το μουσείο προς το κοινό του.

Βασικά βήματα επομένως, προόδου χρειάζεται να γίνουν στο τομέα της θεματολογίας που χρήζει διεύρυνσης για να επιτευχθεί η προσέγγιση ενός ευρύτερου κοινού. Σίγουρα τα θέματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων πρέπει να συνδέονται άμεσα με τις συλλογές του μουσείου αλλά η επιλογή τους πρέπει να γίνεται σε συνάρτηση και με τα ενδιαφέροντα ενός διευρυμένου κοινού που δεν περιορίζεται στα στενά πλαίσια των ειδικών. Επίσης σημαντική πρόοδος χρειάζεται να πραγματοποιηθεί στον τομέα της οργάνωσης των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων τα οποία θα ξεφύγουν από τον περιορισμένο χαρακτήρα της διάλεξης και θα αποτελέσουν ένα οργανωμένο πρόγραμμα με σαφείς στόχους και στοχευμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες στις οποίες θα συμμετέχουν ενεργά οι εκπαιδευόμενοι π.χ. μέσα από την εκπόνηση μιας εργασίας θεωρητικού ή πρακτικού τύπου. Οι στόχοι των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του μουσείου προς το παρόν επικεντρώνονται στην ωφέλεια του ίδιου του μουσείου μέσα από τη αύξηση της επισκεψιμότητάς του ωστόσο το μουσείο προκειμένου να κερδίσει την αναγνώριση του κοινού του ως οργανισμό μάθησης χρειάζεται να διατυπώσει και στόχους που θα θέτουν ως προτεραιότητα την ωφέλεια των συμμετεχόντων. Ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να διατυπωθούν πέρα από τους γενικούς στόχους και ειδικοί που θα αποτελούν κάθε φορά τη βάση για την οργάνωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και το κριτήριο της επιτυχίας τους.

Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να οργανωθεί και το στάδιο της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων το οποίο απουσιάζει πλήρως και αποτελεί ένα από τα κυριότερα μέσα ανατροφοδότησης των εκπαιδευτών και άμεσης επικοινωνίας με τους εκπαιδευόμενους. Η αξιολόγηση αυτή η οποία καλό είναι να πραγματοποιείται όχι μόνο μετά την λήξη τους αλλά και κατά τη διάρκειά τους δημιουργεί τις

προϋποθέσεις για μία συνεχή προσπάθεια βελτίωσής τους. σημαντικά όμως βήματα στον εκπαιδευτικό τομέα πραγματοποίησε το ΚΜΣΤ όσον αφορά τα δίκτυα και τις συνεργασίες που ανέπτυξε με άλλα μουσεία ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Μέσα από τη σωστή εκμετάλλευση των σχέσεων αυτών μπορεί να πραγματοποιηθεί ανταλλαγή απόψεων και οργανωθούν μαθησιακές δραστηριότητες που θα χαρακτηρίζονται από ποικιλομορφία μέσα από την συμβολή ποικίλων οργανισμών.

Στο σημείο αυτό όμως, πέρα από τις δυνατότητες του κάθε μουσείου θα πρέπει να γίνει αναφορά και στα προβλήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπο για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται αποκλειστικά σε ενήλικους. Τα κυριότερα εμπόδια για την ανάπτυξη και διάδοση τέτοιου είδους προγραμμάτων συνοψίζονται ως εξής :

1. Χρηματοδότηση : Το πρόβλημα της χρηματοδότησης είναι ένα ευρύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο εκπαιδευτικός τομέας του μουσείου. Τα κρατικά μουσεία πρέπει να στηρίζουν τις εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες μέσα από την κρατική επιχορήγηση η οποία συνήθως είναι περιορισμένη ενώ ιδιαίτερα δύσκολα εξασφαλίζεται η επιχορήγηση από άλλους οργανισμούς. Για την οικονομική τους στήριξη τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα πρέπει να είναι καλά οργανωμένα και να αξιολογούνται διαρκώς προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιτυχία τους.
2. Εναλλαγή εκθέσεων : Οι περιοδικές εκθέσεις των μουσείων αλλάζουν σε σύντομο χρονικό διάστημα προσεγγίζοντας κάθε φορά διαφορετικές ως επί των πλείστον θεματικές γεγονός το οποίο επηρεάζει και την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων. Με την αλλαγή των εκθέσεων οι εκπαιδευτές οφείλουν να αναδιαμορφώνουν ανάλογα τη θεματική και τις δραστηριότητες των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ερχόμενοι μάλιστα συχνά αντιμέτωποι με κάποιο άγνωστο γι' αυτούς θέμα. Με αυτόν τον τρόπο οι εκπαιδευτές στερούνται

και τον απαραίτητο γι' αυτούς χρόνο προκειμένου να συνεχίσουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και να το τελειοποιήσουν. Αυτό ισχύει για εκπαιδευτικά προγράμματα που συνδέονται θεματικά με την περιοδική έκθεση του μουσείου και όχι με την μόνιμη συλλογή του.

3. Έλλειψη ειδικευμένων εκπαιδευτών ως προς το θέμα του προγράμματος : Αν εξαιρέσουμε τους επιμελητές του μουσείου οι οποίοι σε μερικά μουσεία κυρίως στα μικρότερα, διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στον εκπαιδευτικό προγραμματισμό, πολλοί εκπαιδευτές που είναι υπεύθυνοι για την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που απευθύνονται σε ενήλικους δεν έχουν ιδιαίτερες γνώσεις σχετικά με τις θεματικές των εκθέσεων. Σε αυτήν την περίπτωση απαιτείται περισσότερος χρόνος που συχνά δεν παρέχεται προκειμένου ο εκπαιδευτής να συγκεντρώσει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για την οργάνωση του προγράμματος.

4. Προτεραιότητα στα εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά : Όπως ήδη έχουμε αναφέρει στα περισσότερα μουσεία δίνεται προτεραιότητα στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για παιδιά. Με την οργάνωση αυτών των προγραμμάτων ασχολούνται τα εκπαιδευτικά τμήματα των μουσείων καταβάλλοντας λιγότερες προσπάθειες όσον αφορά την εκπαίδευση των ενηλίκων ενώ ταυτόχρονα η πλειοψηφία των υπεύθυνων των εκπαιδευτικών προγραμμάτων έχει μεγαλύτερη εμπειρία στην εκπαίδευση παιδιών παρά στην εκπαίδευση ενηλίκων.²²³

Όπως έγινε κατανοητό ο σχεδιασμός και η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους στο χώρο του μουσείου αποτελεί μία σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία γεγονός το οποίο καθιστά σημαντική

²²³ Storr Annie V. F. (1995) Archived information : Current Practice and Potential : Research and Adult Education in Museums, U.S. Department of Education Conference Panel (12-13 April 1995), διαθέσιμο στο <http://www.ed.gov/pubs/PLLIConf95/pelavin.html> σελ : 7-8

κάθε προσπάθεια που γίνεται στον τομέα αυτό. Οι εκπαιδευτικές επομένως, δραστηριότητες που του μουσείου Μπενάκη και του ΚΜΣΤ προσεγγίζοντας άλλες φορές λιγότερο και άλλες περισσότερο τις αρχές των εκπαιδευτικών προσφορών του σύγχρονου μουσείου, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τη δημιουργία ενός οργανωμένου τομέα εκπαίδευσης ενηλίκων στο μουσείο. Το πρώτο βήμα έχει ήδη γίνει μέσα από την αναγνώριση της ευθύνης που φέρει το μουσείο για την εκπαίδευση όχι μόνο του ανήλικου-μαθητικού κοινού του αλλά και του ενήλικου κοινού. Το δεύτερο και καθοριστικό βήμα που πρέπει να πραγματοποιήσει το μουσείο είναι να αναγνωρίσει την ιδιαιτερότητα των ενηλίκων και να υιοθετήσει στο σχεδιασμό των εκπαιδευτικών του προγραμμάτων βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Anderson D. (1997) 'Museums must recognise the needs of all users', στο *Adults Learning*, Mar1997, Vol8, Issue 7, σελ: 178
- Annie V. F., Storr Ph. D. (1995) Archived current practice & potential : Research & Adult Education in Museums, U.S. Department of Education Conference panel, April 12-13 1995, διαθέσιμο στο <http://www.ed.gov/pubs/PLLIConf95/pelavin.html>
- Apps J. W. (1989) 'Providers of Adult and Continuing Education : A Framework', στο S. B. Merriam, P. M. Cunningham (eds), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey – Bass, σελ: 275-286
- Balle C. (2004) Museums : change, organization and society, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/reports/index.aspx>
- Barr J. (2004) Cultural entitlement and what museums and galleries can contribute to adult learning, Collect and Share International Colloquium, (16 June 2004), διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/reports/index.aspx>
- Chadwick A. F. (1980) The role of the museum and art gallery in community education, Department of Adult Education, University of Nottingham
- Chadwick A. F., Stannett A. (eds), (1995) Museums and the Education of Adults, NIACE: The national organisation for adult learning
- Chobot M. C. (1989) 'Public libraries and museums', στο S. B. Merriam, P. M. Cunningham (eds), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey – Bass, σελ: 375-383
- Cristina da Milano, (1989) Good practice in Lifelong Learning in museums and galleries, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx>
- Cross J. Adult learning and Museums, διαθέσιμο στο <http://www.amonline.net.au/amarc/pdf/conferences/johnc.pdf>
- Engageextra, (2003) Promoting greater understanding and enjoyment of the visual arts, Museums and Galleries as Learning Places, speeches, essays and research papers on lifelong learning in the AEM, MUSAEM and EUROEDULT Socrates projects published for the LERNMUSE project of the European Commission
- Excellence and Equity, (1992) Education and the Public Dimension of Museums, A Report from the American Association of Museums
- Falk H. I., Dierking D. L. (1992) The Museum Experience, Whalesback Books Washington, D.C.
- Falk H. I., Dierking D. L. (2000) Learning from Museums, Visitor Experiences and the Making of Meaning, AltaMira Press

- Falk H. I., Dierking D. L. (eds) (1995) Public institutions for Personal Learning, Establishing a Research Agenda, American Association of Museums
- Final Report, Fifth International Conference on Adult Education, Hamburg, Germany 14-18 July 1997, διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/pdf/finrepeng.pdf>
- Fincham G. (2003) Museums and community learning, NIACE, lifelines in adult learning
- Goulborn B. Museum learning for adults, διαθέσιμο στο <http://melbourne.museum.vic.gov.au/pdf/adult-1.pdf> Melbourne museum
- Gregg C. (1960) 'Museums and Art Institutes and Adult Education', στο M. S. Knowles (ed), *Handbook of Adult Education in the United States*, Adult Education Association of U.S.A., Washington, σελ: 330-338
- Grek S. (2004) 'Museums and adult education in the UK : from the old "cabinets of curiosities" to museums as new sites for nonformal learning', στο *Proceedings, 4th ESREA European Research Conference, Between "Old" and "New" Worlds of Adult Learning*, 16-19 September 2004, Wroclaw, Poland σελ: 81-90
- Hein E. G., Alexander M. (1998) Museums, Places of learning, American Association of museums Education Committee, Professional Practice Series, Roxana Adams, Series editor
- Hein E. G. (1998) Learning in the Museum, Routledge
- Hirsch J. S., Silverman L. H. (eds) (2000) Transforming practice, Selections from the Journal of Museum Education, 1992-1999, Museum Education Roundtable
- Hooper – Greenhill E.(1994) Museum and Gallery Education, Leicester University Press
- Hooper – Greenhill E. (ed) (1999) The educational role of the museum, second edition, Routledge
- Hooper – Greenhill E. (ed) (1995) Museum, Media, Message, Routledge
- Howard Gardner, Multiple intelligences and education, διαθέσιμο στο <http://infed.org/thinkers/gardner.htm>
- ICOM, Development of the Museum definition according to ICOM statutes (1946-2001), διαθέσιμο στο http://icom.museum/hist_def_eng.html
- Jandhyala B. G. Tilak (2002) 'Knowledge Society, Education and Aid', στο Compare, Vol₃₂, No₃, British Association for International and Comparative Education, σελ: 299
- Kelly T. (1970) A History of Adult Education in Great Britain, Liverpool University Press, σελ: 56-111
- Knowles M. Andragogy, διαθέσιμο στο <http://tip.psychology.org/knowles.html>

- Knowles M. Informal adult education, self-direction and andragogy, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/thinkers/et-knowl.htm>
- Learning Styles Activity, Inspiring Learning for all, Museums Libraries Archives (MLA) διαθέσιμο στο <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/utilities/download-library/index.aspx>
- Merriman N. (1999) 'Ανοίγοντας τα Μουσεία στο κοινό', στο *Αρχαιολογία και Τέχνες* τ. 72, 1999, σελ: 43-46
- Moffat H. (1997) 'A Common Wealth', στο *Adults Learning*, Mar1997, Vols, Issue 7, σελ: 188
- Museum of London : Learning Plan 2004 – 2009, DRAFT 3, 22 Nov 2004
- Museum of London : Learning Policy 2004 – 2009
- Museum of London : Learning Framework
- Padro C. (2004) Mapping learning theories in museums, Collect and Share report, Barcelona, διαθέσιμο στο <http://www.collectandshare.eu.com/good/index.aspx>
- Smith M. K. (2000) The theory and rhetoric of the learning society, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/lifelonglearning/b-lrnsoc.htm>
- The learning Organization, διαθέσιμο στο <http://www.infed.org/biblio/learning-organization.htm>
- The learning Organization, διαθέσιμο στο <http://www.oag-bvg.gc.ca/domino/reports.nsf/html/ch9205e.html>
- Thinesse - Demel J. Adult education and the museum. New visions, trends and innovations for the visitor orientation after 2000, διαθέσιμο στο <http://www.idc.regione.emilia-romagna.it/pdf/struz-e.PDF>
- Unesco, Adult learning, media and culture: Museums, libraries and cultural heritage: democratising culture, creating knowledge and building bridges, διαθέσιμο στο <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/booklets.html>
- What did we learn ? The museums and galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) 2000-2002, clmg department for education and skills διαθέσιμο στο <http://www.clmg.org.uk/PDFs/WDWL.pdf>
- What did we learn this time ? The museums and galleries Lifelong Learning Initiative (MGLI) 2002-2003, clmg department for education and skills διαθέσιμο στο <http://www.clmg.org.uk/PDFs/WDWL2.pdf>

Ελληνόγλωσση

- Κόκκινος Γ., Αλεξάκη Ε. (επιμ.) (2002) Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή, Μεταίχμιο
- Μούλιου Μ., Μπούνια Α. (1999) 'Μουσείο και Επικοινωνία', στο *Αρχαιολογία και Τέχνες* τ. 72, 1999, σελ: 42

- Μούλιου Μ. (2005) 'Μουσεία : πεδία για την κατανόηση του κόσμου', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 9-17
- Νάκου Ε. (1998) 'Η αξιοποίηση του παιδευτικού χαρακτήρα των μουσείων και ο σχεδιασμός μίας σύγχρονης μουσειακής αγωγής', στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 102 σελ: 45-56
- Νάκου Ε. (2001) Μουσεία : Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, νήσος
- Νικονάνου Ν. (2005) 'Ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής στα σύγχρονα μουσεία', στο *Τετράδια Μουσειολογίας*, τεύχος 2, σελ: 18-25
- Τσιάρα Σ. (2004) 'Επικοινωνιακές μέθοδοι και στρατηγικές διεύρυνσης του κοινού στα μουσεία τέχνης. Το παράδειγμα αλλάζει', στο *Δεύτερο Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας, Η Τεχνολογία στην υπηρεσία της Πολιτισμικής κληρονομιάς*, Μυτιλήνη, Λέσβος (28 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 2004) σελ: 54-56

Παράρτημα

Εκπαιδευτικά προγράμματα του Κέντρου Διαβίου Μάθησης του Μουσείου Μπενάκη

Το Μουσείο Μπενάκη, στο πλαίσιο της Δια Βίου Μάθησης,
διοργανώνει και αυτή τη χρονιά σειρά μαθημάτων για ενήλικους με
θέματα:

"Η τεχνική της Βυζαντινής Αγιογραφίας (φορητή εικόνα)"

Τμήμα Αρχαρίων

Κεντρικό Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Βασ. Σοφίας 17

Τετάρτη, 16.00'-19.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με τη βυζαντινή αγιογραφία και τον τρόπο παρασκευής μιας φορητής εικόνας. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Ανθή Βαλσαμάκη, αγιογράφος. Τα μαθήματα αρχίζουν την Τετάρτη, 18 Ιανουαρίου 2006, και πραγματοποιούνται κάθε Τετάρτη, έως τις 5 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Η τεχνική της Βυζαντινής Αγιογραφίας (φορητή εικόνα)"

Τμήμα Προχωρημένων Ι

Κεντρικό Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Βασ. Σοφίας 17

Δευτέρα, 16.00'-19.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με τη βυζαντινή αγιογραφία μιας σύνθετης φορητής εικόνας. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Ανθή Βαλσαμάκη, αγιογράφος. Τα μαθήματα αρχίζουν τη Δευτέρα, 16 Ιανουαρίου 2006, και πραγματοποιούνται κάθε Δευτέρα, έως τις 10 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Η τεχνική της Βυζαντινής Αγιογραφίας (φορητή εικόνα)"

Τμήμα Προχωρημένων ΙΙ

Κεντρικό Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Βασ. Σοφίας 17

Τρίτη, 18.30'-21.00'

Σειρά 12 μαθημάτων των 2 1/2 ωρών. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και απευθύνονται σε όσους έχουν ήδη παρακολουθήσει στη βυζαντινή αγιογραφία τμήματα προχωρημένων. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Ανθή Βαλσαμάκη, αγιογράφος. Τα μαθήματα αρχίζουν την Τρίτη, 17 Ιανουαρίου 2006, και πραγματοποιούνται κάθε Τρίτη, έως τις 4 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Γλυπτική: Η τεχνική του ανάγλυφου"

Τμήμα Αρχαρίων

Κεντρικό Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Βασ. Σοφίας 17

Παρασκευή, 16.00'-18.30'

Σειρά 12 μαθημάτων των 2 1/2 ωρών. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την τεχνική της πλαστικής γλυπτικής, μέσα από τις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη (πλάσιμο ανάγλυφου, αρνητικό και θετικό καλούπι, εκμαγείο και πατίνα, επισκέψεις σε χυτήριο). Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Ευδοκία Παπουλή, γλύπτρια. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Παρασκευή, 13 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Παρασκευή, έως τις 14 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Γλυπτική: Η τεχνική του ολόγλυφου"

Τμήμα Προχωρημένων

Κεντρικό Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Βασ. Σοφίας 17

Παρασκευή, 18.30'-21.00'

Σειρά 12 μαθημάτων των 2 1/2 ωρών. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την τεχνική του ολόγλυφου, μέσα από τις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη (σχεδιασμός και οπλισμός, πλάσιμο, καλούπι αρνητικό και θετικό, εκμαγείο γλυπτού, φινιρίσμα, στάρωμα, πατίνα, επισκέψεις σε χυτήριο). Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Ευδοκία Παπουλή, γλύπτρια. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Παρασκευή, 13 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Παρασκευή, έως τις 14 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Η τεχνική της εγκαυστικής"

Τμήμα Αρχαρίων

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Τετάρτη, 10.00'-13.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την τεχνική της εγκαυστικής, που εφαρμόστηκε σε ταφικά πορτρέτα της Αιγύπτου, τα γνωστά "Φαγιούμ" (ανάμειξη χρωμάτων με καθαρό κερί μέλισσας, σχέδιο πάνω σε ξύλο, εφαρμογή και τοποθέτηση του κεροχρώματος). Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Κατερίνα Περιμένη, ζωγράφος. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Τετάρτη, 18 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Τετάρτη, έως τις 5 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Η τεχνική της εγκαυστικής"

Τμήμα Προχωρημένων

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Πέμπτη, 17.00'-20.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και απευθύνονται στους ήδη μυημένους στην τεχνική της εγκαυστικής, που εφαρμόστηκε σε ταφικά πορτρέτα της Αιγύπτου, τα γνωστά "Φαγιούμ". Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Κατερίνα Περιμένη, ζωγράφος. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Πέμπτη, 19 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Πέμπτη, έως τις 6 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Η τεχνική της τοιχογραφίας"

Τμήμα Αρχαρίων

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Δευτέρα, 18.00'-20.00'

Σειρά 9 δώρων μαθημάτων και 1 τετράωρου. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την τεχνική της τοιχογραφίας (ξηρογραφία και νωπογραφία). Υπεύθυνος σεμιναρίου ο κ. Άγγελος Μπλιάς, αγιογράφος-συντηρητής. Τα μαθήματα θα αρχίσουν τη Δευτέρα, 16 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Δευτέρα, έως τις 27 Μαρτίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 330 €.

"Η τεχνική της τοιχογραφίας"

Τμήμα Προχωρημένων

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Πέμπτη, 18.00'-20.00'

Σειρά 12 μαθημάτων (8 δώρα, 2 τρίωρα και 2 τετράωρα). Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την μεγαλύτερη εξοικείωση των ήδη μυημένων στην τεχνική της τοιχογραφίας. Υπεύθυνος σεμιναρίου ο κ. Άγγελος Μπλιάς, αγιογράφος-συντηρητής. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Πέμπτη, 19 Ιανουαρίου 2006 και θα συνεχίζονται κάθε Πέμπτη, έως τις 6 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €

"Η τεχνική του ψηφιδωτού"

Τμήμα Αρχαρίων

Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, Αγ. Ασωμάτων 22 και Διπύλου, Κεραμεικός

Πέμπτη, 16.00'-20.00'

Σειρά 10 τετράωρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την τεχνική του ψηφιδωτού. (Κοπή ψηφίδων, αποτύπωση σχεδίου σε προσωρινό υπόστρωμα και εφαρμογή άμεσης ψηφοθέτησης, αποκόλληση και επανατοποθέτηση της προσωρινής επιφάνειας σε μόνιμο υπόστρωμα). Υπεύθυνος σεμιναρίου ο κ. Νίκος Τόλης, ψηφοθέτης και συντηρητής ψηφιδωτών. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Πέμπτη, 19 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Πέμπτη, έως τις 23 Μαρτίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €.

"Η τεχνική του ψηφιδωτού"

Τμήμα Προχωρημένων

Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, Αγ. Ασωμάτων 22 και Διπύλου, Κεραμεικός Παρασκευή, 16.00'-20.00'

Σειρά 10 τετράωρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την μεγαλύτερη εξοικείωση των ήδη μυημένων στην τεχνική του ψηφιδωτού (χρήση υαλόμαζας και εφαρμογή αντίστροφης μεθόδου). Υπεύθυνος σεμιναρίου ο κ. Νίκος Τόλης, ψηφοθέτης και συντηρητής ψηφιδωτών. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Παρασκευή, 20 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Παρασκευή, έως τις 7 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 350 €

"Κόσμημα: φόρμα-τεχνική"**Τμήμα Αρχαρίων**

Κεντρικό Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Βασ. Σοφίας 17

Τρίτη, 15.30'-18.30'

Σειρά 8 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επιβίωση παραδοσιακών τεχνικών, που στις μέρες μας τείνουν να εκλείψουν. Θα διδαχθούν οι τεχνικές του εγχάρακτου και του συρματερού, η ασημοκόλληση, το σεγάρισμα και το φινίρισμα. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Λίλα ντε Τσάβες, εθνολόγος. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Τρίτη, 31 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Τρίτη, έως τις 21 Μαρτίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 330 €.

"Κόσμημα: φόρμα-τεχνική"**Τμήμα Προχωρημένων**

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Τρίτη, 11.00'-14.00'

Σειρά 8 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου, απευθύνονται σε όσους έχουν ήδη συμπληρώσει τον κύκλο αρχαρίων του Μουσείου Μπενάκη και περιλαμβάνουν εξειδίκευση στις κολλήσεις, τις αλυσίδες και τα καστόνια λίθων. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Λίλα ντε Τσάβες, εθνολόγος. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Τρίτη, 31 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Τρίτη, έως τις 21 Μαρτίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 330 €.

*** "Εισαγωγή στη ζωγραφική"****Τμήμα Αρχαρίων**

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138

Τρίτη, 17.00'-20.30'

Σειρά 14 μαθημάτων των 3 1/2 ωρών. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο τους να εισαγάγουν το κοινό στην εικαστική γλώσσα (προσέγγιση στο σχέδιο, σύνθεση και διαχείριση εικαστικής επιφάνειας, τονική ερμηνεία και κανόνες προοπτικής,

εισαγωγή στο χρώμα, σπουδή σχεδίου, σύνθεση και ανάλυση, πειραματισμός με διαφορετικά υλικά). Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Μαρία Σωνιέ, ζωγράφος. Τα μαθήματα αρχίζουν την Τρίτη, 19 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Παρασκευή, έως τις 11 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 420 €

"Εισαγωγή στη ζωγραφική"

Τμήμα Προχωρημένων

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Παρασκευή, 17.00'-20.30'

Σειρά 14 μαθημάτων των 3 1/2 ωρών. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο τη μεγαλύτερη εξοικείωση των ήδη μυημένων στην εικαστική γλώσσα. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Μαρία Σωνιέ, ζωγράφος. Τα μαθήματα αρχίζουν την Παρασκευή 3 Φεβρουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Παρασκευή, έως τις 26 Μαΐου 2006. Κόστος συμμετοχής: 420 €

"Τνωριμία με τη χαρακτική"

Τμήμα Αρχαρίων

Νέο Κτήριο Μουσείου Μπενάκη, Πειραιώς 138, Γκάζι

Τετάρτη, 17.00'-21.00'

Σειρά 12 τετράωρων μαθημάτων. Στόχο τους έχουν να φέρουν σε επαφή το κοινό με τη χαρακτική (ιστορικά στοιχεία της πορείας της χαρακτικής, μονοτυπίες, σχέδιο, επεξεργασία μακέτας, χάραξη σε λινόλεουμ, μακέτα χαλκογραφίας, χάραξη σε ζελατίνα, εκτυπώσεις). Υπεύθυνη σεμιναρίου η κ. Έφη Ροδοπούλου, χαράκτρια. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Τετάρτη, 11 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Τετάρτη, έως τις 29 Μαρτίου 2006. Κόστος συμμετοχής 380 €.

Η τεχνική της υαλογραφίας (βιτρό)

Τμήμα Αρχαρίων

Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, Αγ. Ασωμάτων 22 και Διπύλου, Κεραμεικός

Τρίτη, 18.00'-20.30'

Σειρά 12 μαθημάτων των 2 1/2 ωρών. Έχουν στόχο την επαφή του κοινού με την τεχνική της υαλογραφίας (βιτρό). Τα μαθήματα περιλαμβάνουν σχεδιασμό, προσχέδιο, σχέδιο, κόψιμο γυαλιών, δέσιμο γυαλιών με μολυβένιες βέργες και στοκάρισμα). Υπεύθυνη σεμιναρίου η κ. Λέα Ρουσοπούλου, ζωγράφος. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Τρίτη, 17 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Τρίτη, , έως τις 4 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής 350 €.

“Μια παιδική ιστορία γίνεται εικόνες”

Τμήμα Αρχαρίων

Οικία Δέλτα, Εμμ. Μπενάκη 38 και Στ. Δέλτα, Κηφισιά

Πέμπτη, 17.00'-20.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την τέχνη του σχεδιασμού και της εικονογράφησης ενός παιδικού εντύπου. Πώς γεννιέται ένα βιβλίο. Πώς μια ιδέα γίνεται κείμενο και το κείμενο πηγή έμπνευσης για εικόνες. Γνωριμία και πειραματισμός με υλικά και τεχνικές, σελιδοποίηση, εικονογράφηση, αναπαραγωγή και έκδοση ενός βιβλίου. Υπεύθυνος σεμιναρίου ο κ. Τάσος Σουλάκης, καλλιτεχνικός επιμελητής εντύπων και γραφίστας. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Πέμπτη, 19 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Πέμπτη, έως τις 6 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής 300 €.

“Χαρτί, πανί, ξύλο. Η δημιουργία μιας μαριονέτας”

Τμήμα Αρχαρίων

Κτήριο Μαρίας Θεοχάρη-Περράκη, Δώρας δ'Ιστρία 7 και Μαρασλή, Λυκαβηττός

Δευτέρα, 18.00'-21.00'

Σειρά 8 τριώρων μαθημάτων. Λειτουργούν με τη μορφή εργαστηρίου και έχουν ως στόχο την επαφή του κοινού με την κατασκευή της μαριονέτας. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κα Έφη Μπαρτσώτα, εικαστικός. Τα μαθήματα θα αρχίσουν τη Δευτέρα, 16 Ιανουαρίου 2006 και θα πραγματοποιούνται κάθε Δευτέρα, έως τις 13 Μαρτίου 2006. Κόστος συμμετοχής: 300 €.

“Εισαγωγή στην Τέχνη της Αφήγησης Λαϊκών Παραμυθιών”

Τμήμα Αρχαρίων

Κτήριο Μαρίας Θεοχάρη-Περράκη, Δώρας δ'Ιστρία 7 και Μαρασλή, Λυκαβηττός

Δευτέρα, 18.00'-21.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Στόχο τους έχουν να δώσουν την ευκαιρία σε κάθε μέλος της ομάδας να εξερευνήσει το δικό του τρόπο να «ζωντανεύει» ένα Παραμύθι. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κ. Αγνή Στρομπούλη, αφηγήτρια παραμυθιών. Τα μαθήματα θα αρχίσουν τη Δευτέρα, 16 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Δευτέρα, έως τις 10 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής 350€.

“Ασκήσεις δημιουργικής έκφρασης”

Τμήμα Αρχαρίων

Κτήριο Μαρίας Θεοχάρη-Περράκη, Δώρας δ'Ιστρία 7 και Μαρασλή, Λυκαβηττός

Τετάρτη, 18.00'-21.00'

Σειρά 12 τριώρων μαθημάτων. Ένα παιχνίδι επικοινωνίας, που έχει ως στόχο τη γνωριμία με το σώμα μας και την επαφή με ό,τι μας περιβάλλει. Υπεύθυνη σεμιναρίου η κ. Βάσω Τζούτη, θεατρολόγος. Τα μαθήματα θα αρχίσουν την Τετάρτη, 18 Ιανουαρίου 2006, και θα πραγματοποιούνται κάθε Τετάρτη, έως τις 5 Απριλίου 2006. Κόστος συμμετοχής 350 €.

**Πρόγραμμα διαλέξεων που πραγματοποιήθηκαν από
το Κ.Μ.Σ.Τ. στο πλαίσιο της έκθεσης 'Πρωτοπορία.
Αριστουργήματα της Συλλογής Κωστάκη'**

1. Διάλεξη με τίτλο : Μάρτυρες μιας Επανάστασης : Ρώσοι Καλλιτέχνες του Αιώνα μας από την Nicoletta Misler, καθηγήτρια σύγχρονης τέχνης στο Instituto Universitario Orientale της Νάπολης, στις 15 Μαΐου 2001
2. Διάλεξη με τίτλο : Η Ρώσικη Πρωτοπορία : Η Τέχνη στη Ζωή από τον John E. Bowlt, καθηγητή σλαβικών σπουδών στο πανεπιστήμιο της Νότιας Καλιφόρνιας, στις 16 Μαΐου 2001
3. Διάλεξη με τίτλο : Μόσχα. Τέχνη και Ουτοπία από τον Lutz Becker, επιμελητή εκθέσεων και παραγωγό κινηματογραφικών ταινιών στις 12 Ιουλίου 2001
4. Διάλεξη με τίτλο : Σχέσεις Ρωσικής και Γιουγκοσλαβικής Πρωτοπορίας στη δεκαετία του 1920 από την Irina Subotic, καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης στο Νόβισαντ και στο Βελιγράδι, στις 8 Φεβρουαρίου 2001
5. Διάλεξη με τίτλο : Κόκκινες εικόνες. Δημόσια Τέχνη και Πρωτοπορία από την Bojana Pejic. Ιστορικό τέχνης, στις 26 Απριλίου 2001
6. Διάλεξη με τίτλο : Ρώσικη Avant-Garde : Κοινωνική πραγματικότητα και ουτοπικές αναζητήσεις από τον Φαίδων Μαλιγκούδη, καθηγητή της Ιστορίας των Βαλκανικών λαών του Α.Π.Θ. στις 22 Φεβρουαρίου 2001
7. Διάλεξη με τίτλο : Προβλήματα της Ρωσικής Πρωτοπορίας και η Συλλογή Κωστάκη από τον Χρύσανθο Χρήστου, ομότιμο καθηγητή του πανεπιστημίου Αθηνών , στις 28 Μαρτίου 2001
8. Διάλεξη με τίτλο : Ο Καζιμίρ Μάλεβιτς και ο ΧΧ αιώνας από την Aleksandra Shatskikh, διδάκτορα της ιστορίας της τέχνης του πανεπιστημίου Λομονόσοφ της Μόσχας, στις 16 Απριλίου 2003
9. Διάλεξη με τίτλο : Τα όρια στη μοντέρνα τέχνη : τα φανταστικά σχέδια του Μάλεβιτς και του Τάτλιν από τον Andrei Nakon, γάλλο ιστορικό της τέχνης, στις 23 Μαΐου 2003

Διάλεξη με τίτλο : Το κενό δεν είναι άδειο : παραστάσεις και εγκαταστάσεις του Yves Klein στα όρια της ζωγραφικής από τον Κωνσταντίνο Β. Πρώιμο, καθηγητή φιλοσοφίας της τέχνης στο πανεπιστήμιο της Κρήτης στη θέση Μιχελή, στις 25 Ιουνίου 2003